

KARDAS įsteigtas 1925 m.
Leistas iki 1940 m.
Atkurtas 1989 m.

Leidžia LR krašto apsaugos ministerija
Rengia kartu su Lietuvos atsargos
karininkų sąjunga
Leidžiamas kartą per du mėnesius

I ir IV viršeliuose
Vytauto MILIŠAUSKO
nuotraukos.

Vyr. redaktorė
Audronė ŠIMAITYTĖ
Tel. (8 ~ 5) 261 07 70

Vyr. redaktorės pavaduotojas
Kęstutis STARINSKAS
Tel. (8 ~ 5) 262 37 48

Vyr. korespondentas
Darius SUTKUS
Tel. (8 ~ 5) 261 07 70

Vyr. administratorė
Ona STOŠKUTĖ
Tel. (8 ~ 5) 210 38 97

Stilistės
Dangirutė GIEDRAITIENĖ
Vita KORSAKIENĖ
Tel. (8 ~ 5) 273 56 59

Dizainerė
Raimonda NAMIKAITĖ

Atstovai užsienyje:
JAV –
Jonas PRAKAPAS
Kanadoje –
Stan PRAKAPAS
JAV, Kanadoje, Australijoje –
Stasys PAULAUSKAS

Redakcijos adresas:
Pamėnkalnio g. 13,
LT-2600 Vilnius
Tel. (8 ~ 5) 261 07 70,
mob. tel. 8 ~ 615 67 126,
kardas2002@delfi.lt

Korespondenciją siųsti adresu:
Pamėnkalnio g. 13,
LT-01006 Vilnius

Spausdino KAM Leidybos ir
informacinio aprūpinimo tarnyba
Užs. Nr. GL-786

ISSN 1392-9437

Už straipsniuose pateiktus
vertinimus
ir tekstus atsako autoriai.
Redakcijos nuomonė nebūtinai
sutampa su autorių nuomone.
Nuotraukos, rankraščiai
negrąžinami ir nerenzuojami.

KARDAS

2005 m. Nr. 6. (417)

ŠIAME NUMERYJE

- 2** 2005 metų žurnalo „Kardas“ turinys
- 4** Koks turi būti „Kardas“?
- 10** „...Esame ne „vienai vieni“: interviu su Lietuvos kariuomenės vadu gen. mjr. Valdu Tutkumi
- 14** KAS biudžetas: prioritetai ir problemos
- 18** Briugės mokslinio-karinio simpoziumo akiratyje – terorizmas
- 21** Taikos operacijos: mikro ir makro analizės lygmenys
- 29** Afganistano riešutas: pagalba, virtusi okupacija
- 33** Vokiečių diversantai Antrajame pasauliniame kare (II)
- 37** Kiekvieną pašaukti vardu
- 40** Kario dienos ir dainos
- 41** Jo vardo laikas neužgoš
- 43** Kada bus atkurti Kūno kultūros rūmai?
- 44** Eilutės iš dienoraščio
- 46** Tarpukario Lietuvos karininkija
- 51** Trafalgaras tapo ir Lietuvos karo laivyno istorijos dalimi

2005 metų žurnalo KARDAS turinys

■ Perspektyvos

Lietuvos kariuomenės uždaviniai Euroatlantinio saugumo bendrijoje, Nr. 1, p. 24-26; Karybos meno perimamumas, Nr. 4, p. 53-56; Koks turi būti „Kardas“? Nr. 6, p. 4-9; Esame ne „vienui vieni“, Nr. 6, p. 10-12; KAS biudžetas: prioritetai ir problemos, Nr. 6, p. 14-17

■ Lietuvos kariuomenės reformos

Nauji iššūkiai mūsų sistemoje, Nr. 5, p. 2-4

■ Grėsmės

Londono moksliniame simpoziume – gynybos ir saugumo klausimai, Nr. 1, p. 27-29; Teroras: grėsmių sureguliuavimas, Nr. 2, p. 8-13; Paslėptos islamiškojo fundamentalizmo šaknys, Nr. 2, p. 14-19; Briugės mokslinio karinio simpoziumo akiratyje – terorizmas, Nr. 6, p. 18-20

■ Karinis bendradarbiavimas

„Gintarinė viltis 2005“ – nauji iššūkiai, Nr. 3, p. 2-8

■ Šiuolaikinė ginkluotė

Ar galima perverbuoti „kosminį žvalgą“?, Nr. 1, p. 36; Individualus šaunamasis ginklas, Nr. 3, p. 9-12; Vieno ginklo raida, Nr. 5, p. 22-27

■ Rytdienos ginklai

Ką kuria ir planuoja Rusijos ginklų kalvė, Nr. 4, p. 34-35; Plaukiojančios tvirtovės, Nr. 5, p. 21

■ Karininko ugdymas

„Kardo“ vieta karinėje žiniasklaidoje, Nr. 1, p. 20-22; Karinės pedagogikos iššūkiai, Nr. 1, p. 30-35; Svarbiausia dvasia, Nr. 2, p. 29-31; Karinės spaudos baruose, Nr. 3, p. 24-30; Partizanų spauda, Nr. 3, p. 31-36; Tvirtai siekti užsibrėžtų tikslų, Nr. 4, p. 2-3; Lietuvos karo akademija, Nr. 4, p. 3-7; Karinio intelekto ženklai, Nr. 4, p. 26-27; Karininkas auklėtojas, Nr. 5, p. 10-15; Kiekvieną pašaukti vardu, Nr. 6, p. 37-39

■ Lietuvos kariuomenės istorija

Nuo žaliaraiščių iki NATO, Nr. 1, p. 37-41; Kito kelio nebuvo, Nr. 2, p. 2-6; Sparnuotoji Šiaulių padangė, Nr. 2, p. 20-28; Lietuvos okupacija ir Antrasis pasaulinis karas, Nr. 3, p. 20-23; Lietuvos kariuomenės 1919–1940 m. uniformos, Nr. 3, p. 54-56; Nepražuvo nė vienas kraujo lašas, Nr. 4, p. 12-14; Užfiksuota praeitis, Nr. 4, p. 32-33; Tarpukario Lietuvos karininkija, Nr. 6, p. 46-50

■ Mūsų kalendorius

Užgrūdintas likimo, Nr.1, p. 3-7; „Kardo“ redaktoriai 1925–2005“, Nr. 1, p. 8-15; Žurnalas „Kardas“ nuo 1925 m. iki Lietuvos okupacijos, Nr. 1, p. 18-19; „Kardo“ vieta karinėje žiniasklaidoje, Nr. 1, p. 20-22; Karinės žiniasklaidos veteranas, Nr. 1, p.23; LAKS Vilniaus apskrities skyriui – 15, Nr. 2, p. 34-35; Jono Motiejūno–Calevičiaus 11-osioms gimimo metinėms,

Nr. 2, p. 36; Divizijos generolas kunigaikštis Romualdas Giedraitis, Nr.2, p. 37-40; Tautinės šviesos nešėjas, Nr. 3, p. 46-49

Baltai jūroje, Nr. 3, p. 17-19, Nr. 4, p. 36-43; Jūrose ginkluoti budime Tėvynės sargyboje, Nr. 5, p. 38-47

■ Karybos istorija

Fortifikacijos raida po šaunamojo ginklo atsiradimo, Nr. 1, p. 52-56; 1941 m. birželio 24 d. tankų kautynės ties Raseiniais, Nr. 3, p. 13-16; Aktualus ir šiandien: Sun Tzu klasikinis karybos traktatas, Nr.4, p. 20-25; „Negyvoji galva“ karinėje simbolikoje, Nr. 4, p. 44-48; Vokiečių diversantai Antrajame pasauliniame kare, Nr. 5, p. 28-33; Vokiečių diversantai Antrajame pasauliniame kare (II), Nr. 6, p. 33-37; Trafalgaras tapo ir Lietuvos karo laivyno istorijos dalimi, Nr. 6, p. 51-56

■ Aplinkos apsauga

Sprogstamosios medžiagos, jų toksiškumas, poveikio mechanizmas, Nr. 5, p. 34-37

■ Ginkluotosios pajėgos ir visuomenė

Neplanuotas žygdarbis, Nr. 1, p. 48-49; Iš sovietinio laivo – į Ameriką, Nr. 1, p. 50-51; Rezervas – ne tik visuotinei gynybai, Nr. 2, p. 32-33; Europos karo meno pažanga 1600–1750 m., Nr. 2, p. 50-52; Mokymo ir auklėjimo metodai Abiejų Tautų Respublikos Varšuvos kadetų korpuse 1765-1795, Nr. 4, p. 49-52; Kariuomenė ir žiniasklaida Nr. 4, p. 15-19; Iš naujo prakalbanti Tėvynės garbė, Nr. 5, p. 54-56; Suvokti savo vertę, Nr. 5, p. 16-20

■ Kariniai konfliktai

„Karo šunys“: samdiniai ir samdinystė ginkluotuose konfliktuose, Nr. 2, p. 46-49; Taikos operacijų samprata: teoriniai ir praktiniai aspektai, Nr. 5, p. 6-9; Taikos operacijos: mikro ir makro analizės lygmenys, Nr. 6, p. 21-28; Afganistano riešutas: pagalba, virtusi okupacija, Nr. 6, p. 29-32

■ Knygų lentynoje

Leidinio apie Lietuvos karininkiją IV tomas, Nr. 1, p. 42-43; Studija apie XX a. karinę ekipuotę, Nr. 1 p. 43-44; KAS metraščio sąvadas, Nr. 2, p. 7; Piliakalniai, ženklina Lietuvos valstybės pradžią, Nr. 4, p. 8-9; Išlydėti be fanfarų, Nr. 4, p. 10-11

■ Kronika

Vasario 16-oji – kartų atmintis, Nr. 1, p. 45; Birutiečių draugijai – 80 metų, Nr. 1, p. 45-47; Ginklai – patikimose rankose, Nr. 3, p. 39; Vyrų chorui „Aidas“ – 50, Nr. 3, p. 40-42; Lietuvos karo akademijos vyrų chorui „Kariūnas“ – 10 metų, Nr. 3, p. 42-43; Šaulių sąjungos žurnalui „Trimitas“ – 85-eri, Nr. 3, p. 44-45; Tautietis pulkininkas – gynybos atašė Belgijoje, Nr. 4, p. 31; LAKS kronika, Nr. 4, p. 31; Dm. plk. ltn. Klemensas Radzevičius, Nr. 4, p. 31; Klubą įkūrė bendraminčiai, Nr. 5, p. 53; Kario dienos ir dainos, Nr. 6, p. 40-41

■ Laiškai

Vertina skaitytojai, Nr. 1, p. 15; Dėl straipsnio „LR kariuomenę atkūrė profesionalai“, Nr. 1, p. 47; Ar visi šūviai – į dešimtuką?, Nr. 3, p. 37-38; Jo vardo laikas neužgoš, Nr. 6, p. 41-42; Kada bus atkurti Kūno kultūros rūmai?, Nr. 6, p. 43-44; Eilutės iš dienoraščio, Nr. 6, p. 44-45

■ Kitos temos

Kardo menas šiandien, Nr. 2, p.41-45; Dvikova: tarp žiaurumo ir galantiškumo, Nr. 3, p. 50-53

Koks turi būti „KARDAS“?

Krašto apsaugos ministro įgaliotam viceministru Gintautui Šivickui sudarius naujos sudėties žurnalo „Kardas“ redakcinę kolegiją, iš naujo brėžiame „Kardo“ redakcijos veiklos gaires.

1. Tarnaujantys Krašto apsaugos sistemoje nėra nukriausti specializuotos spaudos atžvilgiu – gali skaityti periodinius žurnalus „Kari“, „Tri-

mitą“, „Kariūną“, kitus dažniau ar rečiau leidžiamus karinius, patriotinius leidinius. Kaip Jūs manote, ar „Kardas“ turėtų užimti ypač specifišką

Žurnalo redakcinės kolegijos pirmininkas, Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. VALDAS TUTKUS

1. „Kardas“ yra specifinis kariuomenės vadų žurnalas. Kiek aš prisimenu, kai atkūrėme „Kardą“, orientavome jį į karininkiją, į profesionalus. Beje, šią orientaciją „Kardas“ dabartiniu metu gana neblogai atspindi. Jis ir turi būti leidinys, kuriame vyrauja dabarties tematika, Lietuvos ir užsienio karo mokslo, strategijos ir technikos naujovės. Sakyčiau, tai mokslinis žurnalas. Be to, negalima atmesti ir istorinės tematikos. Karo veiksmų istorija svarbi kiekvienam karininkui.

Kaip sakoma, nauja – dažniausiai užmiršta sena.

Kiti kariniai leidiniai irgi turi apibrėžtą specifiką. „Trimitas“ – šaulių žurnalas, „Kariūnas“ skirtas būsimiesiems vadams ugdyti, „Karys“ – platesnei karių auditorijai. „Kardas“ – gal kiek siauresniam skaitytojų ratui.

2. Norėčiau pabrėžti, kad šiuo metu „Kardo“ turinys ir forma yra visiškai priimtini. Periodiškumas irgi toks, koks ir turėtų būti. Nereikėtų jo keisti.

3. Dar keletas žodžių dėl skaitytojų auditorijos. Negalima tiksliai apibrėžti, kas privalo ar neprivalo leidinį skaityti. Žinoma, kad visuomenėje ir be karių yra besidominčių šia tematika, kuri nagrinėjama „Kardo“ žurnale. Labai gerai, kad „Kardą“ noriai skaito atsargos ir dimisijos karininkai. Tai jiems padeda neatitūkti nuo šių dienų kariuomenės gyvenimo.

4. „Kardas“ išeina ne taip dažnai ir turi galimybę conceptualiai nagrinėti šių dienų

nišą tarp minėtų leidinių?

2. Kaip vertinate žurnalo „Kardas“ turinį, formą, periodiškumą?

3. Būta leidėjų nuorodų, kad „Kardą“ turi skaityti tik reguliariosios kariuomenės karininkai. Tačiau aktyviausi mūsų žurnalo skaitytojai – dimisijos karininkai, vyresnio amžiaus inteligentai. Kokia, Jūsų nuomone, turėtų būti „Kardo“ auditorija?

4. Kokių darbų palinkėtumėte „Kardo“ redakcijai, kad žurnalas taptų įvykiu kariuomenėje?

aktualijas. Imkime nors ir Goro provincijos atkūrimo grupę Afganistane. Tai – pirmą savarankišką Lietuvos kariuomenės misiją. Patys viską suplanavome, parengėme ir išsiuntėme savo karius vykdyti neįprastą sudėtingą užduotį.

Žiniasklaida ne kartą informavo apie tai, kad mūsų karių veikla Goro provincijoje sąjungininkų labai gerai įvertinta. Esame Afganistane tarp pirmaujančių valstybių – misijų dalyvių. Šalia to „Kardas“ turėtų atlikti šio projekto karinę mokslinę analizę. Daug ką jį rengdami atlikome labai gerai. Ne paslaptis, kad padarėme ir klaidų. Iš to reikia pasimokyti.

Pastaruoju metu keičiasi mūsų požiūris į operacijas. Reikalinga nuo būrio pereiti prie stambesnių vienetų. Arba imkime tokį projektą, kaip LITPOLUKR-BAT'as. „Kardas“ galėtų išanalizuoti LITPOLBAT'o ir BALTBAT'o patirtį, pateikti rekomendacijas, kaip racionaliau ją įgyvendinti naujomis sąlygomis.

Jau kuris laikas, kai keičiamės nuomonėmis su Lat-

vijos ir Estijos kolegomis, kaip geriau organizuoti oro policijos veiklą, jos pajėgų, oro erdvės valdymo tvarką. Diskusija šia tema taip pat galėtų rasti vietą „Kardo“ puslapiuose.

Redakcijai reikia orientuotis į kertinius klausimus, kurie aktualūs šiandien, rytoj ir bus aktualūs ateityje.

Prireikus kaip kariuomenės vadas galiu rekomenduoti

vienam ar kitam karininkui aktyviau bendradarbiauti su „Kardo“ redakcija.

**Pirmininko pavaduotojas,
Lietuvos kariuomenės Lauko
pajėgų vadas brg. gen.
ARVYDAS POCIUS**

1. Dėkoju už parodytą dėmesį kaip žurnalo redkolėgijos pirmininko pavaduotojui ir, nors esu labai užimtas, bandysiu pareikšti savo mintis apie „Kardo“ turinį. Tuo pačiu noriu padėkoti redakcijos kolektyvui už stropų, nuoširdų darbą rašant publikacijas ir organizuojant žurnalo leidybą.

Kalbant apie „Kardo“ specifiką, manau, kad ateityje būtų prasminga daugiau orientuotis į dabartinės karininkijos poreikį, daugiau rašyti apie Lietuvos kariuomenės raidą, ateities perspektyvas, tarptautinės ir šalies gynybos politikos pagrindines aktualijas, išgirsti kompetentingų asmenų komentarus apie strateginius sprendimus, ginklų pramonės naujoves, užsienio šalių ir Lietuvos žymių karvedžių gyvenimo ir šeimų istorijas.

Siekiant išlaikyti žurnalo

tradiciją rašyti apie Lietuvos karybos istoriją, manau, kad vertėtų šiuolaikinius karininkus sudominti istorinių mūšių schemomis ir analize, pateikiant autentiškos informacijos apie tuometinius taktinius sprendimus, manevrus ir t.t. Pavyzdžiui, įdomu būtų detaliau panagrinėti Žalgirio mūšio eigą, apžvelgti 1918–1920 m. vykusią kovų karinius ypatumus, Klaipėdos krašto pasipriešinimo įvykius.

„Kardo“ skaitytojai tikriausiai jau nemažai žino apie pokario Lietuvos partizanų pasipriešinimą, tačiau konkrečių kovų schemas, jų analizė, vienokių ar kitokių sprendimų argumentai būtų įdomi ir dar mažai gvildenta sritis. Toks požiūris į karinę istoriją karininkams padėtų geriau suprasti praeitį, ugdytų patriotizmą ir tautinę savimonę.

Paraleliai būtų galima pakalbinti ir tarptautinėse misijose dalyvavusius vadus, kokiose sudėtingesnėse situacijose yra tekę būti jų vadovaujamiems padaliniams Irake, Afganistane, Kosove.

Kita „Kardo“ tema galėtų būti aukštesniųjų karininkų įspūdžiai ir naujausia informacija, kurią jie sužino dalyvaudami tarptautinėse konferencijose, kaip tai susiję su Lietuvos kariuomene. Galbūt patrauklesnis, labiau skaitomas žurnalas būtų dėl žanrų įvairovės: „apvalaus stalo“ diskusija, specialisto

komentaras, klausimai ir atsakymai, apybraiža, interviu specialiai „Kardui“ ir pan.

2. Nenorėčiau plačiau komentuoti žurnalo turinio, formos, periodiškumo ar auditorijos pasirinkimo, bet siūlyčiau redakcijai į pagalbą pasitelkus Karo akademijos specialistus su reguliariosios kariuomenės, atsargos ir dimisijos karininkais atlikti nedidelį sociologinį tyrimą, kuris atskleistų jūsų skaitytojų pageidavimus, vertinimus, leidinio stipriuosius bei silpnuosius aspektus ir padėtų priimti tinkamus sprendimus, kaip gerinti žurnalo turinį ir dizainą.

Manau, kad leidinio periodiškumą turėtų lemti jūsų kūrybiniai pajėgumai ir turimų publikacijų gausa. Galbūt pakaks šešių numerių per metus.

3. Kiekvieno periodinio leidinio pagrindinis tikslas – savo skaitytojui pateikti naują informaciją, tad ir „Kardo“ redakcijos bendradarbiams linkiu surasti įdomių, profesionalių pašnekovų, talentingų ir darbščių žodžio meistrų, kurie padėtų jums leisti informatyvų publicistinės pakraipos karinį žurnalą.

4. Linkiu sėkmės jūsų kūrybiniame darbe.

**Dm. flot. adm.
RAIMUNDAS BALTUŠKA**

1. „Kardas“ – rimtas karybos teorijos ir praktikos žurnalas, pirmiausia skirtas pro-

fesionalams ir aukštesnio išsilavinimo, plataus akiračio inteligentams patriotams.

2. Dviejų mėnesių periodiškas ir dabartinė forma tinkami. Turinyje turėtų atsirasti vietos diskusijoms apie krašto apsaugą (taip pat ir straipsniams, kurių autorių nuomonė nebūtinai sutampa su oficialiu ir redakcijos požiūriu), valstybės gynimo koncepcijos, ginkluotės bei karinės technikos, karybos, karo istorijos, karinės pedagogikos, etikos ir moralės temomis, karininko gyvenimo aktualijoms, naujienoms iš užsienio kariuomenių ir NATO, karinei

bibliografijai, batalijų menui.

Būtų neblogai, jeigu žurnale bendradarbiautų prozaikai ir poetai, rašantys karine tematika.

3. „Kardo“ skaitytojai – Lietuvos karininkai, inteligentija, politikai ir politologai, suinteresuoti nacionaliniu saugumu ir krašto gynimo reikalais.

4. Redakcijai linkiu būti judresnei ir išradingesnei, ieškoti temų ir autorių kariuomenės daliniuose ir mokslo įstai-gose, daugiau bendrauti su KAM vadovybe.

**Lietuvos kariuomenės
rezervo karių asociacijos
prezidentas ats. plk. ltn.
VYTAUTAS ČEPUKAS**

1. „Kardas“ turėtų skirtis nuo kitų žurnalų. Jis turėtų formuoti sampratą apie krašto apsaugą, jos plėtros tendencijas, analizuoti procesus, vyks-

tančius KAS, atskleisti, kaip ši sistema reaguoja į pokyčius NATO, ES ir kituose pasaulio kraštuose, kaip KAS veikia kritinėmis situacijomis.

Norėtusi, kad žurnale būtų daugiau politikų, politologų, akademinės visuomenės atstovų analitinių straipsnių aktualiomis krašto apsaugai temomis, gvildenančių Lietuvos kariuomenės perspektyvas, jos funkcijas tiek šalies, tiek tarptautiniu lygiu, svarstančių kariuomenės gynybinių pajėgų vystymo prioritetus.

2. Idealu būtų leisti žurnalą kartą per mėnesį, bet tam nepakanka nei lėšų, nei pajėgumų. Manau, kad šiuo

metu žurnalo periodiškas yra tinkamas.

3. Kaip jau minėjau, jeigu žurnale būtų daugiau straipsnių iš kitų institucijų ar visuomenės, tai ir skaitytojų auditorija būtų žymiai gausesnė, o polemika įdomesnė.

4. „Kardo“ redakcijos kolektyvui palinkėčiau sėkmingos kūrybinės veiklos, plėsti žurnalo skaitytojų bei rašytojų ratą, visada sekti Lietuvos ir kitų šalių įvykių raidą, sudominti skaitytojus straipsnių aktualumu, skatinti formuoti pozityvias pažiūras į krašto apsaugą, NATO ir ES gynybinių pajėgumų plėtrą bei grėsmes.

**Lietuvos atsargos karininkų
sąjungos pirmininkas ats.
plk. STASYS KNEZYS**

1. „Karys“, „Trimitas“, „Kariūnas“ yra specifiniai žurnalai, skirti tam tikrai skaitytojų kategorijai. „Karys“ – eiliniams, puskarininkiams, seržantams ir jaunimui, kuriuos domina tarnybos kariuomenėje klausimai. „Trimitas“ rašo daugiausia apie

Šaulių sąjungos narius, ypač jaunuosius šaulius dominančia tematika. „Kariūnas“ – Karo akademijos leidinys.

Manau, kad turėtų būti žurnalas, skirtas karininkams, kuriame vyrautų temos, aktualios karininkijai, atsargos karininkams ir visuomenei.

2. Žurnalo turinys ir forma, manau, skaitytoją tenkina. Galbūt svarstytinas klausimas

dėl periodiškumo. Sveikintina, kad 2005-aisiais išleista daugiau žurnalo numerių, tačiau linkėčiau siekti, kad „Kardas“ būtų mėnesinis žurnalas.

3. Pritarčiau nuomonei, kad žurnalą galėtų skaityti ne

tik reguliariosios kariuomenės karininkai.

4. Galbūt žurnalas taptų aktualesnis, jeigu būtų daugiau spausdinama skaitytojų nuomonių vienu ar kitu klausimu. Manychiau, kad daugiau turėtų būti skaitytojų straipsnių,

klausimų ir atsakymų skyrelis, daugiau dėmesio reikėtų skirti kariuomenės atkūrimo tematikai, prisiminimams, kaip buvo atkurama krašto apsauga, kad dabartinė padėtis kariuomenėje būtų lyginama su ankstesniais metais – 1991–1995.

**KAM Viešųjų ryšių departamento Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas
VALDAS NORKŪNAS**

1. Pagal KAS karinių periodinių leidinių koncepciją „Kardui“ numatytas išskirtinis vaidmuo ir tai visiškai supran-

tama, nes kai yra keletas leidinių jie turi skirtis savo turiniu. „Kardui“ iškelti labai ambicingi tikslai – tapti analitiniu, debatus, intelektualines diskusijas įvairiomis su krašto apsauga, saugumo ir gynybos politika susijusiomis temomis skatinančiu leidiniu. Tai tikrai nelengva užduotis, kuriai įvykdyti būtina plėsti rašančiųjų ratą pritraukiant daugiau įvairių sričių specialistų.

2. Žurnalo turinio, formos tobulinimui ribų nėra. Svarbu nesustoti, ieškoti, bandyti. Juk bandymai išsakyti aiškia nuomonę ir sukelia diskusijas, o diskusijos praturtina leidinį ir daro jį įdomesnį.

Periodiškumas netenkina. Tikrai norėtusi „Kardą“ matyti kas mėnesį.

3. Auditorija, kuriai turėtų būti adresuotas „Kardas“, taip pat aiškiai apibrėžta KAS karinių periodinių leidinių koncepcijoje. Tai karininkai, KAS civiliai darbuotojai, atsargos karininkai, žurnalistai, politologai, politikai, pedagogai.

4. „Kardo“ redakcija dirba ir belieka palinkėti sėkmės, o įvykiu kariuomenėje, ir ne tik kariuomenėje, žurnalas gali tapti tik tuomet, jei jis, be puikaus turinio, bus dar ir lengvai prieinamas skaitytojui ir platinamas kuo įvairesniais būdais.

**Krašto apsaugos ministerijos generalinio inspektoriaus pavaduotojas plk.
JURGIS NORGĖLA**

1. 3. Žurnalas „Kardas“ turėtų užimti ypatingą nišą tarp paminėtų leidinių, nes kiekvienas daiktas turi savo konkrečią paskirtį, o leidinys – auditoriją. Didžioji dalis šio leidinio skaitytojų priklauso nuo šio leidinio turinio. Žurnalas „Ka-

rys“ skirtas ir privalomosios karo tarnybos kariams, ir visiems kitiems, kuriuos domina kariuomenės naujienos, o „Kardo“ paskirtis – karininkijos lygmuo su giliomis karo mokslo teorijomis ir istorinio-karinio paveldo analitiniais straipsniais. Tai karininkų tribūna, iš kurios kiekvienas norintis ir galintis gali pateikti savo nuomonę karybos klausimais. Taip pat nereikia užmiršti, kad nemažą skaitytojų dalį sudaro išeivija, jie labai domisi, kaip ir apie ką mąsto jaunoji karininkų karta, kokios yra jų užmačios, ambicijos ir siekiai.

2. 4. Labai pasigendu karybos teorija, karo strategija ir kovinio rengimo tobulinimo klausimus gvildenančių straipsnių. Geriausiu atveju pateikiama pažintinė informa-

cija apie dalinio įkūrimo istoriją, apie praeitų laikų karo istoriją arba Vakarų valstybių karinių technologijų pažangą. O kur mūsų karininkijos mintys, kuriomis susidomėtų kitų valstybių karo specialistai? Neabejoju, kad mes turime tokių minčių, tačiau niekas nesuinteresuotas jas viešai pateikti ir svarstyti.

Dėl to, kad „Kardas“ atstovauja visų kariuomenės rūšių karininkų interesams, manychiau, tikslinga būtų papildyti žurnalą periodiniais priedais, skirtais toms kariuomenės rūšims – sausumos, oro, jūrų, savanorių, logistikos, medicinos, ryšių, inžinerijos, spec. pajėgoms ir t.t. Tai ir būtų įvykis kariuomenėje.

**Vytauto Didžiojo karo
muziejaus Karybos istorijos
skyriaus vedėjas
ARVYDAS POCIŪNAS**

1.2. „Kardo“ žurnalas pirmiausia skirtas Lietuvos kariuomenės karininkams, bet jį skaito nemažai ir Lietuvos visuomenės.

Pirmiausia žurnalas turi atspindėti nūdienos karininkų kovinį parengimą, karybos ir technikos naujoves, karininkų gyvenimą ir t.t. Tačiau jiems, pasirinkusiems karininko profesiją, būtina žinoti pasaulinės karybos istorijos aktualijas, kuriomis domisi nemažai visuomenės atstovų.

Pasaulinės ir Lietuvos karybos istorijos straipsnių tematikos perspektyvą įsivaizduoju taip: straipsniai apie Lietuvos kariuomenės istorijos raidą ir analizę nuo pirmojo Lietuvos paminėjimo iki nūdienos, neapeinant ir kaimyninių valstybių, su kuriomis mums teko bendrauti arba kariauti (Rusija, Lenkija, Aukso orda, Kryžiuočių ordinu, Švedija, Turkija, Krymo totorių chanatu, Vengrija, Austrija ir t. t.), kariuomenių istorijos. Verta pažūrėti, kokią vietą Lietuvos karybos menas užima pasaulio karybos istorijoje.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės dalyvavimą karuose, kariniuose konfliktuose, laimėtus ir pralaimėtus mūšius,

kautynes, pateikti platesnę jų analizę iš karo istorikų, kariškių, nes iki šiol šia tematika daugiausia rašė ir vertino lietuvių bei užsienio civiliai istorikai. Daugelis užsienio istorikų tiesiog pasisavino Lietuvos kariuomenės pergales ir perėmė jas kaip savųjų kariuomenių triumfą.

Analizuojant mūšius, kautynes reikėtų nurodyti, koks vaidmuo teko kuopoms, būriams, jų vadams, žemesniems karininkams.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės pėstininkų, kavalerijos, artilerijos, aviacijos, karo technikos, kitų rūšių istoriją, pvz.: pėstininkų, kaip lansknechtų, muškietininkų, pikinierių, grenadierų, jėgerių, linijinių pėstininkų. Ką reiškia Lietuvos kariuomenėje buvusioji XVI a. vengrų, lenkų pėstininkija, ar tikrai ji buvo sudaryta tik iš tų tautybių, kokia jų kovos taktika ir t. t.? Pvz.: kavalerijos ir jos istorinių dalių, kaip Lietuvos totorių, „kazokų“, petihorų, husarų, dragūnų pulkų atsiradimas ir paskirtis. Pagaliau Lietuvos inžinerijos dalinių istorija prasideda ne nuo 1919 m. Jos vaidmuo ypatingai sustiprėjo XV, XVI, XVII a.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės Gvardijos dalinių istorijos raidą.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės divizijų, pulkų (regimentų), batalionų, kuopų (kompanijų), eskadronų (vėliavų) ir žemesnių padalinių istorinį atsiradimą, jų kovų istoriją.

- Straipsniai apie ankstesnių laikotarpių per 1794, 1831, 1863 metų sukilimus suformuotų kadrinių ir nekadrinių dalinių struktūrą, jų dalyvavimą mūšiuose. Toliau tęsti 1941 metų sukilimo, pokario rezistencijos karinės veiklos gilią analizę, pritaikant analizės rezultatus nūdienos kariniams daliniams, KASP, LŠS,

jeigu iškiltų valstybei pavojus.

- Straipsniai apie lietuvių nacionalinius dalinius kitų valstybių kariuomenėse. Ne vieną kartą Lietuva buvo okupuota ir okupantai stengėsi formuoti taip vadinamus lietuvių nacionalinius dalinius. Reikėtų pateikti tų dalinių karininkų tragiškus likimus, jų dalyvavimą įvairiuose Europos ir pasaulio karuose.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės atributikos, uniformų, karinių tradicijų, karininkų tradicijų istoriją, karinių laipsnių, karinių pareigybių, karinių apdovanojimų atsiradimą.

- Straipsniai apie žymiųjų Lietuvos kariuomenės karvedžių, generolų karinius nuopelnus Tėvynei, jų karinę veiklą. Pagal galimybes pateikti žemesniųjų karininkų atliktus žygdarbius Lietuvai, jų likimus.

- Straipsniai apie Lietuvos kariuomenės sporto istorijos raidą ir karininkijos vaidmenį, karininkų buities istoriją.

- Straipsniai apie užsienio šalių karo muziejų ekspozicijas, įdomiausius eksponatus, ypač tokius, kurie siejami su mūsų kariuomenės istorija. Šiuo klausimu žurnalo redakcijai galėtų talkinti mūsų ambasadose esantys karo atašė.

Žurnale reikėtų pateikti asmenines nuotraukas ir trumpą biografiją tų karininkų, kurie paskiriami atskirų batalionų vadais ar į aukštesnes pareigas.

Žurnalo istoriniai straipsniai turėtų būti gausiai iliustruoti paveikslais, graviūromis, nuotraukų kopijomis, ypač reikėtų panaudoti kompiuterinę grafiką (pvz.: atkuriant uniformas, jų detales ir priedus, vėliavas ir t. t.). Tai maža dalis pasiūlymų.

4. „Kad taptum geru karo vadu, reikia mokytis ne strategijos, bet karybos istorijos“

*Imperatorius karvedys
B. Napoleonas*

**Generolo Jono Žemaičio
Lietuvos karo akademijos
Mokslo centro
viršininkas plk. ltn.
GINTAUTAS SURGAILIS**

1. Kiekvienas krašto apsaugos leidžiamas laikraštis ar žurnalas turi savo kryptį, maždaug orientuojasi, kokiam skaitytojui jis rengiamas. Manau, kad ir „Kardas“ turi savo specifiką, savo skaitytojus – tai tikrosios tarnybos, atsargos bei dimisijos karininkai, taip pat skaitytojai, besidomintys kariuomenės istorija. Ir šia kryptimi žurnalas turi dar labiau specializuotis.

2. Žurnalo forma gana simpatiška ir, manau, priimtina. Periodiškumas – priklausys nuo sugebėjimo jį rengti. Na, o dėl turinio, tai jis dar padrikas. Daugiau spausdinama tai, ką pavyksta parengti (tokia mano subjektyvi nuomonė).

3. Šiuo atveju visiškai priitariu redakcijos nuomonei – „Kardas“ turi būti orientuotas į visus karininkus.

4. Tai pats sunkiausias klausimas. Pirmiausia „Karde“ turi atsirasti nuolatinės rubrikos. Tačiau ne bet kokios, o tik tokios, kurių pageidautų skaitytojai. Šioms rubrikoms straipsniai turi būti ruošiami iš anksto ir labai profesionaliai. Redakcija turėtų turėti žurnalo planą bent trims numeriams į priekį. Redakcija turėtų labai intensyviai ieškoti autorių, dažnai svečiuotis kariuomenės daliniuose bei tarnybose. Viena žodžiu, daug daug pastangų, nesitikint greito atlygio. Jis ateis savaime.

**Krašto apsaugos ministerijos
karinis ekspertas plk.
ZENONAS VEGELEVIČIUS**

1. Nemanau, kad „Kardas“ turėtų būti ypač specifinis žurnalas, tačiau jeigu jis taptų leidiniu, kuriame būtų spausdinami ne tik įvykių ar istorijos aprašomieji straipsniai, bet ir vyktų atviros diskusijos karybos ar naujų technologijų diegimo klausimais, taptų dar įdomesnis.

2. Kalbant apie žurnalo periodiškumą, manyčiau, kad turėtume siekti, jog „Kardas“ būtų leidžiamas kas mėnesį, bet tai jau priklauso nuo redakci-

jos galimybių ir karininkų aktyvumo.

3. Esu įsitikinęs, kad „Kardas“ turėtų būti visų karininkų žurnalas, jų tribūna, nepriklausomai nuo to, ar karininkas tarnauja reguliariojoje kariuomenėje, jos rezerve, ar yra dimisijoje.

4. „Kardo“ redakcijai noriu palinkėti sėkmės siekiant, kad kiekvienas žurnalo numeris būtų laukiamas ir kaip galima plačiau skaitomas ne tik karininkų.

„Kardo“ redakcija dėkoja už atsakymus.

Vytauto Milišausko nuotr.

**Sveikinu Jus ir Jūsų
artimuosius šv. Kalėdų proga!**

Norėčiau linkėti vis iš naujo prisiminti Kalėdų Dievo pamokslą – vis iš naujo atpažinti Jį savo artimo akyse ir rankose bei pamatyti žmogų šalia esančio žmogaus širdyje.

Norėčiau linkėti, kad mūsų gyvenimas būtų sklidinąs Jo ramybės ir garbės.

Tegul bus tos pamokos nušviesti Naujieji metai!

Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas plk. Juozas Gražulis

**Linksmų šventų Kalėdų,
sveikų ir prasmingų Naujųjų metų!**

Karinių jūrų pajėgų vadas flot. adm. Kęstutis Macijauskas

„Kardo“ redakcijos kolektyvui iš tolimosios Australijos linkiu linksmų Kalėdų ir laimingų Naujųjų Metų.

Sėkmės, ištvėmės ir saulėtos ateities!

Nuoširdžiausiai

Teodoras J. Rotcas

Kalėdos, 2005 m.

Nuoširdžiausi linkėjimai LAKS nariams jubiliatams

Šv. Kalėdos – vilties metas. Su šviesia viltimi verčiame švarų 2006-ųjų metų puslapį. Amžių knygoje kiekvienas paliksime savo įrašą – tebūnie jis vertas mūsų ir mūsų vaikų ateities.

Šv. Kalėdų ir Naujųjų metų proga linkiu tikėjimo, meilės ir vilties.

L. e. Karinių oro pajėgų vado pareigas plk. ltn. Artūras Leita

„...Esame ne „vienui vieni“:

Interviu su Lietuvos kariuomenės vadu
gen. mjr. Valdu Tutkumi

Cerbiamas Vade, kas reikšmingo įvyko mūsų kariuomenėje 2005-aisiais metais? Planuose matėme deklaruojamus tikslus sukurti bataliono dydžio kovinę grupę, sprogmenų nukenksminimo būrį, bendrosios paramos inžinerijos vieneta, vandens valymo vieneta ir kt... Kaip sekėsi vykdyti šias užduotis, o gal prisidėjo naujų?

– Pradėsime nuo paskutinių užduočių, kurios tikrai labai svarbios. 2005 metų KAS plėtros gairėse nebuvo užuominos apie tai, kas dabar vykdoma Afganistane, būtent, Lietuvos dalyvavimą Goro provincijos atstatymo grupėje. Tai buvo naujas netikėtas iššūkis mums, kuriuo, manau, galime pagrįstai didžiulotis. Juk yra didžiulis skirtumas tarp to, ką Lietuvos kariškiai vykdė Afganistane prieš porą metų ir ką vykdo dabar. Ant lietuvių pečių gula atsakomybė už visą provinciją, jos infrastruktūrą ir gerbūvio atstatymą. Bendraudamas su PAG (Provincijos atkūrimo grupės – red. past.) vadu plk. ltn. G. Zenkevičiumi, aš pats mačiau gerai atliekamą darbą. Tiesa, pagal „pirmojo blyno“ principą kartais nesisekė antraeiliai dalykai, tačiau antroji misijos pamaina jau turėtų pasimokyti iš pirmosios.

O kiti išvardyti dalykai, be kai kurių išimčių, taip pat juda į priekį be didesnių nukrypimų, ir kiek įmanoma, bandysiu juos apžvelgti.

Pirmiausia, ką galėtumėte pasakyti apie laimėjimus logistikos srityje? Spauldoje, deja, yra „madingesnių“ su kariuomene susijusių temų, o logistai ir jų darbai lieka nematomi...

– Aš tikrai sutikčiau, kad

mažokai pasakojame apie mūsų logistikos laimėjimus. Žinoma, labai gražu, kad visi rašo ir nori sužinoti apie specialiąsias pajėgas, kurios šiuo metu tikrai yra laikomos sektinu pavyzdžiu ne tik Lietuvos kariuomenėje, bet ir NATO, apie mūsų bataliono dydžio kovinę grupę... Bet įvertinant logistikos vienetų svarbą, reikia prisiminti, kad be vandens nėra ir gyvybės. Tai ypač akivaizdu, kalbant apie Afganistano gamtines sąlygas. Jame dirbo dvi vandens valymo grupės, aprūpindavusios mūsų karius geriamuoju vandeniu. Jų parama buvo neįkainojama. Vandens valymo vienetas taip pat budėjo greitojo reagavimo pajėgose ir po pratybų buvo įvertintas labai gerai. Kadangi NATO papildomai kreipėsi į mus dėl įvykių Pakistane, kur vandens valymo darbai šiuo metu labai paklausūs, viena vandens valymo grupė 2005 m. lapkričio dešimtą dieną išvyko į Pakistaną. Paprastai tokio pobūdžio operacijos trunka iki devyniasdešimties dienų.

Koks šių valymo sistemų pajėgumas?

– Per parą ši grupė, kurioje yra trys vandens valymo įrenginiai, galės išgryninti iki septyniasdešimt penkių tonų vandens. Tai pakankamai didelis pajėgumas, ypač tokiam krizės apimtam rajonui ir turint omenyje, kad įrenginius aptarnauja tik dešimt žmonių. Taigi šio nedidelio vieneto reikšmė labai svarbi.

Šiais metais buvo numatyta įkurti sprogmenų nukenksminimo grupę. Apie ją spauldoje irgi nėra itin daug rašoma, nors žinoma, kad rastų ir sunaikintų sprogmenų kiekis nemažėja...

Gen. mjr. Valdas Tutkus

– Kalbant apie sprogmenų nukenksminimą, žmones, dirbančius šioje srityje, reikėtų padalyti į du pogrupius. Vieni išminuotojai, esantys inžineriniame batalione, specializuojasi nukenksminti sprogmenis Lietuvoje. Pusės tonos aviacinės bombos nukenksminimas Kaune – būtent jų nuopelnas. Beje, šie vyrai kone kiekvieną dieną iškviečiami prie kokio nors netikėto pavojų keliančio „radinio“, kurių apščiai aptinka ūkininkai ar statybininkai... Savo darbą jie atlieka gerai, bet per daug nesigiria.

Antram pogrupiui galima priskirti išminavimo būrį, kurio specializacija – darbas misijose. Lietuvoje jis praktiškai nenaudojamas, į misijas jis taip pat kol kas dar nebuvo išsiųstas, bet žmonės ir technika yra tam pasirengę. Tiesa, dar trūksta poros išminavimo robotų. Šį kartą reikėtų pabrėžti, jog taupyti technikos sąskaita tikrai neprotinga, nes išminavimas yra tokia sritis, su kuria juokauti jokių būdu negalima. Taigi, kai bus galutinai suformuota bataliono dydžio taktinė grupė, šis išminavimo padalinys vyks būtent su ja.

Ar galėtumėte smulkiau supažindinti su kito suplanuoto

padalinio – bendrosios paramos inžinerinio vieneto – struktūra ir funkcijomis?

– Nors planuose šis padalinys ir yra numatytas, tačiau dabar jo kurti neplanuojame, nes tai pakankamai brangu. Jo kūrimas turėtų nusitęsti, nes atsirado naujos aktualijos, nulėmusios kitus prioritetus – pavyzdžiui, oro erdvės kontrolę. Kadangi jau esame NATO valstybė, reikalingos procedūros, kurios galutinai „įjungtų“ mūsų oro erdvės kontrolės sistemą į bendrą NATO kontekstą. Kaip žinia, šiandien mes su Latvija ir Estija turime BALTNET projektą, kurio pagrindinė užduotis iki šiol buvo oro erdvės stebėjimas. Bet tai ne visai atitinka NATO standartus, ir aš norėčiau pasidžiaugti, kad neseniai įvyko bendras Baltijos valstybių kariuomenių vadų ir gynybos ministrų susitikimas, kurių rezultatu kol kas nežinau (tą pačią dieną paaiškėjo, kad buvo nutarta įkurti bendrą trijų valstybių Vadovavimo ir pranešimų centrą, kuris turi sustiprinti bendros oro erdvės kontrolę ir padėti geriau valdyti NATO oro policijos misiją vykdančius naikintuvus. – aut. past.). Naujaisiais metais su šiuo projektu susiję darbai turėtų būti iki galo baigti.

Ne paslaptis, kad incidentas su Rusijos naikintuvu paskatino galvoti apie naujus prioritetus, taigi, ir apie tam tikras lėšas, skirtinas radiolokacinio lauko plėtimui ir stiprinimui. Dabar yra analizuojama, ar galima įsigyti dar kelis radarus. Aukštadvario radiolokacinės pozicijos vieta tikrai gera ir neatmestina. Šiuo metu, kaip žinia, turime tris naujus vokiečių gamybos radijo lokatorius, bet jų sukuriama lauko ploto ir jų pačių dar nepakanka. Radiolokatorius negali veikti visą laiką, nes jo dalis turi būti skiriama jo „poilsui“, apžiūrai, remontui ir pan. Taigi pakaitinių radiolokatorių įsigijimas, manyčiau, tampa vienu iš kertinių problemos sprendimo būdų pagerinti oro kontrolę.

Dar viena priežastis, dėl kurios karo inžinerija turi pasi-

traukti į „antrą planą“ – numatomi transporto lėktuvų įsigijimai. Kadangi, palyginus su praėjusiais metais, mes gerokai dažniau dalyvaujame misijose, atsirado būtinybė pergabenti karius ir krovinius. Artimiausiu metu misijose dalyvaus iki 420 žmonių. Kadangi mes esame ne misijų „debutantai“, jau ne visada gauname tą paramą, kaip anksčiau. Pavyzdžiui, dabartinę misiją Afganistane labai rėmė amerikiečiai, tačiau naujaisiais metais šios paramos masė jau nebus tokie dideli. Taigi perimsime savo karių aprūpinimą, o be minėtų transporto priemonių, tai tiesiog fiziškai neįmanoma. Turėdami savo oro transportą iškart mažintume pergabnamų krovinių kaštus. Tad apsisprendimas dėl transportinių lėktuvų pirkimo, mano manymu, labai reikšmingas.

Kokie dar reikšmingesni pokyčiai numatomi naujaisiais metais? Sakoma, kad kiekvienas, kad ir geriausias planas tampa koreguotinas nuo to momento, kai pradedamas vykdyti...

– Vardinkime paeilui: kalbant apie išminavimo laivą, reikia pasakyti, kad šios minties neatsisakėme ir vedamos derybos dėl darbų paspartinimo. Judėjimo kontrolės grupę esame jau parengę. Aktualija tokia, kad NATO gali paprašyti net išsiųsti porą šios grupės specialistų į misiją. Bataliono dydžio grupės, karo policijos vieneto planai taip pat juda be sustojimų. Sakyčiau, kad be didesnių nukrypimų nuo plano vykdomos prieš metus numatytos gairės. Tačiau tobulėjimui ribų nėra. Reikia atsižvelgti ir į kai kuriuos naujus NATO lygio reikalavimus, kad batalionai turi būti aprūpinti šiuolaikine ratuota technika. Aišku, tai nereiškia, kad tuoj pat tą ir darysime. Turime transporterius M-113, kurie, manyčiau, kol kas atitinka mūsų poreikius. Bet jau planuojama, kad juos reikės keisti modernesniais.

– **O**gal yra parengta „vie-

netinių“ specialistų, kurie KAS plėtros gairėse nepaminėti?

– Taip, norėčiau pasidžiaugti, kad KOP sistemoje yra du parengti naikintuvų valdymo specialistai, kurie jau yra gavę sertifikatus ir darbuojasi NATO valdymo centre Karmėlavoje. Jų skaičius iki metų pabaigos padidės iki keturių žmonių. Tai pakankamas žingsnis per metus, nes vieno tokio specialisto parengimas vyksta nuo dvylikos iki aštuoniolikos mėnesių. Taigi jie tikrai labai padirbėjo, kad gautų sertifikatus. O naujaisiais metais jų bus dar daugiau.

Esate minėjęs, kad dedamos tam tikros pastangos, jungiant KAM ir Gynybos štabo vienetus į vieną sistemą. Kaip pasistūmėjo šie darbai per metus?

– Šis procesas nebuvo sustojęs, tačiau jis nėra nei trumpas, nei lengvas, kad būtų atliktas per trumpą laiką. Įkurtos kelios naujos tarybos; mes su valstybės sekretoriumi gauname įgaliojimus leisti įsakymus abiejų institucijų darbuotojams: valstybės sekretorius – Štabui, o aš – Ministerijai. Keblumų dėl to nebuvo.

Pertvarkome finansų procesą. Neslėpsiu, kad senesnėje sistemoje kariuomenės vado institucija buvo, sakyčiau, išbraukta iš bendro biudžeto planavimo. Bet „fiziškai“ sujungti Gynybos štabą ir Ministeriją kitais metais nėra numatyta. Greiti eksperimentai gali sukelti painiavos. Studija, kokie būtų šios reformos pliusai ir minusai, yra, bet iki 2006 m. pabaigos reikia surašyti konkrečius uždavinius ir galutinai apsispręsti. Reziumuojant, integravimo procesas vertintinas gerai, ir kas dvi savaites vykstančiuose visų lygių padalinių pasitarimuose tai matoma. Kartu sprendžiami ir išskylančios klausimai, be to, kariškiai aktyviau dalyvauja ministerijos pogrupių veikloje ir atvirkesniai. Pavyzdžiui, nelabai seniai buvau pakviestas pristatyti Lietuvą kaip NATO narę Vokietijoje esančiame Oberam-

Kariuomenės vadas didžiuojasi Lietuvos karininkais, seržantais ir puskarininkiais, mūsų kariais, kurie karštuosiuose pasaulio regionuose ne tiktai kovoja su terorizmu, bet ir padeda stiprinti demokratines struktūras.

mengau NATO gynybos koldže ir papasakoti jo generalitetui apie jos gynybos sistemos pasikeitimus, taip pat ir mūsų lūkesčius. Noriu pasidžiaugti, kad prie medžiagos rengimo prisidėjo tiek Gynybos štabo, tiek Ministerijos darbuotojai...

– Pakalbėkime apie jau minėtus įsigijimus, tiksliau – materialius dalykus. Kaip žinia, tarp norimo ir galimo dažnai būna didesnis ar mažesnis nuotolis...

– Iš tikrųjų... Kaip minėta, vienas iš rimtesnių konkursų, vykusių einamaisiais metais – karinių pervežimų konkursas. Planuojame nusipirkti kelių rūšių sunkvežimių, kuriuos tikimės intensyviai naudoti ir Lietuvoje, ir galimose misijose – tokiu būdu įgyvendinamas vienas iš mūsų pajėgų tikslų. Prasidėjo procesas, susijęs su lėktuvų įsigijimu. Jau vyko konkursai, susiję su mūsų turimų mokomųjų naikintuvų L-39 remonto darbais. Jie, nors ir brangoki, tačiau būtini, nes naikintuvų kontrolierių rengimas be šių lėktuvų yra neįmanomas; vien NATO naikintuvų nepakanka, be to, jų užduotis yra ne identiška. Šiuo metu vyksta derybos dėl vieno iš laivų įsigijimo. Negaliu pasakyti, kad galutinai susitarta, tačiau planuose laivas tikrai numatomas.

Taigi negaliu pasakyti, kad

stambesnių įsigijimų būtų daug. Kalbant apie smulkesnius įsigijimus, jie dažnai praslysta pro akis, bet yra ne mažiau reikalingi. Kalbama apie techniką, susijusią su naujomis technologijomis, kuri talkins valdymo procesuose, palaikant ryšį ir pan. Ypač paminėtina sistema TAVIS, kuri leidžia vadui, stebinčiam savo padalinio darbą kompiuterio monitoriuje, realiu laiku sužinoti apie operacijos duomenis, valdyti jos eigą. Jau numatyta, kad tokia sistema bus įdiegta antroje provincijos atstato grupės misijoje Afganistane. PAG vadas bet kada skaitmeniniame žemėlapyje matys savo padalinių buvimo vietą, o norėdamas nesunkiai gaus informaciją apie visus jų pajėgumus: šaudmenų, maisto kiekį ir t.t.. Aš tikiuosi, kad ši labai gera ir pasiteisinusi sistema iki metų pabaigos bus įdiegta mūsų batalionuose, susijusiuose su užsienio misijomis. O kiek vėliau, tikėkimės, tokią įrangą gaus ir kiti batalionai.

Po aštuonių įvykusių konkursų pirkome radijo stotis, skirtas naikintuvams valdyti. Jau prasidėjo radijo stočių „žemėoras“ diegimas.

Naujesiems metams nukeliama nemažai kitų įsigijimų. Reikėtų pradėti galvoti apie naujų šarvuotųjų pirkimą. Jų kaina, tiesa, yra gana aukšta, todėl reikia labai rimtai apsvarstyti visus „už“ ir „prieš“.

– Esate mūsų žurnalo red kolegijos narys, taigi Jūs tiesiogiai dalyvaujate kuriant karinės žiniasklaidos ir kariuomenės įvaizdį. Teko skaityti, kad neseniai labai prisidėjote prie Lietuvos ginkluotųjų pajėgų įvaizdžio kūrimo užsienyje, pristatydami Lietuvą ir jos kariuomenę NATO generalitetui...

– Manau, kad jau vien tai, kad kariuomenės vadas buvo pakviestas daryti tokio lygio pranešimą, savaime yra aukštas mūsų įvertinimas. Pristačiau mūsų valstybę, sakyčiau, kiek netradiciškai: juk dažniausiai apie ją pasakojama, pradedant nuo tarpukario laikų. O juk taip nėra. Pasinaudojęs proga, pristačiau Lietuvą ir jos kariuomenę nuo pat senųjų laikų: valstybės kūrimosi priešaušrį, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, vėlesnes okupacijas, istorijos požiūriu vertindamas ir dabartinius mūsų laimėjimus. Nuostabu, kad per penkiolika metų po 1991 m. sausio įvykių mes nuo kariuomenės idėjos pasiekėme aukšto lygio NATO standartus atitinkančią kariuomenę. Aišku, ji nėra didelė, bet kalbame ne apie kiekybę. Nuotraukose, kurios buvo rodytos klausytojams, užfiksuota sugriauta ir apleista infrastruktūra, kurią mums teko perimti iš sovietinės kariuomenės ir tai, ką turime dabar. Pamatę skirtumą, kiekvienas suprastų, kiek buvo įdėta lėšų, pastangų ir darbo ne tik pastatams atstatyti, bet ir kareivių motyvacijai kurti ir kitiems pasikeitimams, kurių vaisiais džiaugiamės. Kiek daugiau teko pakalbėti ir akcentuoti mūsų išmoktas pamokas – tai, kad įstoję į NATO, mes daug ką pamatėm visiškai kitaip, būtent, pasikeitė mentalinis mūsų požiūris. Mes esame ne „vienui vieni“ ir atsakingi ne tik už savo valstybės gynybą, bet, kaip ir kitos dvidešimt keturios valstybės, turime vykdyti savo įsipareigojimus – kartais ir toli nuo savo Tėvynės.

Kalbėjosi „Kardo“ vyr. korespondentas Darius Sutkus

KAM nuotr.

Mielieji skaitytojai,

nuo 2002-ųjų, kai „Kardo“ leidybą perėmė Krašto apsaugos ministerija, mūsų žurnalo tiražas išaugo daugiau negu du kartus. Už tai esame dėkingi ir jums. Visada stengėmės atsižvelgti į jūsų pastabas, pageidavimus. Redakcijai teko nelengvas uždavinys – išleisti žurnalą trims karininkų kartoms. Neskaičiuodami darbo valandų patyrėme kūrybinių ieškojimų katarsį, supratome, kad žmogus sotus ne vien duona, pajutome patriotizmo skonį. Būkime ir naujaisiais metais drauge! Krašto apsaugos ministerija 2006-aisiais metais rengia jums dovaną – „Kardo“ žurnalą galėsite gauti nemokamai. Tereikia nurodyti žurnalo vienetų skaičių ir adresą, kuriuo jums būtų pristatomas žurnalas. Bendradarbiaukime! Mums svarbi jūsų nuomonė apie „Kardo“ publikacijas. Prašytume atsakyti į anketos klausimus. Iš anksto dėkojame.

„Kardo“ redakcija
Pamėnkalnio g. 13, LT- 01006
Vilnius

Jūsų amžius _____

Išsilavinimas _____

Profesija _____

Kokiame dalinyje tarnaujate (tarnavote) _____

Jūsų karinis laipsnis _____

Kodėl skaitote žurnalą „Kardas“? _____

Kokie mūsų žurnalo straipsniai patiko ir kodėl? _____

Kokios mūsų žurnalo publikacijos nepatiko ir kodėl? _____

Kokių temų pasigendate „Kardo“ žurnale? _____

Ką siūlytumėte žurnalo redakcijai? _____

KAS biudžetas: prioritetai ir problemos

Gustavas Štrimas

Šiek tiek daugiau kaip prieš metus, 2004 metų liepos viduryje, gen. mjr. Valdas Tutkus, tuo metu dar tik dvi savaites ėjęs kariuomenės vado pareigas, susitikime su žurnalistais išreiškė abejonį dėl kitiems metams numatomo biudžeto. Jis nuogaštavo, kad skiriamų krašto apsaugos sistemai lėšų gali nepakakti, kad būtų kokybiškai įvykdyti metų įsipareigojimai, kurių daugelis dabar jau tapo realybe. Tačiau jo tuometinis pastebėjimas, kad reikėtų rasti pusiausvyrą tarp valstybės finansinių galimybių bei jos ginkluotųjų pajėgų kovinės parengties lygio, tebe lieka aktualus. Norint tai suprasti, reikia pateikti klausimą: ar gali vienas svarbiausių valstybės egzistavimo garantų – jos saugumo užtikrinimas – būti ir efektyvus, ir kartu itin pigus? Teigiama atsakyti galėtų tik romantiškas diletantas. Įsitikinimas, jog modelis, vyravęs daugelyje valstybių iki NATO atsiradimo, buvo „geresnis“ ir „piggesnis“, paplitęs gana plačiai. Tačiau ar pagrįsta tokia nuomonė ir svarbiausia, ar ji atitinka šiandienos aktualijas? Trumpas sąlyginis dviejų gynybos modelių palyginimas turėtų padaryti suprantamesnius kai kuriuos su jų finansavimu susijusius klausimus.

Modelis, kuris buvo paplitęs daugelyje europinės civilizacijos šalių iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos, paremtas daugiau ar mažiau išreikšta tautinės valstybės koncepcija, kurios esmė – suvalstybintas tautinis romantizmas ir, karine prasme, K. von Clausewitz'o karo teorija (beje, jis pirmasis akcentavo saugumo ir ekonomikos ryšį, kurį išsakė aforizmu: „karas reikalauja trijų dalykų: pinigų, pinigų ir dar kartą pinigų“). Eu-

ropoje nuo XX a. pradžios visuotinai įsigali suvokimas, jog valstybė rengiasi totaliam karui prieš priešą, kuris grasina jos nepriklausomybei, rengdamasis okupuoti jos teritoriją. Tam tikslui valstybė pasirengusi mobilizuoti visą tautą. Kariuomenė yra, kalbant tų laikų terminais, „priemonė tautos idealams siekti“. Tad valstybėms, tarp kurių labai ryškus teritorinis bei ekonominis atsiribojimas ir kurios bijo savo galingesnio kaimyno užpuolimo (beje, labai dažnai paremto savo tautinių mažumų kitoje valstybėje „engimo“ pretekstu), toks modelis tinka. Kiek kainavo teritoriškai nevientisai Europai „militarizuotos nacijos“, „visuotinio pasipriešinimo“, galų gale „totalinio karo“ vizija?

Per daug nesileidžiant į istorinius ekskursus, aiškėja: tikrai ne mažiau, o gal net sąlyginai ir daugiau, nei atsieina dabar. Pagal tarpukario teorijas, net taikos metu valstybės gerovę lemia trys prioritetai: jos kul-

tūra, ekonomika ir ginkluotosios pajėgos. Šie esminiai valstybės gerovės ramsčiai sustiprina vienas kitą, bet negali vienas kito pakeisti, todėl būtina kiek galima tolygiau plėtoti (taigi ir finansuoti) visas šias sritis, nes bendras valstybės pajėgumo rodiklis remiasi ne šių trijų sudedamųjų komponentų suma, o jų sandauga. Logiška manyti, jog aptariamam atveju idealus karinis biudžetas sudarytų trečdalį viso šalies biudžeto. Bet labiau militarizuotose, o ypač autoritarinėse ar totalitarinėse valstybėse šios normos buvo dar didesnės.

Kaip keičiasi situacija spartėjant globalizacijos procesams, kai liberalėjanti Europa tampa „šalimi be sienų“ ir būsimąsias grėsmes „iš išorės“ ruošiamasi atremti bendromis jėgomis? Be abejo, kolektyvinė gynyba, kurios tikslas – greitai ir dažnai preventyviai reaguoti į potencialiai bet kurios jos narės saugumui gresiančius pavojus, reikalauja kitaip paskirstyti jai skirtas lėšas. NATO turi bendrus karinį, civilinį ir investicijų biudžetus, kurie papildomi mokesčiais, mokamais visų šalių, esančių Aljanse. Žinoma, ekonomiškai išsivysčiusioms šalims jie nėra tokia opi problema kaip posovietinės erdvės respublikoms (beje, minėtas mokesčiai yra proporcingas šalies ekonominiam pa-

LIETUVOS VALSTYBINĖS IŠLAIDOS 1925 - 1939 M. M.

	1925 m.	1928 m.	1930 m.	1933 m.	1935 m.	1936 m.	1937 m.	1938 m.	1939 m.
Krašto apsaugos ministerijai:	40.699	40.089	55.919	48.967	65.450	76.833	81.374	85.183	85.890
Vidaus reikalų ministerijai:	23.065	23.321	26.245	24.305	24.581	25.888	29.490	31.871	37.746
Finansų ministerijai:	32.963	49.109	58.768	25.751	30.027	26.112	34.493	41.089	39.490
Zemės ūkio ministerijai:	26.275	44.794	41.597	37.966	46.479	44.857	36.173	50.774	48.829
Švietimo ministerijai:	30.830	35.346	43.333	38.564	38.050	39.472	47.027	55.688	54.619
Teisingumo ministerijai:	8.241	9.840	11.248	9.388	10.438	11.251	12.407	12.386	12.307
Susisiekimo ministerijai:	60.866	59.023	71.983	54.021	51.169	51.760	63.685	72.530	66.241
Užsienų reikalų ministerijai:	6.812	4.488	5.739	4.639	4.450	4.845	5.602	5.623	5.284
Kitoms įstaigoms:	7.086	5.471	6.416	6.001	6.222	6.683	7.302	9.034	6.158
Iš viso	254.837	290.481	320.627	249.642	276.658	287.721	318.153	366.485	356.544

Pastaba: Skaitmenimis nurodyti tūkstančiai litų.

Lentelė „Tarpukario Lietuvos biudžetas“. Publikuota St. Raštikio prisiminimų „Kovose dėl Lietuvos“ I tome.

jėgumui). Savo ruožtu kiekvienai Aljanso narei, atsižvelgiant į kiekvienos jų pajėgumus (taip pat ir ekonominius), suformuluojami kariniai plėtros reikalavimai, arba pajėgų tikslai, kuriems įgyvendinti taip pat turi būti skiriama pakankamai biudžetinių lėšų.

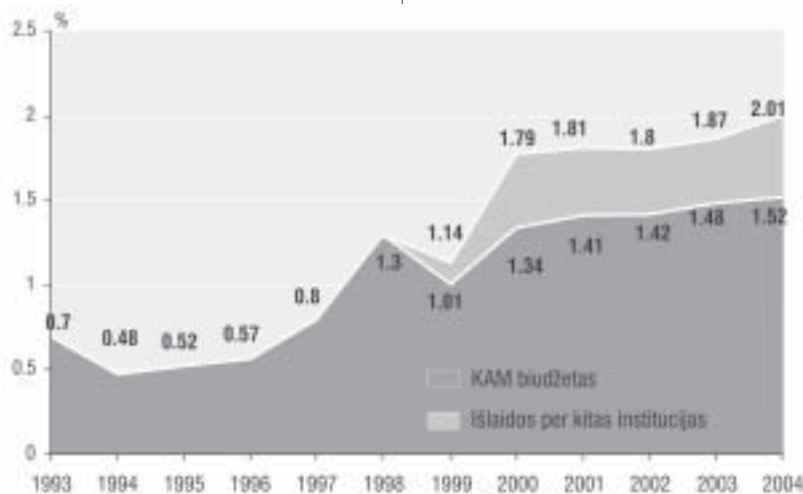
Vertinant kolektyvinės gynybos modelio išlaidas nacionaliniu mastu, ginkluotosios pajėgos, esant tokiam modeliui, vis labiau profesionalėja ir mažėja. Todėl nnyksta ne tik pasienio apsaugos, fortifikacinių linijų poreikis, bet ir atgyvenusi masinio piliečių karinio rengimo ir su juo susijusio šviečiamojo bei propagandinio darbo būtinybė. Tai turėtų žymiai sumažinti gynybos lėšas. Tačiau nedidelė profesionali kariuomenė turi būti gerai išmokyta ir aprūpinta moderniausių technologijų technika ir ginkluote – o tai irgi turi savo kainą. Pereinamieji laikotarpiai visada prieštaringi ir teikia ne tik naujų vilčių, bet ir verčia nuogaštauti dėl ateities permąnų. Lietuvai dar tik ruošiantis tapti Aljanso nare, tokių nuogaštavimų netrūko. Finansinis narystės aspektas buvo ypač eskaluojamas; išreiškus jį „minios kalba“, „būsima problema“ skambėjo banaliai: „ar patraukos neatims iš mūsų sviesto?“ Ši formulė, visais laikais turėjusi pasisekimą tarp populistų, buvo sustiprinama ir priešpastatant krašto apsaugą švietimo sistemai ar „konstruojant“ tokį „socialinį konfliktą“, neva „kariškiai atima duoną iš pensininkų“. Racionali statistika bylojo ką kita: 2002 m. Lietuvos televizijos naujienų tarnybos duomenimis, „šalies gynyba kiekvienam Lietuvos piliečiui vidutiniškai per metus nekainavo ir 300 litų, t. y. per dieną – beveik 80 centų. (Lietuvoje – 291, Estijoje – 318, Latvijoje – 202 Lt). Prieš penkerius metus į NATO įstoję vengrai tam kiekvienas per metus vidutiniškai išleido po keturis (402 Lt), čekai – beveik po penkis šimtus litų (490 Lt). Gerokai daugiau nei NATO narėms gynyba kainuoja neutralioms šalims. Tarkim, Aljansui nepriklausančioje Airijoje išlaidų gynybai vie-

nam gyventojui teko dvigubai (785 Lt), Švedijoje šešiskart (1849 Lt) daugiau nei Lietuvoje.“

Tačiau net ir palyginti „skylėtas biudžetas“ nėra tokia bai-

turi sudaryti ne mažiau kaip 2 proc. bendrojo vidaus produkto;

– gynybai skiriamos išlaidos per kitas institucijas turi

Grafikas „1993–2004 m. išlaidos krašto apsaugai“.

Šaltinis: Krašto apsauga, Nr. 4 (54).

si kliūtis finansavimui. Baisėnis inertiškas mąstymas, operuojantis „romantiško pasipriešinimo“ ar „pigios taikos“ galimybėmis, o tiksliau, iliuzijomis, kurios ypač būdingos paprastai gana ribotam uždaro „postagrarinėms“ visuomenės mentalitetui. Kai mes, kaip ir daugelis išsivysčiusių šalių, pripažinsime, kad saugumas – ne tiek „natūralus būvis“, o investicija (t. y. pradėsime vertinti situaciją ne „natūrinio ūkio“, o rinkos dėsniais), tapsime ne tik saugesni, bet kartu padarysime didelį šuolį iš praeities į ateitį. Tad kariuomenės vado akcentuoto „aukso vidurio tarp finansinių ir kovinio pasirėngimo galimybių“ principu pagrįstas krašto apsaugos reikmėms skirtų lėšų didėjimas neturėtų gąsdinti: kadangi jis susietas su bendra mūsų šalies ekonomine situacija (konkrečiai – procentine BVP dalimi), gynybos biudžeto piniginės išraiškos didėjimas liudija ir apie stiprėjančią bendrą respublikos ekonominę būklę.

Kartu su pagrindiniais šalies makroekonomikos rodikliais pagrindinės praeitų metų prielaidos planuojant biudžetą buvo šios:

– gynybai skiriamos išlaidos

sudaryti ne daugiau nei 0,3 proc. bendrojo vidaus produkto.

Tad „pinigus ryjančio militarizmo baubo“ bijantys (ar veikiau kitus juo bauginantys) neturėtų tam pagrindo: tikrai neviršijame bendro pasaulinio karinių išlaidų vidurkio, kuris statistiškai lygus 2,3 proc. BVP. Tačiau tiesa ta, kad skaičiai, neįsigilinus į juos, gali sudaryti klaidingą nuomonę. Iš grafiko matyti, kad nuo 1998 metų iš krašto apsaugos biudžeto kitoms institucijoms (VRM Vidaus tarnybos pulkams, VSAT) pradėta skirti lėšų dalis, specialistų įvardijama kaip „delta“, sutapo su nuosmikiu skiriamose lėšose (įtakos tam turėjo ir Rusijos ekonominė krizė). Nuo kitų metų pastebimas šuolis, kuris atstatė ir šiek tiek viršijo buvusią situaciją, o nuo naujojo tūkstantmečio pradžios krašto apsaugai skirtoms išlaidoms būdingas tolygus nedidelis augimas. Tačiau įsižiūrėjus atidžiau, „delta“ išlaidų didėjimo sparta tikrai turėjo versti sunerinti: praeitais metais, lyginant su 2003 m., jis padidėjo trečdaliu. Kaip teigė buvęs KAM sekretorius resursų planavimui ir finansams J. Lileika, „*Finansų ministerijai nustačius institucijoms asignavimų limitus,*

paiškėjo, jog išlaidos gynybai per kitas institucijas sudarys daugiau nei 0,3 procento BVP (kalbama apie 2004 m. situaciją – past. aut.), o paprastosioms išlaidoms skirta tiek pat kaip ir praėjusiais metais. Tai reiškė, kad naujiems įsipareigojimams vykdyti (dalyvavimas tarptautinėse operacijose, karinio atstovavimo NATO štabuose, įmokos į NATO biudžetus ir kt.) privalėjome ieškoti vidinių rezervų.“

„Delta“ – tiesiogiai su šalies gynyba nesusijusi išlaidų dalis, kurios dauguma išlaidų nepatenka į kolektyvinės gynybos reikalavimų sritį, – iki šiol buvo laikytina pagrindine kliūtimi, trukdančia Lietuvai įvykdyti savo įsipareigotus pajėgų tikslus. Tokios nuomonės laikosi ir NATO pajėgų planavimo ekspertai, neseniai lankęsi Vilniuje. Buvo konstatuota, jog iš deklaruojamų 2 proc. BVP Lietuvos gynybai kol kas realiai skiriama ne daugiau kaip 1,28 proc. BVP (taigi „delta“ šiais metais padidėjo nuo 0,49 iki 0,72 proc.). Jei, kaip teigiama, šiais metais du procentai bendrojo šalies vidaus produkto pinigine išraiška sudaro šiek tiek daugiau nei 1,3 mlrd. litų, tai iš jų KAS tiesiogiai gavo tik apie 0,8 mlrd. litų, ir, kaip teko konstatuoti KAM ir kariuomenės vadovams, kai kuriems pernai suformuluotiems tikslams pasiekti trūksta pajėgumų. Kokia išeitis? „Mes viliamės, jog Lietuvos Vyriausy-

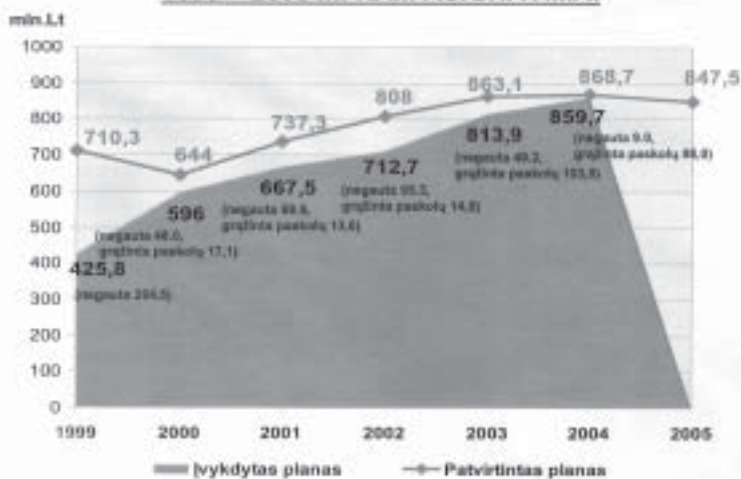
bė bus pajėgi deramai padidinti išlaidas gynybai ir šalies įsipareigojimams, kurie buvo priimti prieš įstojant į Aljansą, bus įvykdyti“, – įvertinęs situaciją, sakė NATO Gynybos politikos ir pajėgų planavimo skyriaus direktorius F. Bolandas (F. Boland). Kol šios viltys nepasiteisins, krašto apsaugos sistema turės ieškoti minėtų „vidinių rezervų“ – vaizdžiai tariant, dirbti „bado režimu“, kuris nėra biudžeto lėšų problemos sprendimas.

Tuo tarpu bendros ekonominės tendencijos nenumaldomai diktuoja adekvačiai į jas reaguoti: „vidinių rezervų“ negalima ieškoti KAS darbuotojų atlyginimų sąskaita; juos ir taip reikėtų didinti, nes pastebima profesionaliausių specialistų perėjimas į kitas (dažniausiai privačias) institucijas. Pagal numatytas KAS plėtros gaires personalui skirtos išlaidos neturi viršyti 50 proc. visų išleidžiamų lėšų. Ši nuostata įprasta ir kitų NATO narių praktikoje. 2004 m. duomenys patvirtina, kad bendros NATO išlaidos personalo išlaidoms buvo 40 proc. (Lietuvoje KAM personalo išlaidos sudarė 46,2 proc. visų asignavimų). Palyginimui galima pateikti duomenis apie kai kurias kitas Europos šalis, kuriose šis skaičius labai įvairus, svyruoja maždaug keturiasdešimties procentų diapazonu: pvz., D. Britanijoje ir Norvegijoje išlaidos personalui sudarė apytiksliai 40 proc.,

Prancūzijoje – apie 59 proc., Lenkijoje – apie 65 proc., Italijoje – apie 74 proc., Portugalijoje – net 80 proc. visų karinių išlaidų. Tačiau Lietuvoje, ko gero, šis skaičius vargu ar ženkliai augs net ir padidinus KAS personalo atlyginimus, nes profesionalėjant kariuomenei darbuotojų mažės (atsižvelgiant į kariuomenės pokyčius, pirmiausia tikėtina, kad mažės šauktinių karių skaičius, „atsisijios“ „popieriniai“ kariai savanoriai ir bus peržvelgtas į LKA primamų kariūnų skaičius). Šiais metais matomas deklaruojamo „50 proc. limitu“ viršijimas 1,7 procento (o palyginus su praėjusiais metais – 5,5 proc.) yra ne progresuojanti tendencija, o veikiau kadry politikos gynybos reformos padarinys, kuris ateityje turėtų stabilizuotis.

Taupyti, neskiriant pakankamai lėšų kitai prioritetinei sričiai – įsigyjamai ginkluotei, technikai ir pan., – taip pat neįmanoma, turint omenyje tai, kad daugelis turimos ginkluotės ir technikos pavyzdžių nėra patys moderniausi. O tai reiškia, kad „per taupus požiūris“ gali tapti tiesiogine grėsme mūsų kariškių gyvybei ar net bendram šalies saugumui. Šiuo metu daug dėmesio skiriama įsigijimams, susijusiems su mobiliu, greitai perdislokuojamų padalinių rengimu (visureigiai, prieštankiniai nešiojami kompleksai, išminavimo įranga, GPS ir pan.), žvalgyba (stebėjimo, ABC užterštumo aptikimo įranga), oro erdvės kontrole (radiolokacinė įranga, KOP ginkluotė, trumpojo nuotolio oro gynybos sistemos), ryšių ir informacinėmis technologijomis. Pripažįstama, kad net vienas iš geriausiai pasirengusių Lietuvos kariuomenės junginių – Specialiųjų operacijų junginiui, kurio eskadronai gerai pasirodė operacijoje „Tvirta taika“ Afganistane, o dabar dalyvauja koviniuose budėjimuose NATO greitojo reagavimo pajėgų sudėtyje, tarp kita ko, trūksta asmeninių ryšio palaikymo priemonių ir informacinės įrangos. Rusijos naikintuvo SU-27 avarijos atvejis irgi verčia kalbėti apie būtinas lėšas vi-

1999 – 2005 m. KAM ASIGNAVIMAI

Pastaba: 1999 – 2004 m. negauta 555,8 mln.Lt, grąžinta paskolų 246,5 mln.Lt

KAM viceministras G. Šivickas:
„Apie 90 proc. gynybos lėšų
lieka Lietuvoje.“

sam kompleksui priemonių, užtikrinančių oro erdvės kontrolės įrangos ir jos valdymo modernizavimą. Taigi ginkluotė, įranga ir technika – svarbi ir gana opi tema, nes esant nepakankamam finansavimui, realybė atšiliekia nuo norimų rezultatų. Šiai sričiai turėtų būti skiriama ne mažiau kaip ketvirtadalis visų KAS išlaidų bei gynybos reformos metu sutaupytos lėšos. Bet tvirtas šio principo formulavimas 2004–2009 m. KAS plėtros gairėse („naujos ginkluotės, karinės įrangos ir technikos įsigijimų bei turimos modernizavimo išlaidos turi būti ne mažesnės kaip 25 proc. visų KAS išlaidų“) 2005–2010 m. plėtros gairėse išsakomas jau tik kaip galimybė: „būtina siekti, kad lėšos [...] sudarytų 25 proc. visų KAS išlaidų“.

Nuo praėjusių metų ginkluotės ir technikos įsigijimai pradėjo priklausyti ir nuo dar vieno specifinio faktoriaus: pagal Finansų ministerijos patvirtintą biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikaciją ši sritis nebepriskiriama „investicijų“ kategorijai. Todėl šiam tikslui skirtinos lėšos turi būti numatomos atskirai nuo kitų įsigijimams planuojamų lėšų. Tai šiek tiek komplikuoja bendrą Krašto apsaugos ministerijai skiriamų asignavimų „žemėlapi“. Jame atsiranda atskira skiltis, bet radikalių pokyčių dėl to neatsiranda. Galima pripažinti, jog nepaisant kylančių finansavimo sunkumų, kurie ir nepriklauso krašto apsaugos sistemos kompetencijai, jos pačios

planuojamų biudžeto išlaidų paskirstymas yra planingas: orientuojasi į užsibrėžtus prioritetinius tikslus ir kiek galima atitinka būtinas reikmes. KAM viceministras G. Šivickas atkreipė dėmesį ne tik į tai, kad gynybos biudžeto lėšos yra įsisavinamos kone geriausiai, palyginti su kitoms (socialinėms, sveikatos apsaugos ir kt.) reikmėms skiriamų biudžetinių lėšų įsisavinimu, bet ir tai, kad apie 90 proc. gynybos lėšų lieka Lietuvoje, nes dauguma KAM užsakymų vykdytojų yra nacionalinės įmonės. Be to, dabartinė gynybos politika „privilioja“ pinigus iš svetur, tarkim, šių metų spalio pabaigoje Zokniuose atidarytas pakilimo takas įrengtas už NATO skirtas lėšas. Taisyklė galioja ir sudarant oficialias sutartis su užsienio kompanijomis, kurios ginkluotės ar technikos pardavimo atveju įsipareigoja investuoti didesnę ar mažesnę sumą Lietuvoje, ir netiesiogiai: pavyzdžiui, apskaičiuota, kad Šiaulių kavinės dabar, kai Zokniuose budi oro policija, per savaitę uždirba tiek, kiek anksčiau per mėnesį, keičiasi miesto infrastruktūra ir pan.

Ką galima pasakyti apie naujiems metams planuojamą gynybos biudžetą, kurio projektą Seimas patvirtino šių metų gruodžio viduryje? Atidus skaitytojas kai kuriose pateikiamose gairėse nesunkiai ras sprendimus, kurie turėtų tapti atveiksmiu anksčiau minėtoms problemoms.

– **Pirmas**, principinis momentas: Stambule vykusiame NATO viršūnių susitikime sąjungininkai vietoj abstraktoko termino „krašto apsaugos finansavimas“ įtvirtintino sąvoką „gynybai skiriamos lėšos“, o tai reiškia, kad modelis, kai dalis lėšų, skiriamų kitoms, tiesiogiai su gynyba nesusijusioms struktūroms, yra nepateisinamas. Tai turėtų ir sugriauti dar gana paplitusią stereotipinę nuomonę, kad KAS gauna visus 2 proc. nuo BVP ar net daugiau.

– **Antra**: nors, kaip minėta, NATO ekspertų nuomone, išlaidos gynybai, kurios 2005 m. sudaro 1,27 proc. nuo BVP, yra per

mažos, kad būtų pasiekti ir nacionaliniai, ir tarptautiniai pajėgų tikslai, naujų metų gynybos išlaidoms planuojami tik 1,24 proc. nuo BVP. Tuo tarpu KAM yra apskaičiavusi, kad norint įgyvendinti keliamus nacionalinius ir tarptautinius tikslus, kasmet gynybos išlaidas reikėtų didinti 0,05 proc. nuo BVP ir 2006 m. tai sudarytų 1,32 proc. nuo BVP. Tik toks didėjimas leistų įgyvendinti ne tik investicijų bei ginkluotės programas, bet ir kelti klausimą dėl specialistų atlyginimų didinimo.

– **Trečia**: nors ir padidėtų finansavimas, KAM negalėtų įsigyti kai kurių būtinų didelės apimties objektų, nes būtų viršijamos įsigijimams skirtos lėšos. Pavyzdžiui, iki šiol naudoti lėktuvai AN-26 jau pasenę. Būtina pirkti keleivinį lėktuvą, kuris bus skirtas kariams pervežti bei valstybinėms reikmėms (jis kainuotų apie 50 mln. Lt), ir tris transportinius lėktuvus (bendra kaina apie 300 mln. Lt), būtinus logistikos tikslams. Todėl 2006 m. KAM siūlo Vyriausybei galimybę paimti valstybinę 105 mln. Lt paskolą (65 mln. Lt – pradinė taktinių lėktuvų pirkimo programai finansuoti, o keleiviniam lėktuvui, kadangi 11 mln. Lt jau yra numatyta KAM biudžete, reikėtų 40 mln. Lt).

Ir **paskutinis pastebėjimas**, o kartu ir apibendrinanti išvada. Šalyje spartėjant ekonominiams procesams, valstybės biudžeto išlaidos pagal projektą didės 16,3 proc. (14,7 proc. be ES lėšų) lyginant su 2005-aisiais metais. Tačiau gynybos išlaidos pagal projektą didėja tik 9,7 proc. Įskaitant tai, kad gynybos sritis negauna ES struktūrinių fondų paramos ir daugeliu savo reikmių (pavyzdžiui, socialinių) taip pat turi pasirūpinti iš savo lėšų, iš privataus kapitalo negali būti finansuojama, nesunku įsitikinti, kad numatomi žingsniai turėtų didinti tą naudą, kuri yra gaunama iš „saugumo kaip investicijos“.

Briugės mokslinio karinio simpoziumo akiratyje – terorizmas

Dr. Vidimantas Kabelka

Antrus metus mokslininkai iš viso pasaulio susirenka į Europos simpoziumą „Optika / fotonika saugumui ir gynybai“. Šiemetinis simpoziumas vyko spalio mėnesį Belgijoje, Briugės mieste. Briugė – nepaprasto grožio, gausiai lankomas turistų, gavęs „Šiaurės Venecijos“ vardą dėl savo gausių kanalų tinklo miestas, kaip ir posakis „ramus kaip belgas“ visiškai neatitiko simpoziume tvyrančios dvasios. Simpoziumo dalyviai dalijosi moksliniais laimėjimais, skirtais kovai su teroristais.

Šiandieninės realijos byloja, kad tokie simpoziumai yra būtinybė. Du teroristiniai aktai, įvykdyti Europoje, vienas – pavasarį Madrido geležinkelio stotyje, kitas – vasarą Londono metro, parodė, kad civiliai gyventojai yra pažeidžiami ir neapsaugoti. Pasaulio visuomenę dar kartą sukretė begalinis teroristų cinizmas. Jie norėdami atsilyginti už jų nuomone, padarytą vienos ar kitos šalies vyriausybės skriaudą, kerštą lieja ant nekaltų ir su tuo nesusijusių žmonių, tarp jų moterų ir vaikų.

Patys to nesuvokdami teroristai įpareigoja visų šalių vyriausybes imtis atsakomųjų priemonių savo gyventojų apsaugai. Viena jų – sudaryti mokslininkams palankias sąlygas kurti prietaisus ir technologijas, leidžiančias įgyvendinti teroristinių aktų prevenciją. Pastebima, kad lyginant su pernykščiu šios tematikos simpoziumu, vykusiu Londone, matoma akivaizdi pažanga. Ne vienas pranešėjų demonstravo prietaisus, kurie leidžia per atstumą nustatyti asmenis, nešančius paslėptus sprogmenis, ginklus, narkotikus. Numatoma, kad artimiausiu metu šie prietaisai bus sumontuoti re-

aliems bandymams oro uostuose, geležinkelio stotyse. Tačiau galutinis tikslas – ginkluotų ar turinčių sprogmenų teroristų žaibiškas identifikavimas ir visiško saugumo užtikrinimas žmonių susibūrimo vietose dar nėra pasiektas.

Briugės simpoziumą sudarė 8 skirtingų temų konferencijos. Jo veikloje dalyvavo 350 mokslininkų iš 35 šalių. Buvo pateikti 208 pranešimai, iš jų kviestinių – 18.

Dauguma pranešėjų buvo iš JAV, kur kasmet vyksta tokios pat tematikos, tik žymiai didesnės apimties simpoziumai. Buvo perskaityti du paskaitų kursai jauniems mokslininkams: Xi-Cheng Zhang „Terahercinių bangų technologijos ir taikymai“, J. Cariano „Biologinių medžiagų pagrindu veikiančios optiniai jutikliai“. Simpoziumo metu vyko paroda, kurioje informaciją apie sukurtus ir gaminamus optinius bei fotoninius prietaisus, skirtus gynybos ir saugumo tikslams, pateikė 20 kompanijų, daugiausia iš D. Britanijos, Prancūzijos ir JAV. Iš Lietuvos simpoziume dalyvavo prof. A. Žukauskas (Vilniaus universitetas), dr. V. Vaičiškaitė ir dr. V. Kabelka (abu iš Fizikos instituto), taip pat dalyvavo JAV gyvenantis lietuvių kilmės dr. R. Gaška, vienas pagrindinių firmos „Sensor Electronic Technology Inc“ specialistų. Lietuviai mokslininkai pateikė 3 pranešimus, dr. R. Gaška kviestinį – „Deep UV light sources for optically based sensors“ (Gilaus ultravioleto šviesos šaltiniai, skirti optiniams jutikliams), prof. A. Žukauskas pirmininkavo vienai iš turinčių konferencijų – „Optically Based Biological and Chemical Sensing for Defence I“ (Gy-

nybai skirti optiniai biologiniai ir cheminiai jutikliai I).

Kaip ir praėjusių metų simpoziume, Lietuvos mokslininkų delegacija išsiskyrė iš Rytų Europos šalių: latviai, estai, slovėnai, vengrai, rumunai, bulgarai išvis nedalyvavo, lenkų mokslininkas buvo vieno pranešimo bendraautoris. Pranešimai vienu metu buvo pateikiami 2–4 konferencijose, tai sudarė keblumų norintiems išklausti tuo pačiu laiku vykstančius pranešimus. Simpoziumo dalyviams buvo pateikta tik konferencijų programa, nebuvo jokios informacijos apie tezes ar darbus, todėl apie pranešimo pobūdį teko spręsti iš pavadinimo. Iš 8 simpoziumo konferencijų labiausiai sudominusios ir artimiausios mūsų vykdomiems tyrimams buvo šios:

1) „Electro-Optical and Infrared Systems: Technology and Applications I“ (Elektros-optinės ir infraraudonosios sistemos: technologijos ir taikymai I);

2) „Electro-Optical Remote Sensing“ (Elektros-optiniai nuotoliniai tyrimai);

3) „Technologies for Optical Countermeasures I (Optinės atsakomųjų priemonių technologijos I);

4) „Femtosecond Phenomena I“ (Femtosekundiniai reiškiniai I);

5) „Passive Millimetre-Wave and Terahertz“ (Pasyvios milimetrinės bangos ir teraherciai);

6) „Optically Based Biological and Chemical Sensing for Defence I“ (Gynybai skirti optiniai biologiniai ir cheminiai jutikliai).

Aktualiausios simpoziumo temos buvo šios: lazerių panaudojimo atsakomųjų priemonių

(„jammers“) civilinių lėktuvų apsaugai įsivavinimas, terahercinio ir submilimetrinio diapazono spinduliavimo taikymas sprogmenims, ginklams ir narkotikams aptikti per atstumą bei lazerinių sistemų kūrimas nuotoliniam trimačių vaizdų stebėjimui.

Atidaromoje simpoziumo sesijoje kviestinių asmenų pranešimus perskaitė G. Jordan, Karališkasis jungtinis karinis institutas (D. Britanija), – „Taikinių atskyrimo daviklių kūrimo tikslai“, A. Cseko, Europos gynybos agentūra, – „Europos gynybos agentūros veikla mokslinių tyrimų ir technologijų srityse“. Pirmame pranešime buvo apžvelgti mokslinių tyrimų rezultatai kuriant didelės skiriamosios gebos daviklius, kurie leistų per atstumą nustatyti augmenijos rūšį pagal lapus, karines transporto priemones, paslėptas tarp medžių, žmonių veidus. Buvo pabrėžta, kad būtina pereiti prie trimačių vaizdų, kurie leidžia žymiai geriau skirti stebimo objekto ypatybes. Šiems tyrimams dabartiniu metu skiriama daug dėmesio. Pranešėjas taip pat apžvelgė tyrimus, kuriuose naudojant įvairių bangų ilgių spinduliavimą galima „matyti“ per įvairias kliūtis, pavyzdžiui, pastato sieną. Išskirtinė šių daviklių techninė pusė yra ta, kad juose apšvietimui naudojami lazeriai, kurių kryptingas spinduliavimas leidžia labai tiksliai nustatyti stebimo objekto vietą. Pagrindinė pranešime išryškinta mintis – kuriami prietaisai ir technologijos, skirtos kovai su teroristais, leidžiančios minioje identifikuoti asmenis, turinčius sprogmenų. Antras kviestinių asmenų pranešimas buvo skirtas supažindinti simpoziumo dalyvius su Europos gynybos agentūros veikla ir jos teikiama finansine parama agentūros paskelbtiems projektams vykdyti ir galimybėmis ją gauti. Europos gynybos agentūros, įkurtos 2004 m. liepos 12 d., biudžetas kasmet bus žymiai didinamas, todėl tikslinga domėtis jos siūlomais projektais. Pranešėjas pabrėžė, kad agentūra labai rimtai nagrinėja pateiktas pa-

raiškas ir ypatingą dėmesį skiria ryšiams su gamybinėmis kompanijomis. Viena iš pagrindinių sąlygų yra didelė patirtis toje tyrimų srityje, kuriai pateikiama paraiška. Lietuvos mokslinių lazerių tyrimų institucijų situacija šiuo atžvilgiu yra palanki, nes mūsų šalyje yra sukurtas galingas lazerius ir lazerines sistemas gaminančių įmonių potencialas, vyksta glaudus mokslininkų ir gamintojų bendradarbiavimas. Būtų tikslinga išnagrinėti agentūros pasiūlytus projektus, susirasti partnerius ES šalyse ir pateikti paraiškas darbams vykdyti.

Kaip minėjau, viena pagrindinių simpoziumo temų buvo atsakomųjų priemonių („jammers“) sukūrimas keleivinių lėktuvų apsaugai. Per paskutinius keletą metų įvairios teroristų grupuotės (Al-Queda, Taliban, Tamil Tigers, Hezbollath, čečėnų pasipriešinimo grupuotės ir kitos), naudodamos nešiojamas ir paleidžiamas nuo peties raketas „Stinger“, „Strela“, „SA-7“, „SA-18“, sugebėjo surengti 36 atakas į civilinius lėktuvus, kurių metu buvo numušti 24 lėktuvai ir žuvo daugiau kaip 500 žmonių. Nuo peties paleidžiama raketa „žemė-oras“ 3 km nuotolį nusikreipia per 7 sekundes. Teroristui, įsitačiusiam šalia oro uosto nėra didelių sunkumų numušti besileidžiantį ar kylantį keleivinį lėktuvą, nes te-

reikia paleisti raketą į lėktuvą per daug nesitaikant – raketoje yra sumontuota paieškos sistema, kuri reaguoja į lėktuvo variklių išmetamų dujų šilumą ir nukreipia raketą į lėktuvą. Kariški transporto lėktuvai naudoja žybsnių „kokteilį“, kuris turi suklaidinti skrendančios raketos paieškos sistemą, bet paskutinių modifikacijų raketos atskiria lėktuvą nuo klaidinančių žybsnių pagal lėktuvo masę. Žinant, kad kasmet viso pasaulio oro kompanijos užsako šimtus keleivinių ir transporto lėktuvų, kurių bendra kaina siekia dešimtis milijardų dolerių, yra suprantamas šių atsakomųjų priemonių įrangą gaminančių firmų suinteresuotumas kuo greičiau sukurti efektyvias lazeriais paremtas „jammers“ sistemas. Numatoma, kad 2006 m. lazerinės atsakomųjų priemonių sistemos bus įrengtos dešimtyje „Boing-747“, „Boing-767“ lėktuvų. Dėmesį patraukė ir sukėlė susidomėjimą kitų mokslininkų pranešimai, kurie atsakomųjų priemonių sukūrimą nagrinėjo dėstydami įvairius techninius aspektus, tokius kaip galingo derinamo dažnio, gaunamo naudojant optinius parametrinius generatoorius, spinduliuotės generavimą (B.Molocher, „Lenkflugkoerper-systeme GmbH“, Vokietija, G. Rustad, „Norwegian Defence Research Establishment“, Norvegija). Sukurtos lazerinės sis-

Lietuvos atstovai Briugės simpoziume.

Vidurinės infraraudonosios spektro srities lidarai, sukurtas Fizikos institute, bendradarbiaujant su lazerius gaminančia įmone EKSPLA, vykdamą projektą LISATNAS.

temos yra didelės galios, pajėgiančios ne tik sukelti trukdžius, paveikiančius raketos elektroninės taikymo sistemos darbą, bet ir pažeisti raketos radaro priėmimo optinę sistemą bei ją sunaikinti. Diskusijose su šioje srityje dirbančiais mokslininkais atradome bendrus sąlyčio taškus, užmezgėme kontaktus, nes mūsų pranešime pateiktame lidare yra naudojami panašūs optiniai parametriniai generatoriai.

Kaip ir pereinamųjų metų Londono simpoziume, šiais metais daug dėmesio buvo skirta terahercinių dažnių (THz), tarpinių dažnių tarp optinių ir radijo dažnių spinduliuotės generavimui ir taikymui. Terahercinių dažnių spinduliuotė yra skvarbi ir jos nesugeria daugelis medžiagų, iš kurių siuvami drabužiai, gaminami lagaminai, krepšiai, todėl ji gerai tinka sprogmenims, ginklams, narkotikams aptikti per atstumą iki dešimčių metrų. Panašiomis savybėmis pasižymi milimetrinių (šimtų gigahercų dažnių) bangų ilgių spinduliuotė. Simpoziumo metu buvo suorganizuota apskritojo stalo diskusija apie tai, kuri iš šių dviejų skirtingų dažnių technologijų užims vyraujančias pozicijas per ateinančius penkerius metus bei pakeis šiuo metu naudojamas jonizuojančios spinduliuotės pagrindu veikiančias kameras bagažui ir „vartus“ žmonėms tikrinti. Esminiai abiejų

naujų spinduliuočių technologijų panaudojimo privalumai yra tie, kad jos veikia per atstumą nesukeldamos jonizuojančio poveikio. Deja, diskusija aiškiai neatsakė į klausimus, nes kiekvienos technologijos atstovai pateiktuose pranešimuose pademonstravo pagal jų naudojamą technologiją veikiančią prietaisą, pabrėždami jo privalumus ir, kaip konstatavo vienas iš diskusijos dalyvių, tik pradėjus plačiau taikyti abiejų technologijų prietaisus realiai išryškės, kuri iš jų yra perspektyvesnė, ir jos pagrindu bus pagamintas nešiojamas, ilgaamžis, pakankamai pigus tikrinimo prietaisas.

Kaip teigė savo pranešimuose Didžiosios Britanijos mokslininkai ekspertai M. C. Kemp, „TeraView Ltd.“ kompanija ir M. R. Hogbin iš „Home Office Scientific Development Branch“, tokie prietaisai įveikė pirminius laboratorinius bandymus ir turėtų pasirodyti artimiausiu metu.

Du prancūzų mokslininkai – prof. A. Mysyrowicz ir dr. E. Marquis papasakojo apie kartu su vokiečių mokslininkais sukurtos unikalios ir kol kas vienintelės pasaulyje mobilios, sumontuotos konteineryje didelės galios femtosekundinės lazerinės sistemos („Teramobile“) skirtingus taikymus. Ši lazerinė sistema generuoja 100 fs trukmės 250 mJ energijos (tai yra apie 100 TW galios – šimtą tūkstančių kartų didesnės galios nei Ignalinos atominė jėgainė!) šviesos impulsus. Prof. A. Mysyrowicz pateikė duomenis, kaip tokia galinga sistema sklisdama atmosferoje sukelia netiesinius reiškinius, kurių metu yra spinduliuojamas labai plataus spektro baltos šviesos spinduliuavimas, kuris naudojamas įvairioms dujoms – metanui, sierai, azoto dioksidams, ozonui, vandeniui aptikti ir jų koncentracijai nustatyti dešimčių kilometrų atstumu. Pagal savo spinduliuotės parametrus „Teramobile“ lidarinė sistema kol kas neturi analogų pasaulyje. Dr. E. Marquis nagrinėjo „Teramobile“ lazerinės sistemos taikymo, kaip

atsakomosios priemonės apsaugai nuo raketų, galimybes – galingiems trukdžiams („jammers“) sukurti plačiu elektromagnetinių bangų spektro diapazonu. Amerikiečių mokslininkas M. D. Ray iš „Goodrich Sensor System“ kompanijos Minesotos valstijoje, JAV, pristatė lazerinį lidarą LPAS (Laser Perimeter Awareness System – Lazerio tūrio nustatymo sistema), kuris yra sumontuotas sraigstasparnyje. Panaudojus šviesolaidinį erbio stiklo 5-15 kW galios lazerį ir šiluminį termoimtuvą buvo stebimi įvairūs trimačiai vaizdai: einantys žmonės 250 – 350 m, važiuojančios mašinos 600 – 900 m, plaukikas vandenyje 200 – 600 m nuotoliu. Prancūzė C. Gallou iš Prancūzijos Atominės tyrimų (CEA) pateikė duomenis apie LIBS (Laser Induced Breakdown Spectroscopy – Lazerio indukuota pramušimo spektroskopija) pagrindu sukurtą prietaisą, kuriuo galima nustatyti gamtinių objektų, pavyzdžiui, uolų cheminę sudėtį 12 m atstumu. Šis prietaisas ruošiamas 2009 m. Europos kosmoso agentūros Marso misijai, kurios metu ant Marso paviršiaus nusileis kosminis zondas ir atliks šios planetos cheminės sudėties tyrimus. Prancūzų sukurtas LIBS prietaisas pajėgus nustatyti 31 skirtingą cheminį elementą.

Europos Sąjungoje ir daugelyje Europos šalių yra įsteigtos gynybos mokslinių tyrimų agentūros, koordinuojančios mokslinius tyrimus, skirtus gynybos tikslams, skelbia konkursus gynybos poreikių projektams vykdyti, skirsto finansavimą. Nors Lietuvoje mokslininkai aktyviai sprendžia gynybos ir kovos su terorizmu uždavinius, tokios agentūros ar koordinavimo tarnybos nėra. Tai sukelia neaiškumą dėl vykdomų gynybai skirtų tyrimų tęstinumo ir finansavimo. Būtų tikslinga Krašto apsaugos ministerijai apsvarstyti galimybę įsteigti gynybos mokslinių tyrimų agentūrą.

Autoriaus nuotr.

Taikos operacijos: mikro ir makro analizės lygmenys

Tęsinys. Pradžia š. m. penktame numeryje.

Žilvinas Tomkus

Taikos operacijos kaip teorinio tyrimo objektas yra tarpdisciplininis, todėl kyla interpretavimo kontroversijos nagrinėjant šį socialinį artefaktą. R. Parisas pažymi, kad dažnai pasigirsta kaltinimų dėl egzistuojančių taikos operacijų nagrinėjančių teorijų per mažo dėmesio siekiui sukurti bendrąją teoriją, kai analizuojantys politikos įgyvendinimą teigia, jog teorijos nėra relevantiškos vykdomai praktikai. Akademinėje literatūroje, nagrinėjančioje taikos operacijas, apstu teorijos, tačiau trūksta bendrųjų sąsajų su tarptautinių santykių teorija. Daugelis studijų, kurių objektas – taikos operacijos, orientuotos į jų struktūrą, konflikto reguliavimo strategijas, jų sukeliamas pasekmes, o ne į bendrąjį tarptautinių santykių kontekstą. Dėl tokio taikos operacijų nagrinėjimo dvilypumo skiriami jų mikro ir makro analizės lygmenys. Abu šie lygmenys yra reikalingi bendrai teorijai, nes pirmajame galima išskirti sąlygas, nuo kurių priklauso operacijų vykdymo sėkmingu-

mas, o makro lygmens analizė leidžia paaiškinti taikos operacijų inicijavimo priežastis, kurias lemia tarptautinės sistemos pobūdis. Paprastai pagrindinis dėmesys skiriamas mikro lygmens analizei ir nepagrįstai ignoruojamas santykis tarp taikos operacijų ir tarptautinės politikos (sistemos) dinamikos.

M. Finnemore tokią situaciją bando grįsti tuo, kad taikos operacijos neapima tarptautinius santykius aiškinančių teorijų analizės objekto. Realistai, aiškindami valstybių dalyvavimą taikos operacijose, siektų įvardyti geostateginius interesus ar politinę naudą, kurią galėtų gauti dalyvaujanti valstybė. Liberalai akcentuotų ekonominę naudą ar liberalių vertybių plėtrą.

Pirmaisiais metais po Šaltojo karo buvo sunku susieti įvairių tarptautinių santykių teorijų išskiriamus nagrinėjimo veiksnius su taikos operacijos vykdymu. Sąlygų tam nesudarė ir pačių operacijų specifika. Tuo metu dažniausiai buvo apsiribojama taikos

palaikymu, kuriam būdingas limituotas karinių ir nekarinių užduočių vykdymas. Tokios situacijos pavyzdys – operacija Somalyje. JAV įsitraukimą į JTO vadovaujamą operaciją šioje šalyje sunku susieti su konkrečiais valstybės politiniais, saugumo ar ekonominiais interesais. JAV pajėgų dalyvavimo pobūdis neleido susidaryti aplinkybėms, kurios vėliau būtų užtikrinusios sąlygas valstybės interesų raiškai. Pažymima, kad JAV tikslas šioje operacijoje buvo kuo greičiau iš jos pasitraukti. To priežastis – neiškiai identifikuoti nacionaliniai interesai. Galima daryti prielaidą, kad būtent ši operacija paskatino suformuluoti JAV dalyvavimo taikos operacijose nuostatas, kuriose teigiama, jog JAV turėtų dalyvauti tik tose taikos operacijose, kurios tiesiogiai būtų susijusios su valstybės interesais, būtų grindžiamos aiškiais tikslais ir realistiniais kriterijais, o neveikimo pasekmės būtų žalingos valstybei.

Liberalai taikos operaci-

Jungtinių Tautų taikdarys MOWUC merijoje (Demokratinė Kenijos Respublika) 2000 m.

Jungtinių Tautų taikdariai „Žydrosios beretės“.

Afganistanas. Goro provincija.

jų inicijavimą sietų su demokratijos ir liberalių vertybių plėtros motyvais. Tačiau išskirtą operaciją Somalyje, taip pat Kambodžoje ar net Irake pirmojoje praeito dešimtmečio pusėje vargiai būtų galima susieti su liberalų akcentuojamais veiksniais. Pirmaisiais tarptautinių operacijų suklestėjimo ir išpopuliarėjimo metais nei liberalai, nei realistai negalėjo paaiškinti motyvų, kuriais besivadovaudamos valstybės dalyvavo taikos operacijose. Tarptautinių santykių teorijos kontekste daroma išvada, kad nei liberalai, nei realistai negali paaiškinti taikos operacijų, kadangi jų tyrimų ar analizės specifikacija nutolsta nuo tų priežasčių ar motyvų, kuriais vadovaujantis tokios operacijos buvo inicijuotos, o jose dalyvavo įvairios pasaulio valstybės. Tiek JTO, tiek NATO, kitos regioninės organizacijos ar valstybės tokiose operacijose dalyvavo vedamos daugiau humanitarinių motyvų nei konkrečių interesų ar, pavyzdžiui, vertybinių nuostatų (demokratijos plėtros). Todėl taikos operacijos vadinamos kariniu humanitarizmu, pateisinusiu tarptautinės bendruomenės kolektyvinį veikimą, kai konfliktai sprendžiami naudojant karines priemones.

Taikos operacijų analizės ir tarptautinių santykių teorijos atskirtį galima paaiškinti keliais veiksniais:

- **Dominuojančios tarptautinius santykius aiškinančios teorijos diskreditavimas.** Šaltojo karo pabaiga laikoma didžiausiu iššūkiu realizmo teorijai, kuri neprognozavo dvi-polės sistemos iširimo. Pasikeitusi tarptautinė sistema iškėlė klausimą dėl teorijos relevantiškumo, o kitos teorijos neužpildė susidariusio tarptautinių santykių aiškinimo vakuomo.

- **Besikeičiantis taikos operacijų pobūdis.** Taikos operacijos Šaltojo karo metu galėjo būti siejamos tik su taikos palaikymu. Praeitais dešimtmečiais tapo taikos operacijų pobūdžio transformacijos laikotarpiu. Išpopuliarėja taikos įvedimo ar taikos sukūrimo operacijos, kurios išsiskiria savo kompleksiniu pobūdžiu, o jų inicijavimo motyvai neapsiribojo vien tik humanitariniais tikslais. Ryškėja operacijų kaip valstybės politikos įgyvendinimo instrumento tarptautiniuose santykiuose bruožai. Praeitame dešimtmetyje vykusias operacijas sunkiai buvo galima susieti ir paaiškinti per tarptautinių santykių teorijų kontekstą, vadovaujantis M. Finnemore suformuluotomis priežastimis, o pastarąjį dešimtmetį inicijuotų operacijų analizė reikalauja *makro* lygmens aiškinimo siejant taikos operacijas su tarptautinių santykių teorijomis.

R. Parisas taikos operacijų ir tarptautinių santykius aiškinančių teorijų sąsajos būtinumą grindžia keliais argumentais.

Tarptautinių santykių teorijos kelia klausimus, susijusius su valstybių interesais, vertybėmis, normomis, tarptautine politika, tarptautinių santykių veikėjų sąveika, santykiais tarp vidaus ir tarptautinių subjektų. Šie klausimai iš esmės sudaro ir taikos operacijų analizės turinį. Būtent tarptautinių santykių teorijos išplėstų taikos operacijų nagrinėjimą tuo aspektu, kad jos būtų nagrinėjamos kaip sudedamoji tarptautinės politikos (santykių) dalis. Tarptautinių santykių specialistams tai leistų išplėsti tyrimo lauką ir detaliau pažvelgti į pastarajame dešimtmetyje susiformavusį beprecedentį tarptautiniuose santykiuose vykstantį kolektyvinį valstybių veikimą, kuris grindžiamas tiek nacionaliniais kiekvienos valstybės interesais, tiek visuotinai pripažintomis tarptautinėmis normomis.

Antra priežastis – sieti taikos operacijas su tarptautinių santykių teorija – argumentuojama tuo, kad iki šiol beveik visi keliami teoriniai klausimai buvo analizuojami mikro lygmeniu, t. y. bandoma nagrinėti, kodėl vienos operacijos įgyvendinamos sėkmingiau už kitas, kodėl vieni taikos susitarimai įsitvirtina, o kiti žlunga, kaip efektyviau ir sėkmingiau įgyvendinti karinę intervenciją ir t. t. Visi šie klausimai nebuvo įtraukti į bendrąjį tarptautinių santykių kontekstą. Jų problematizavimas bendruoju tarptautinių santykių aspektu gali atsakyti į klausimus, kurie išlieka neaiškūs vertinant taikos operacijas tik kaip techninį instrumentą, naudojamą bandant suvaldyti vieną ar kitą konfliktą. K. Waltzo teigimu, „[...] būtina analizuoti bendrąją matricą ir neapsiriboti tik pavieniais veiksmiais, kurie ją sudaro“.

MAKRO ANALIZĖS LYGMUO: TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ KONTEKSTAS

Atsižvelgiant į tokią tarptautinės sistemos dinamiką ir

joje veikiančių subjektų pasikeitusias galimybes ir interesus, kito jų veikimo būdai, tarp kurių – taikos operacijos. Transformavosi ne tik pačių operacijų pobūdis, bet daugėjo motyvų, dėl kurių jos inicijuojamos. Penkiasdešimt metų vyravusi sistema ir joje vykstantys procesai buvo grindžiami dviejų ideologijų priešprieša, kai vieni iš jų išnykus, paaiškinti tarptautinėje sistemoje vykstančius procesus tapo žymiai sudėtingiau. Taikos operacijos, kuriomis paprastai įvardijama tarptautinės bendruomenės karinio veikimo forma, kaip pastaruoju metu paplitęs praktinis politikos įgyvendinimo pavyzdys atspindi šią situaciją.

A. TAIKOS OPERACIJOS TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ TEORIJŲ ASPEKTU

Makro lygmens analizė sieja taikos operacijų ir tarptautinių santykių teoriją. Bendriausiais bruožais taikos operacijas aiškinant per realizmo teorijos prizmę, inicijavimo ir valstybių dalyvavimo jose motyvai bus siejami su nacionaliniais interesais. Tik valstybės turi monopolį karinės jėgos naudojimui, todėl realizmo paradigmos kontekste akcentuojami karinio dalyvavimo aspektai. Karinėmis priemonėmis įgyvendinami politiniai tikslai, todėl taikos operacijos vertinamos kaip politikos instrumentas, pateisinamas tarptautinės teisės normomis. Racionaliai besielgdamos anarchiškuose tarptautiniuose santykiuose valstybės gali nuspręsti, kiek dalyvavimas tokio pobūdžio operacijose siesis su jų tikslais. Tikslai gali būti suprantami įvairiai – politinės galios ir įtakos išsaugojimas, didinimas ir pan. Galios ir įtakos didinimas suvokiamas būtent kaip nacionalinio saugumo, kurį akcentuoja realistai, užtikrinimo garantas. Remiantis normatyviniu realizmu tarptautinių santykių pagrindas yra nacionalinis saugumas. Tuo tarpu visi tarptautiniai susitarimai yra provizoriai / sąlyginiai, priklausan-

tys nuo valstybių noro juos išlaikyti. Nėra jokių tarptautinių įsipareigojimų kaip moralinių vertybių. Idealizmu dvelkiančios idėjos dėl visuotinės taikos šiuo atveju netenka prasmės, nes valstybės veiksmai subordinuoti nacionaliniams interesams įgyvendinti, o karinės pajėgos naudojamos kaip vienas iš užsienio politikos įgyvendinimo instrumentų, nesvarbu į kokią *apvalkalą įvelkamas* jų panaudojimas.

Žvelgiant iš liberalizmo perspektyvos, taikos operacijos gali būti traktuojamos kaip vienas iš sėkmingų valstybių tarptautinio bendradarbiavimo rezultatų. Liberalai nepaieigia konfliktų tikimybės. Taikos operacijos tarsi įkūnytų valstybės polinkį bendradarbiauti, siekiant sumažinti anarchiškos sistemos pasekmes. Pabrėžiamas moralumo bei vertybinis aspektas, kuris keliamas ir inicijuojant taikos operacijas. Aktualus bruožas yra tai, jog, nepaisant akcentuojamo valstybių vaidmens tarptautinėje sistemoje, iškeliamas ir kitų veikėjų svarba. Būtent taikos operacijos, kurios inicijuojamos išspręsti konfliktą, pasižymi tuo, kad jose dalyvauja ne tik valstybės, bet įvairios tarptautinės, nevyriausybines organizacijos ir kiti veikėjai. Veiksmų suderinimas tarp dalyvaujančių valstybių ir organizacijų yra vienas iš pagrindų sėkmingam tikslų įgyvendinimui. Būtent liberalai pabrėžia, kad egzistuoja ir bendrieji interesai, todėl tarptautinės sistemos veikėjai bendradarbiavimu yra suinteresuoti labiau negu konkuruojant. Bendradarbiaujant nauda bus didesnė nei konkuruojant, o efektyvus bendradarbiavimas galimas sukuriant tam tikras taisykles – padedant tarptautinių institucijų formatui.

Atkreiptinas dėmesys į liberalų akcentuojamą vertybinį pagrindą. Esminis motyvas ir tikslas šiuo aspektu – taika pozityviaja prasme. Li-

beralai irgi pabrėžia saugumo svarbą. Tačiau realistai akcentuoja galią, pasireiškiančią per tiesioginę ar netiesioginę valstybių priešpriešą, kuri yra priemonė saugumui pasiekti, o pagal liberalus – bendradarbiavimas yra saugumo dilemos sprendimo būdas. Taikos operacijos, kurių veikimo pagrindas – valstybių politinis, karinis ir ekonominis bendradarbiavimas bei veikimas per įvairias tarptautines organizacijas ar institucijas, o tikslas – konfliktų prevencija, sprendimas ar neutralizavimas – teoriškai atitiktų minėtą liberalų idėją ir galėtų būti vertinamas kaip praktinis to pavyzdys.

Vienas iš pagrindinių analizės objektų bandant atsakyti į klausimą, kas verčia valstybes dalyvauti taikos operacijose ir apskritai kokių motyvų vedamos valstybės ar tarptautinės organizacijos jas inicijuoja, yra tarptautinės teisės normos. Dažniausiai operacijų inicijavimas motyvuojamas tuo, kad buvo pažeistos tarptautinės teisės normos. Tačiau vadovaujantis realistų nuostatomis, normos nevaidina lemiamo vaidmens tarptautiniuose santykiuose. Jos yra tik lemiamą balsą ir įtaką turinčių (didžiųjų valstybių ir supergalybių) įrankis savų interesų raiškai. Šiuo atveju požiūris į taikos operacijų inicijavimą būtų supaprastintas iki suvokimo, jog kiekviena taikos operaci-

Afganistano Goro provincija. Čia išsikūrė Lietuvos vadovaujama atkūrimo grupė. 2005 m.

JAV karinės pajėgos NATO KFOR operacijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje 1996 m.

ja ar kitokio pobūdžio karinė intervencija vykdoma ne atsižvelgiant į visuotinai priimtas normas, o paprasčiausiai vadovaujantis tarptautinės sistemos galingųjų nacionaliniais interesais.

Pagal liberalus, tarptautinės normos reikalingos įtvirtinti valstybių tarpusavio bendradarbiavimo rėmus. Tarptautinės normos mažina valstybių tarpusavio santykių konfliktškumą ir didina bendradarbiavimo tikimybę. Tokiu būdu tarptautinės teisės normos atstovauja ne tik didžiųjų, bet ir kitų tarptautinės sistemos veikėjų interesams. Apibendrinant esminį liberalų ir realistų ginčą, galima teigti, kad tarptautinės normos tėra didžiųjų valstybių interesų raiška (realistų požiūriu) arba nepriklausomas veiksnys, turintis įtakos tarptautinių santykių pobūdžiui.

Į šią diskusiją būtų galima įtraukti dar vieną tarptautinių santykių teoriją – konstruktyvizmą, – pagal kurį tarptautinės normos konstruojamos siekiant pakeisti tarptautinės sistemos veikėjų elgesį lemiančias intencijas. Tokiu būdu tarptautinės normos ne apibrėžia valstybių elgesį tarptautinėje sistemoje, o keičia principinius valstybės bruožus. Kitaip tariant, tarptautinės normos vertinamos ne kaip mechanizmas, lemiantis valstybių tarpusavio santykius, bet kaip valstybių

elgesį tarptautinėje sistemoje apibrėžiantis veiksnys. Tokiu atveju taikos operacijų inicijavimą lemia valstybių intencijos, kurias veikia sukonstruotos tarptautinės teisės normos kaip idėjiniai pasaulinės taikos įtvirtinimo konstruktai.

Teorijos ir praktikos santykį būtų galima aiškinti taikos operacijų galutiniu tikslu. Kiekvieną taikos operaciją galima skirti į du etapus: pirmasis – konflikto sustabdymas, t. y. taikos negatyviąja prasme įgyvendinimas; antrasis – priešasčių, kurios sukėlė konfliktą, panaikinimas, t. y. taikos pozityviąja prasme sukūrimas. Pirmas taikos operacijų etapas yra mažiau problemiškas nei antrasis. Antrojo etapo problemiškumas kyla dėl vertybinio pagrindo. Nors teigiama, kad vienas pagrindinių taikos operacijų principų yra nešališkumas, tačiau praktikoje šis principas neatitinka jos teorinio turinio. Pagrindinė priešastis yra ta, kad pozityvios taikos įtvirtinimas siejamas su laisvais ir teisingais rinkimais, demokratiniiais principais grindžiamų valdymo institucijų sukūrimu, pagarba pilietinėms ir politinėms teisėms, teisės viršenybės įtvirtinimu, teisingos ekonomikos reformomis ir kt. Visa tai yra vakarietiškos liberaliosios demokratijos ideologijos dalis, kurią bandoma

įdiegti skirtingą vertybinę sistemą turinčiose visuomenėse. Šiuo atveju konstruktyvistai galėtų paaiškinti, kaip Vakaruose suformuotos liberaliosios demokratijos idėjos įgyvendinamos ir pritaikomos konflikto zonose.

Akivaizdu, kad įvairios organizacijos ar valstybės, „padedančios“ atsikurti konflikto nualintoms valstybėms, vadovaujasi būtent tomis vertybinėmis nuostatomis, kurios atitinka tarptautinės teisės normas, o postkonfliktinių valstybių vidaus valdymo sistema kuriama pagal dominuojančią tarptautinę tradiciją. Liberalizmas, kaip tarptautinius santykius ir sistemą bandanti paaiškinti teorija, šiuo atveju nusileidžia konstruktyvizmui. Liberalai teigia, kad tarptautinės normos tik sukuria veikimo rėmus, pagal kuriuos valstybės bendradarbiauja, tačiau neveikia vadinamojo valstybės „charakterio“. Vis tik taikos operacijomis diegiamos ir tam tikros idėjos, kuriomis siekiama pakeisti konkrečios valstybės elgesio intencijas. Todėl konstruktyvistai adekvačiau paaiškina, kaip taikos operacijos siejasi su tarptautinėmis normomis ir jų pritaikymu konfliktų apimtose valstybėse, o vėliau bandant sukurti tos valstybės identitetą atitinkantį vakarietišką suvokimą.

Būdai, kuriais stengiamasi tai įgyvendinti, taip pat nėra komplikuoti. Nuo trečiųjų šalių įsikišimo pradžios siekiamą daryti poveikį valstybių elgesio intencijoms galima matyti iš to, kad taikos operacijoms vadovaujančios valstybės ar organizacijos dažniausiai stengiasi pritaikyti Vakarų liberaliosios demokratijos modelį. Taikos atkūrimo stadijoje trečiųjų valstybių agentūros ar tarptautinės organizacijos siūlo modelius, kuriais remiantis valstybėse būtų vykdomos politinės, ekonominės socialinės reformos. Dažnai kelia-

mas reikalavimas, kad vietinės institucijos būtinais perimtu demokratinių valstybių institucinės sąrangos ekonominius modelius už tai pažadant finansinę ar kitokią paramą. Dalis organizacijų ar agentūrų tiesiogiai kontroliuoja kai kurių vyriausybės administracinio aparato struktūrų sukūrimą, pereinamuoju laikotarpiu tuose institucijose daugumą sudaro ne vietiniai, o tarptautinių organizacijų ar kitų valstybių darbuotojai.

Tarptautinių santykių teorijos kol kas palieka daug neatsakytų klausimų bandant paaiškinti taikos operacijas kaip beprecedentį tarptautinės bendruomenės veikimo būdą, taikomą spręsti įvairaus pobūdžio konfliktams. Ir nors tarptautinius santykius aiškinančių teorijų ir taikos operacijų sąveika yra sąlyginė interpretacija, bet sudaro prielaidas bendresniam taikos operacijų inicijavimo ir vykdymo suvokimui.

B. INICIJAVIMO PAGRINDAI, LEGITIMACIJA IR NACIONALINIAI INTERESAI

Oficialiai skiriami taikos operacijų inicijavimo pagrindai siejami su pilietiniu karu; tarptautiniu konfliktu; karo veiksmais tarp etninių, rasinių, religinių grupių; žmogaus teisių pažeidimais; etniniais valymais. Bendraisiais pagrindais, turinčiais akivaizdų politinį kontekstą, laikomi valstybių teritorinių ribų pažeidimai (Irako ir Kuveito karas); valstybių viduje kylantys konfliktai, kurie turi dideles humanitarines pasekmes; paskutinių metų aktualija – kova prieš tarptautinę terorizmą. Ketvirtuoju motyvu laikoma masinio naikinimo ginklo gamyba ir platinimas.

Vienas iš pagrindinių taikos operacijų inicijavimo pagrindų yra suverenios valstybės teritorinių ribų pažeidimas, paprastai sukeliantis tarpvalstybinį konfliktą. Kėsinimasis į valstybės teritorinį vientisumą ir iš to kylantis at-

sakas nėra naujas reiškinys tarptautiniuose santykiuose. Natūralu, kad tarpvalstybinis konfliktas, kilęs dėl sienų nepasidalijimo, teritorinio suvereniteto pažeidimo ar panašių priežasčių, sulaukia tarptautinės bendruomenės dėmesio ir atitinkamų veiksmų. Nauju reiškiniumi galima įvardyti analogų istorijoje neturėjusius rugsėjo 11 d. įvykius. Tikėtina, kad po jo sekęs atsakas būtų buvęs panašus ir ankstesniais laikotarpiais, nepriklausomai nuo tarptautinės sistemos pobūdžio.

Yra du pagrindiniai šioje sistemoje įsitvirtinę karinio atsako skirtumai. Pastebima, kad vengiama vartoti karo terminą. Tarptautinės bendruomenės atsakas į karinę invaziją, ataką, sienų pažeidimus, kas anksčiau buvo pateisinama priešastimi skelbti karą dėl visuotinai pripažinto teritorinio suvereniteto pažeidimo, dabar nevadinamas karu. Tai įvardijama įvairiais karą koduojančiais terminais, pavyzdžiui, trečiosios šalies įsikišimas ar įvairaus tipo operacijos.

Kita ryški pastarojo metodo tendencija – kiekvienas karinis atsakas, karinė intervencija ar operacija grindžiama daugiašališkumu. JAV operacijos Irake pradinė stadija, dėl kurios legitimacijos iki šiol diskutuojama, taip pat buvo grindžiama daugiašališkumu. Tai atspindi jau išsakytą mintį, kad esamoje tarptautinėje sistemoje net supergalybė negali vienašališkai elgtis ir priversta veikti per tarptautines organizacijas ar valstybių koalicijas. Iš dalies pripažįstama, kad tarptautinės normos, kurios reglamentuoja daugiašališkumo laikymosi būtinumą, yra didžiųjų valstybių padiktauta sąlyga. Jos nereiškia galios ribotumo, bet siejamos su valstybių karinio veikimo tarptautinėje arenoje legitimacija. Daugiašališkumą reglamentuojančių normų *internacionalizavimas*, *institucionalizavimas*, jų vykdymu

grindžiamų organizacijų ir režimų sukūrimas buvo svarbi sąlyga dabartinės vienpoliarinės tarptautinės sistemos egzistavimui užtikrinti. Tokiu būdu pateisinama vienos ar kelių valstybių grupės vykdoma politika siekiant išvengti kitų priešškai nusiteikusių sistemų veikėjų koalicijų susidarymo.

Vis dėlto klausimas dėl tarptautinės bendruomenės įsikišimo ir karinės jėgos panaudojimo prieš suverenią valstybę išlieka atviras. Tam tikrus intervencinius veiksmus reglamentuoja visuotinai pripažįstamos tarptautinės teisės normos, tačiau pastarosios palieka vietos interpretacijai bei priemonių pasirinkimui. Atsiribojant nuo deklaratyvaus pasakymo, kad vienas ar kitas konfliktas kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, akivaizdu, kad kiekvienas konfliktas turi aišką geopolitinę dimensiją ir, jeigu tai tiesiogiai nesusiję su valstybės strateginiais interesais, dažnai keliamas klausimas, ar tarptautinė bendruomenė įpareigota ką nors „gelbėti“.

Dėl sąlygų, kurioms esant valstybė ar valstybių grupė gali taikyti karinius veiksmus prieš kitą valstybę ir kas šiuo atveju turėtų legitimizuoti tokius veiksmus, nuolatos diskutuojama. Tarptautinės intervencijos ir valstybės suvereniteto komisijos ataskaitoje teigiama, jog atsakomybė už saugumą priklauso valstybei, tačiau, valstybei nesugebant ar nepajėgiant dėl tam tikrų priežasčių užtikrinti saugumą, atsakomybė pereina tarptautinei bendruomenei. Tai įvardijama kaip atsakomybė apsaugoti. Atsakomybė apima tris elementus: atsakomybė užkirsti kelią nesaugumui, atsakomybė reaguoti, atsakomybė atkurti. Keliant klausimą dėl legitimacijos – visų pirma nuorodos daromos į JTO Saugumo Tarybą. Tačiau sprendimo priėmimas JTO Saugumo Taryboje gana komplikuotas dėl

Goro provincijos gyventojas.
2005 m.

dažnai išsiskiriančių jos narių pozicijų. Tam tikrais atvejais tarptautinės ar regioninės organizacijos, galėjusios vykdyti preventyvius veiksmus, buvo ribojamos būtent Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sprendimo nebuvimo. D. Achesonas daro išvadą, kad dėl nuolatinių narių veto teisės smurtinio konflikto atveju Saugumo Tarybai neturėtų būti suteikiami išskirtiniai įgaliojimai. Jo manymu, Saugumo Tarybai geriau suteikti sprendimo viršenybės ar pirmumo teisę, o ne vienintelės jurisdikcijos intervencijos klausimu statusą. Suprantama, Saugumo Taryba turėtų pirmoji spręsti intervencijos klausimą, tačiau nepriėmus sprendimo, regioninės organizacijos ar valstybių koalicijos galėtų vadovautis savo valdžia ir veikti priklausomai nuo konflikto dinamikos.

Taikos operacijos sankcionuojamos ne tik tuomet, kai įsitikinama, kad yra reali grėsmė taikai, bet ir tada, kai daugelis valstybių pripažįsta tai siejantis su jų interesais. Vienas iš akivaizdžiausių pavyzdžių – konfliktas Čečėnijoje, kuris turi visus operacijos inicijavimo pagrindus, tačiau veiksmingesnės reakcijos iš JTO ar atskirų valstybių nesulaukė.

Valstybės pritarimą tarp-

tautinei taikos palaikymo operacijai suteikia ne tik atsižvelgdamos į grėsmės pobūdį, bet ir vadovaudamosi nacionaliniais interesais. Šiame kontekste, nepaisant akivaizdžių taikos ir stabilumo pažeidimo faktų, daromos tam tikros išlygos. Valstybė paprastai numato sąlygas, kurioms esant priimamas sprendimas dalyvauti taikos operacijoje.

- Karinės pajėgos į operaciją siunčiamos tik tuo atveju, kai valstybė pripažįsta grėsmę tarptautinei taikai ir stabilumui.

- Dalyvavimas siejasi su valstybės interesais.

- Įvertinama, ar dalyvavimas taikos palaikymo operacijoje yra tinkamiausias atsakas.

- Karių siuntimas pagrindžiamas finansiniais, techniniais resursais.

Keliamos sąlygos tik patvirtina, kad konflikto pobūdis ir intensyvumas nebūtinai yra lemiantys faktoriai. S. Huntingtono teigimu, moraliskai nepateisinama ir politiškai neargumentuotina idėja, kad vienos valstybės kariai turėtų žūti dėl to, jog buvo siekiama apsaugoti kitos valstybės visuomenę nuo susinaikinimo (vidaus konflikto). M. Walzeris laikosi nuosaikesnės pozicijos. Jo manymu, turėtų būti laikomasi principo nesikišti į kitos valstybės vidaus reikalus, tačiau, jeigu tai siejasi su tokiais nusikaltimais, kaip genocidas, ideologinis persekiojimas, masiniai valymai ir pan., tuomet neturėtų būti abejojama, o tarptautinės bendruomenės įsitraukimas būtinas ne tik pasekmių likvidavimo stadijoje, bet ir taikant prevencines priemones – neleidžiant konfliktui kilti. Maksimalistinės nuostatos laikosi S. Hoffmanas. Jo nuomone, demokratinės valstybės turėtų išnaudoti visas galimybes ir būdus taikyti preventyvias priemones ir neapsiriboti ekonominėmis ar diplomatinėmis, o panau-

doti karines priemones dar pradinėje konflikto stadijoje.

C. TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISĖS IR DEMOKRATIZACIJOS PLĖTRA VERSUS VALSTYBĖS SUVERENITETAS

Taikos operacijų inicijavimas reiškia tarptautinės bendrijos ar kelių valstybių grupės įsikišimą į kitos valstybės / valstybių reikalus. Tokiu atveju dažniausiai sulaukiama kaltinamų dėl valstybės suvereniteto ar teritorinio integralumo pažeidimo. Aiškinant teorinį taikos operacijų inicijavimo aspektą kaip įsikišimą į kitos valstybės vidaus reikalus, skiriami pragmatiniai (užvaldymo, ang. *possession*) ir ideologiniai (tarptautinės aplinkos situacijos padiktuoti) tikslai:

- pragmatiniai tikslai visada siejami su materialiais interesais: geostrateginiai svarstymai dėl sienų apsaugos, priėjimas prie tam tikrų resursų, politinės ar ekonominės įtakos didinimas.

- situacijos ar aplinkos nulemti ideologiniai tikslai dažniausiai siejami su noru sukurti ar išlaikyti stabilų politinį režimą. Tokių tikslų įgyvendinimas ar siekimas prieinamas tik tiems, kurie turi pakankamai politinės, ekonominės ir karinės galios.

Analizuojant dalyvavimo motyvus ir taikos operacijų inicijavimo pagrindų sąsajas, brėžiamas motyvacinis trikampis. Skiriama:

- politinis suverenitetas ir teritorinis integralumas. Politinis suverenitetas ir teritorinis integralumas – esminiai šiuolaikinės tarptautinės teisės ir tarptautinių santykių principai. Šiais principais remiantis deklaruojama idėja, kad tautų suverenitetas yra vienodas ir lygus, o jų teritorinis integralumas neturėtų būti pažeidžiamas;

- *demokratinų principų plėtra ir visuotinės taikos idėjos* – W. Wilsono 14 punktų, kuriais buvo siūloma nauja pasaulio tvarka, laisva nuo karo ir grindžiama demokra-

tija.

• *Žmogaus teisės. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje įtvirtinti principai eina greta pirmiau minėtų suvereniteto, teritorinio integralumo, demokratijos plėtros. Esminis pasikeitimas – valstybės veiksmai, nukreipti prieš jų visuomenę, negali būti tabu. Individai tampa tarptautinės teisės ir tarptautinių santykių subjektais kartu su valstybėmis.*

Tokio tarptautiniuose santykiuose akcentuojamo trikampio susidarymas lemia jų sudarančių principų konkurenciją. Taikos operacijos grindžiamos tarptautinių žmogaus teisių pažeidimais, demokratijos plėtra prieštarauja teritorinio integralumo ir politinio suvereniteto principams.

Dabartinė situacija išsiskiria įsigalėjusiu tarptautinės bendruomenės požiūriu į masinius žmogaus teisių pažeidimus, civilių žudymą ar kitus veiksmus, kuriais motyvuojamas tarptautinės bendruomenės karinis įsikišimas į suvereniai valstybei priskiriamą kompetencijos sritį. Šaltojo karo metu įtakos sferų pasidalijimas, jų geografinis įtvirtinimas savaime apribojo rizikos veiksnių ar grėsmių, kylančių vienos valstybės viduje, internacionalizaciją, t. y. pavertimą globaliomis grėsmėmis tarptautinei sistemai. Įtakos sferų pasidalijimas ir vadinamoji ideologinė kova buvo įtvirtinusi nebylų susitarimą, kuriuo kiekvienos valstybės elgesys su tos valstybės piliečiais buvo įvardijamas tik kaip valstybės vidaus sričiai priklausantis klausimas. Bandymai daryti įtaką valstybės viduje vykstantiems procesams, susijusiems su žmogaus teisėmis, buvo vertinami kaip šiurkštūs valstybės suvereniteto pažeidimai. Kiekvienas toks klausimas galėjo išaugti iki tiesioginės dviejų supergalybių konfrontacijos.

Po Šaltojo karo situacija

keičiasi. Šiurkštūs žmogaus teisių pažeidimai nėra skirstomi į valstybių vidaus ar išorei priklausančią kompetenciją. Pastaruoju metu bet koks agresyvus valstybės elgesys viduje kitų tarptautinės sistemos dalyvių traktuojamas kaip vienas pagrindinių indikatorių valstybės išorinei agresijai. Todėl bet koks vienos valstybės viduje vykdomas jos gyventojų didelis ir sistemingas teisių pažeidinėjimas vertinamas kaip grėsmė ne vien dėl pabėgėlių skaičiaus augimo, įvairių socialinių pasekmių, destabilizuojančių padėtį kaimyninėse valstybėse ar regione, bet ir dėl minėto traktavimo kaip tikėtinos agresyvios valstybės užsienio politikos. Žmogaus teisių gynimas tapo tiesiogiai susietas su tarptautiniu saugumu, o jų įgyvendinimas priskiriamas įvairių tarptautinių organizacijų ar forumų, kurie anksčiau su tuo visiškai nebuvo susiję, kompetencijai.

Taikos operacijų iniciatyvą tarptautinės sistemos kontekste galima sieti su jau minėtu demokratizacijos plėtros motyvu. Šaltojo karo pabaiga, pasak F. Fukuyamos, žymi istorijos pabaigą, nes buvo užbaigta dviejų ideologijų kova. Nepaisant libe-

ralios demokratijos, kaip ideologijos, pergalės, jos išplitimo klausimas globaliuoju mastu gali būti gana nesunkiai diskredituotas. Tarptautinės taikos operacijos inicijuojamos būtent tose valstybėse, kuriose akivaizdi demokratinių vertybių puoselėjimo stoka. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad taikos operacijos yra vienas iš bandymų plėsti Vakarų valstybių puoselėjamas vertybes globaliuoju mastu. Sutinkant su teiginiu, kad taikos operacijos vertybinis ar ideologinis aspektas negali būti neutralios, darytina išvada, kad taikos puoselėjimas ar bandymas ją įtvirtinti tarptautinėje sistemoje dominuojančių valstybių ar konkrečiai vienos valstybės interesams pritaikyti kituose regionuose valdymo modelį, grindžiamą atitinkamomis vertybinėmis nuostatomis, ir taip užsitikrinti bent dalinę tų regionų (valstybių) kontrolę.

Dominavimui užtikrinti šiais laikais taikomos kitokios priemonės: šiurkščius svetimų teritorijų vientisumo pažeidimus pakeitė saugumo garantijos, daugiašaliai įsipareigojimai, kuriais motyvuojamos taikos palaikymo, taikos atkūrimo operacijos. Toks veikimo būdas apibūdi-

Jungtinių Tautų misija. Ginklų naikinimas Siera Leonėje. 2001 m.

namas kaip savotiškas sofistikuotas imperializmas, kuriuo siekiama sumažinti kitų tarptautinės sistemos veikėjų priešišumą. R. Parisas taikos operacijas bando analizuoti remdamasis H. Laswello suformuluota pasaulinės revoliucijos koncepcija, teigdamas, kad taikos operacijos yra vienas iš tokios revoliucijos įrankių. Jis aiškina, kodėl bandymai įtvirtinti taiką postkonfliktinėse valstybėse dažnai suaukia didesnio ar mažesnio pasipriešinimo. Anot R. Pariso, bet kokia politinė ar ekonominė ideologija, pretenduojanti įsitvirtinti tarptautiniu mastu, atspindi visuomenės ar visuomenių, kuriose buvo sukurta, vertybines nuostatas ir įsitikinimus. Pastarųjų nesutapimas su kitų visuomenių vertybinėmis nuostatomis sukelia tam tikro lygio priešišumą. Natūralu, kad taikos operacijos, siejamos su konkrečiomis ideologinėmis nuostatomis, prieštarauja visuomenių, kuriose bandoma iš pagrindų pakeisti iki tol vyravusias vertybes, nuostatomis. Pastangos pakeisti sistemą, kuri siejama su konflikto kilimo priežastimis, siejamos ir su esminių vertybių nuostatų pakeitimu naujomis. Tai didina tikimybę, kad naujosios bus vertinamos skeptiškai, o jų diegimas konflikto apimtose valstybėse susilauks priešiško.

Priešišumą didina ir tai, kad taikos operacijų inicijavimo ideologinių / vertybinių motyvų šaltiniu laikoma valstybė, kuri konflikto apimtose valstybėse nėra vertinama vienareikšmiškai. Daugelis taikos operacijų įgyvendinamos valstybių ar organizacijų, kurios atstovauja vakarietiškomis vertybėmis. Valstybėms, kuriose bandoma įtvirtinti pozityviąją taiką, yra maža pasirinkimo galimybė. Iš esmės jos priverstos priimti tą postkonfliktinės stadijos valdymo modelį, kurį pateikia tarptautinė bendruomenė. Tuo tarpu tarptautinės organizacijos, atsakingos už

taikos įtvirtinimo procesus, iš esmės yra didžiųjų tarptautinės sistemos veikėjų produktas ir veikia bei vadovaujasi jų sukurtais modeliais bei formomis. Taikos operacijos laikomos sėkmingomis tik tuo atveju, kai įtvirtinama pozityvioji taika tarptautinės bendruomenės padiktuotomis sąlygomis. „Žlungančioms valstybėms“ neleidžiama pasirinkti naujų vidaus valdymo formų ar apskritai išnykti. Stengiamasi sukurti / atkurti suverenią valstybę, organizuotą pagal visuotinai pripažintus ir su tarptautinėmis normomis suderintus principus, apsaugant nuo kitokių valdymo struktūrų ar vienetų atsiradimo tarptautinėje sistemoje.

Išskirti aspektai atsispindi pastarojo meto taikos operacijose. Kas anksčiau buvo įvardijama paprasčiausiu žiaurumu trečiojo pasaulio valstybėse, per pastarąjį dešimtmetį tapo viena pagrindinių grėsmių tarptautinei sistemai. Operacijomis siekiama ne tik sustabdyti masines žudynes ar kitokius pažeidimus, bet ir sukurti sąlygas, kurios neleistų tiems pažeidimams pasikartoti. Tarptautinės bendruomenės intervencija neapsiriboja vien tik karine sritimi, kai siekiama nuginkluoti grėsmę keliančias grupuotes. Taikos operacijos pastaruoju metu apima ir įvairiausių nekarinius komponentus, susijusius su socialine, ekonomine ir politine rekonstrukcija, vykdoma įvairių tarptautinių organizacijų, kurios remiasi sąlyginu liberalios demokratijos modeliu. Taigi taikos operacijoms būdingas dualistinis pobūdis. Visų pirma jos siejamos su taikos įtvirtinimu negatyviąja prasme, t. y. konflikto nutraukimu, tačiau šios operacijos apima ir pozityvios taikos sukūrimą. Būtent valstybių dalyvavimas pozityvios taikos sukūrimo stadijoje kelia daugiausia klausimų bandant surasti tokio dalyvavimo motyvus. Dalyvavimas konflikto nutraukime gali

būti vertinamas kaip siekis apginti savo nacionalinį saugumą globalios sistemos ir tiesioginės tarpusavio sąveikos kontekste, kartu teigiant, kad valstybės dalyvauja taikos operacijose iš altruizmo ar simpatijos konkrečiai tautai ar valstybei. Tačiau dalyvavimas taip pat gali būti vertinamas kaip nauda, kurią gauna kiekviena dalyvaujanti valstybė, o tuo labiau valstybė, pagal kurios diktuojamas sąlygas operacija vykdoma.

Esamas taikos operacijų pobūdis įgalina Vakarų patekti į pačių sukurtus humanitarinius spąstus. Taikos operacijos tapo tik laikinu bėgimu nuo problemų, t. y. tikrosios ar būtinos politikos pakaitalu, kuriuo nesprenžiamos esminės konfliktų kilimo priežastys. Sukurtas ir turimas mechanizmas leidžia įgyvendinti savo interesus, o iš kitos pusės – pasiteisinti, kad kažkas yra daroma. Aiškindamas konflikto aukų ir potencialių jų gelbėtojų santykį, I. Elandas apibūdina tai kaip liberalųjį imperializmą: turtingieji ir klestintieji tarsi siekia išgelbėti silpnus ir kenčiančius nuo juos kamuojančių nesibaigiančių konfliktų. Tam tikro lygio moralinis imperatyvas, kuris kamuoja Vakarų pasaulį. Galima kalbėti apie tarptautinės bendruomenės jaučiamą atsakomybę už vykstančius procesus ir siekį išvengti anarchiškoje sistemoje „visų karo prieš visus“. Veiksmai grindžiami visuotinai pripažintomis normomis ir principais, bet dažnai susiduriama su situacija, kai principai ar normos yra kuriamos ir perkuriamos siekiant tik savų interesų įgyvendinimo.

Tęsinys kitame numeryje.

Ministerijos patarėjo logistikos klausimais Rodney Wardo asmeninio archyvo nuotr.

Afganistano riešutas: pagalba, virtusi okupacija

Vytautas Kulpinskas

Afganistanas amžiais buvo kovų laukas. Dėl jo kovojo galingesni kaimynai, ten kirtosi Didžiosios Britanijos, Rusijos imperijos, o vėliau SSSR interesai. Tačiau Afganistanas buvo kietas riešutas. Sovietų Sąjungai jis buvo aštriabriaunis akmuo imperijos papilvėje. Kremlius siekė paversti jį minkštu grindų kilimėliu. Būtent dėl to 1979 m. gruodį buvo suplanuota ir įvykdyta sovietinė invazija į Afganistaną, kuri tęsėsi ištisus dešimt metų.

Dabar ši istorija primena „kietą“ kovinį trilerį. Deja, jame teko dalyvauti (nors ne savo valia) ir mūsų tėvynainiams – sovietinės armijos šauktniams, karininkams.

Dabar šiuose karo apkasuose diegiamj pirmieji demokratiškos daigai. Šią atsakingą tarptautinę misiją vykdo ir mūsų karinis kontingentas Goro provincijoje, kurios teritorija prilygsta be maž pusei Lietuvos. Neseniai ten išvyko jau antroji Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupė. Ši misija tapo vienu žymiausių mūsų valstybės tarptautiniu projektu. Tuo paaiškinaamas ir didėjantis dėmesys Afganistanui. Visa tai savo ruožtu skatina susidomėjimą šios šalies praeitimi, bent jau netolima jos istorija. Tad pažvelkime į įvykius, kurie čia klostėsi 1979-ųjų gruodį, truputį daugiau nei prieš ketvirtį amžiaus.

1979 metų gruodžio 25 dieną, 15.00 val. Maskvos laiku, sovietinės armijos daliniai peržengė Afganistano sieną. Pirmieji per Amudarją persikėlė karinės žvalgybos padaliniai, po jų 108-oji šaulių divizija, kiti 40-osios armijos junginiai. Tai yra oficiali invazijos data. Iš tikrųjų ji prasidėjo žymiai anksčiau, kai Chafizula Aminas nušalino (kaip vėliau paaiškės, ir nužudė) Maskvos statytinį Tarakį, įvykdžiusį vadinamąją Balandžio revoliuciją, kuri Afga-

nistane buvo lyginama su rusų Spalio revoliucija.

Keista, bet nušalinęs Tarakį, Aminas atskubėjo į Maskvą. Ko jis tikėjosi? Kad nugalėtojas neįsisiemas? Kad Maskva bus priversta taikytis su nauja realybe, nauju Afganistano lyderiu? Priešingu atveju jis galėtų kreiptis pagalbos į amerikiečius. Tarp kitko, kaip tik tuo jis vėliau ir bus apkaltintas. Sovietiniams karius Afganistane, visuomenei bus pasakyta, kad Aminas išdavė Balandžio revoliucijos idealus, pasidavė imperialistams. Esą tik dėl to SSSR buvo priversta įvesti kariuomenę, nes negalėjo taikstyti su grėsme savo pietinei sienai. Šis karas plėtojosi pagal rytietišką scenarijų: prieš klastą buvo naudojama dar didesnė klasta. Žodžiu, kas ką aplenk.

Tų metų rugsėjį atvykęs į

Maskvą Aminas apgavo „genseką“ L. Brežnevą ir SSSR saugumo vadovą J. Andropovą, nušlėpė Tarakio nužudymą, ištisus dvi dienas derėjosi, prisiekinėjo būti ištikimas sąjungininkas (tiksliau, vasalas). Sutiko (tiksliau, paprašė) įsileisti reikiamą sovietinės armijos kontingentą toliau išlaikyti karinių patarėjų instituciją. Tačiau Kremlius Aminu nepatikėjo. Bet įvesti kariuomenę sutiko (tiksliau, to pareikalavo). Amino vizitą žiniasklaida nutylėjo. Paties Amino likimas, matyt, buvo nuspręstas dar jam viešint Kremliuje.

Operacija „Štorm-333“ (Amino likvidavimas) buvo suplanuota ir pradėta vykdyti dar pavasarį. Pagrindinis vaidmuo joje atiteko specialiesiems saugumo padaliniams (vadinamajam „specnazui“) ir „musulmonų batalionui“, suformuotam

daugiausia iš karių, kilusių iš Vidurinės Azijos respublikų. Visi jie buvo perrengti afganistaniečių uniforma ir jau gruodžio 17 d. pajudėjo link Kabulo. Tos pačios dienos vakarą prie jų prisijungė dar dvi saugumiečių spec. grupuotės „Grom“ ir „Zenit“.

Amino rezidencija Tadž-Bekas buvo labai saugoma. Viduje buvo įsikūrusi rinktinė asmeninė Amino apsauga. Išorinį apsaugos žiedą sudarė septyni postai, ginkluoti kulkosvaidžiais, granatsvaidžiais, automatais. Prieigas saugojo zenitinis priešlėktuvinės gynybos pulkas ir keletas tankų apkasuose. Iš viso rūmus saugojo apie 2,5 tūkstančio rinktinių karių. Visai rūmų apsaugai vadovavo asmeninis Amino patikėtinis brigados vadas Džandadas.

Atvykę prie Kabulo „musulmonų bataliono“ ir specialiųjų tarnybų padalinių vadai užmezgė asmeninius ryšius su Džandadu ir, matyt, sugebėjo įgyti jo pasitikėjimą. Kad ir kaip būtų keista, tokiu „pastiprinimu“ pasitikėjo ir pats Amino. Net savo gyvybę jis patikėjo sovietų medikams.

Gruodžio 24 d. sovietinės karinės grupuotės vadovybė raportavo gynybos ministrui D.

Ustinovui apie pasirengimą šturmui. Buvo įsakyta laukti. Iki šiol mažai kam žinoma, kad tų metų gruodžio pirmoje pusėje buvo pasikėsinta į Amino gyvybę. Kas tai organizavo, neaišku iki šiol. Žinoma tik, kad Amino buvo lengvai sužeistas, o stipriai nukentėjęs jo sūnėnas Asaduli (Afganistano saugumo vadovas) buvo išsiųstas gydytis į Maskvą. Būtent po šio pasikėsimo Amino savo rezidenciją iš Agros perkėlė į Tadž-Beką. Atentato dalyviai dingę be žinios.

Gruodžio 25, 26 ir 27 dienomis spec. grupuotės Tadž-Beko prieigose įvykdė keletą manevrų. Matyt, taip buvo bandoma susilpninti afganistaniečių brigados budrumą. Bet ir to sovietinei vadovybei pasirodė per mažą. Gruodžio 26 d. vakare „musulmonų bataliono“ karininkai surengė priėmimą, į kurį buvo pakviesta afganistaniečių brigados vadovybė. Buvo prigiminta įvairiausių skanėstų. Liejosi rusiška degtinė ir konjakas. Tai rodo, kad Amino apsauginiai nebuvo pavyzdingi musulmonai (daugelis jų kadaise mokėsi sovietinėse karo mokyklose ir akademijose). Už tai netrukus brangiai sumokėjo.

Alkoholis atrišo liežuvius.

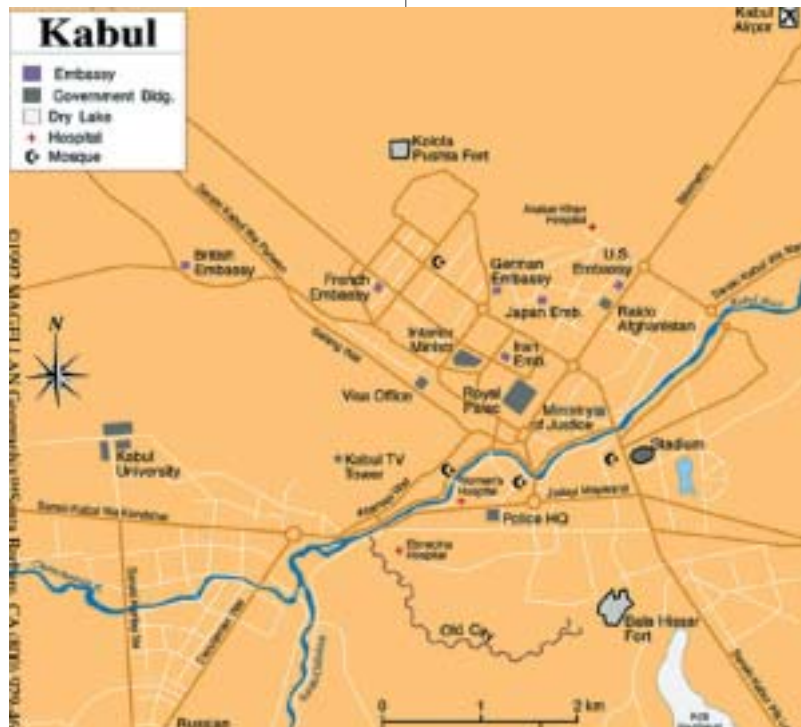
Ypač plepus pasirodė vienas iš Džandado pavaduotojų. Būtent jis ir prasarė, kad Tarakis buvo nužudytas Amino įsakymu. Ši žinia tuoj pat buvo perduota į Maskvą. Plepųjį „komisarą“ Džandadas pavarė miegoti, prašydamas nekreipti dėmesio į grito tauškalus. Išsiskirstė jei ir ne kaip bičiuliai, tai bent kaip geri kovos draugai.

Gruodžio 27 d. rytą pradėta ruošti šturmui. Kiekvienai grupei buvo nurodytas puolimo objektas. Kabule buvo susprogdintas slaptųjų ryšių mazgas (vadinamasis „šulinys“). Amino liko be išorinio ryšio. Tik tą rytą prieš šturmą eiliniams kariams ir seržantams buvo pranešta apie Amino „išdavystę“ ir priimtą nutarimą likviduoti jo režimą. Vargu ar kas patikėjo šia versija. Jeigu Amino „parsiėmė imperialistams“, tai kodėl jis pasikvietė rusus, o ne amerikiečius? Tačiau svarstyti nebuvo kada, reikėjo vykdyti įsakymą.

Tos pačios dienos vakarą karininkams buvo liepta nakčiai pasilikti kareivinėse, o vadovybei organizuoti „draugiškas vakarienes“ su afganistaniečiais, negailėti alkoholio. Žodžiu, daryti viską, kad būtų paralyžuotas pasipriešinimas šturmui.

Pats Amino irgi išgyveno keistą euforiją. Jis manė pasiekęs tikslą – atgavęs Maskvos pasitikėjimą. Vargšas naivuolis, jis gruodžio 27 d. surengė savo rezidencijoje iškilmingą priėmimą, buvo sukviesti politbiuro nariai ir ministrai su šeimomis. Savo toste jis paminėjo, kad sovietinės divizijos žygiuoja į Kabulą. Ir užbaigė: „Viskas vyksta puikiai! Aš turiu nuolatinį ryšį su draugu Gromyka (SSSR užsienio reikalų ministru – V.K.), su juo mes aptariame visus tolesnius veiksmus, apie tai, kaip informuoti pasaulį apie mums suteiktą karinę pagalbą“.

Vakare buvo laukiama Amino kalbos per radiją ir televiziją. Staiga pietų metu Amino pasijuto blogai. Kai kas iš svečių prarado sąmonę. Nualpo ir Amino. Jo žmona skubiai paskambino Amino gvardijos vadui Ekbalui, kuris iškvietė sovietų ambasados medikus. Produktai ir

sultys nuo stalo buvo perduoti ekspertizei, virėjai (daugiausia uzbekai) sulaikyti. Vyriausiojo karinio patarėjo generolo Tutiškino pavedimu į Amino rūmus buvo iškviešti dirbę patarėjais karinės atstovybės medikai.

Atvykę jie pamatė šiurpų vaizdą. Vaisių salėje, vestibulyje, ant laiptų nenatūraliomis pozomis gulėjo arba sėdėjo daugybė žmonių. Daugelis raitėsi iš skausmo. Buvo aišku: masinis apsinuodijimas. Amino asmeninis gydytojas Velojatas iškvietė asmeniškai jam pažįstamus sovietinės ambasados medikus Aleksejevą ir Kuznečenką. Amino būklė buvo sunki: išsprogusios nereginių akys, praverta burna, pulsas vos jaučiamas. Nenuoduokdami, kad ardo kažkieno planus, jie ėmėsi gelbėti Afganistano vadovą: darė injekcijas, statė lašelines, plo-ve skrandį.

Po kiek laiko Aminas pramerkė akis ir silpnu balsu paklausė: „Kodėl tai atsitiko mano namuose? Kas tai padarė? Atsitiktinumas ar diversija?“

Džandadas ir Ekbalis viską suprato. Jie davė komandą sustiprinti rūmų apsaugos postus, padidinti jų skaičių. Sovietinė vadovybė irgi suvokė: šturmą reikia pradėti nedelsiant. Po ketvirčio valandos Tadž-Beko padangę perskrodė dvi raudonos raketos. Amino rūmus užgriuvo ugnies lavina. Laikrodžiai rodė ketvirtį aštuntos vakaro. Asmeninė Amino apsauga kovėsi iki paskutiniųjų. Nelaisvėn nepasidavė niekas. Antrajame rūmų aukšte kilo gaisras. Vienas iš šturmo dalyvių vėliau pasakojė: „Pirmieji šturmavo saugumiečiai, „specnazas“. Rėkėm baisiai, daugiau iš baimės, daugiaukščiu rusišku „matu“. Kaip vėliau sužinojom, būtent „matas“ mums ir pagelbėjo. Išgirdę rusišką kalbą, daugelis iš apsaugos pasidavė. Mat kai kurie iš jų mokėsi Riazanės desantininkų karo mokykloje, taigi „matas“ jiems buvo gerai pažįstamas. „Savi“, – pamanė daugelis ir nebesipriešino. Sovietų medikai, gelbėję Aminą, pasislėpė bare. Jie ir buvo paskutiniai, matę jį gyvą. Vienas iš jų vėliau taip

„atkūrė“ šį vaizdą: „Sprogimai drebino Tadž-Beką. Staiga koridoriuje ugnies blyksnių fone mes pamatėme... Aminą. Atrodė kaip vaiduoklis: vilkėjo baltom glaudėm, apsikarštes lašelių vamzdeliais, rankose tartum granatas laikė tirpalų flakonus...“

Aleksejevas, išlindęs iš po suolo, pribėgęs ištraukė iš venų švirškštų adatas, nuvedė Aminą prie baro... Staiga pasigirdo vaiko verksmas. Į kambarį įbėgo penkiametis Amino sūnus. Metėsi prie tėvo, apkabino jo kojas. Aminas priglaudė jį prie krūtinės.

Aminas paliepė adjutantui skubiai paskambinti vyriausiajam sovietų patarėjui, ambasadoriui: „Sovietiniai draugai mums padės“. Adjutantas pasakė, kad šauda būtent „draugai“. Aminas iš pradžių nepatikėjo: „To negali būti!“ Kiek pagalvojęs tyliai pasakė: „Šito buvo galima tikėtis“.

Tai buvo bene paskutiniai jo žodžiai. Įsiveržęs į barą automatininkas paleido į jį seriją.

Jo kūną, suvynioję į kilimą, išnešė vėliau trys būsimosios vyriausybės nariai. Jo kapas nežinomas. Kalbama, kad jis palaidotas atokiau nuo kitų žuvusiųjų bendro kapo. Gruodžio 28 d., pusvalandį po vidurnakčio, naujajam Afganistano vadovui Babrakui Karmaliui, kuris tuo metu dar sėdėjo desantininkų pulko štabe, paskambino sovietų saugumo viršininkas J. Andropovas ir savo bei L. Brežnevo vardu pasveikino su pergale ir naujomis – Demokratinės(!) Afganistano Respublikos revoliucinės tarybos pirmininko – pareigomis.

Vėliau jį pakeitė Nadžibula. Jis jau vadinosi prezidentu. Tačiau jo likimas buvo nemažiau tragiškas nei Amino. Bet tai įvyko daugiau nei po dešimties metų, kai Afganistaną jau valdė talibai, o M. Gorbačiovas su E. Ševardnadze buvo palikę jį likimo valiai. Bet čia jau kita afganiškojo trilerio serija, kurią sąlyginai galima pavadinti „Bėgimas su fanfaronis“.

POMIRTINIS AMINO ŠŪVIS

Vienas iš generolų, grįžęs į Maskvą, parvežė J. Andropovui trofėją – Amino šautuvą „Remington“ su optinių taikiklių rinkiniu. Suvenyras pasirodė lemtingas – jis iššovė. Šūvis, žinoma, buvo alegoriškas – Afganistane prasidėjo pilietinis karas. Maskvoje fanfaras pakeitė gedulingos melodijos.

Per trejus metus pasikeitė trys „gensekai“. Babraką Karmalį pripažino tik Kabulo marionetinė vyriausybė ir dalis puštunų genčių Afganistano pietuose. Dvylika šiaurinių provincijų, kuriose gyvena daugiausia tadžikai, uzbekai ir turkmėnai, pradėjo partizaninį karą. Centrinėse ir pietinėse provincijose ėmė kurtis talibų būriai, kurie vėliau tapo pagrindine rezistencijos jėga, pagimdžiusia, tarp kitko, ir Osamą bin Ladeną su jo Al-Kaeda. Šalis pasinėrė į pilietinio karo ugnį, kuri liepsnojo ištisus dešimt metų. Pavieniai jos židiniai įsiplieskia arba rušena iki šiol.

Pilietiniame kare, kaip žinoma, nėra ryškios fronto linijos. Kartais sunku suvokti, kas teisybė. Tačiau politinių jėgų takoskyra Afganistane buvo aiški: tauta – kolaborantai, modžachedai – okupantai, šiaurė – pietūs, Karmalis – Achmad Šach Masudas.

Babrakas Karmalis, atgabentas į Kabulą okupantų gurguolėse, emigracijoje įgijęs silpnybę alkoholiui, nebuvo populiarus. Užtat Achmad Šach Masudas iškart po invazijos tapo nacionaliniu didvyriu, priešininimo lyderiu. Tik žymiai vėliau jo Šiaurės aljansą pakeitė talibai. O tuo metu Achmad Šach Masudas – pagrindinė jėga.

Iš Achmad Šach Masudo dosjė

Gimė 1953 m., tadžikas, musulmonas sunitas. Baigė Kabulo teologijos licejų, mokėsi Kabulo universiteto Inžinerijos fakultete, įstojo į Jaunųjų musulmonų organizaciją. 1974–1975 m. aktyviai dalyvavo pasipriešinime Daudo režimui. Bėgda-

mas nuo arešto, emigravo į Egiptą, Libaną, ten mokėsi partizaninio karo meno, dalyvavo Palestinos kovotojų rengiamuose teroristiniuose aktuose.

1978 m. po Balandžio revoliucijos grįžo į Afganistaną ir įsijungė į kovą su naująja valdžia. Tada jis ir įgijo slapyvardį Masud („laimingasis“). Sovietinės armijos vadovybė charakterizavo Masudą kaip aršų nacionalistą ir didžiausią Maskvos priešą. Achmado Šacho būriai sovietams tapo dideliu galvos skausmu. Pirmas jo susidūrimas su okupantų ir Karmalio kariuona įvyko 1980 m. balandį. Karmalis jo paniškai bijojo. O sovietų karinė vadovybė bandė su juo susitarti, įkalbėti sudaryti nors neoficialias paliaubas. Iš pradžių tarytum pavyko. Bet po poros metų Karmalis įkalbėjo Maskvą surengti didelę karinę operaciją prieš Masudą, po kurios jis pasirašė jau oficialias paliaubas iki 1984 m. balandžio 21 d. Kovos ir paliaubos kaitaliojosi dar keletą metų. Sėkmė lydėdavo tai vieną, tai kitą pusę. Kol Maskva pagaliau įsitikino, kad toliau pasilikti Afganistane nėra jokio reikalo ir galimybių. Reikėjo ieškoti preteksto išbristi iš šios aklavietės ir išėit, kaip oriai užbaigti šią gėdingą kampaniją. Ir tokia proga atsirado – M. Gorbačiovo „perestroika“.

Karas Afganistane smarkiai gadino ir šiaip jau ne itin gerą SSSR įvaizdį demokratiškojo pasaulio akyse. 1980 m. buvo pasiūlyta boikotuoti Maskvos olimpiadą. Šia okupacija Vakarami badė Kremliui akis įvairiose tarptautinėse konferencijose ir forumuose, kol SSSR pagaliau pasirašė Ženevos sutartį, įpareigojančią išvesti sovietinę kariuomenę iš Afganistano iki 1989 m. vasario.

Tačiau atvirai kapituluoti prieš driskius modžachedus Maskvai buvo gėda. Reikėjo sugalvoti, kaip išeinant būtų galima pasilikti. Prasidėjo kankinančios paieškos, skausmingos derybos su Karmalį pakeitusiu Nadžibula ir jo klika.

Nadžibula žinojo, kad išvedus sovietinę kariuomenę, jo re-

žimas iš karto žlugs. Jis ėmė desperatiškai maldauti Maskvą, kad jo nepalikėtų likimo valiai, nes tai reikštų ir jo asmeninę pražūtį. Užbėgant įvykiams už akių, pastebėsiu, kad sunki nuojauta jo neapvylė. Po sovietinės armijos išvedimo, pratūnojęs keletą metų vienoje iš ambasadų, jis pažadais ir apgaule buvo talibų išviliotas ir žiauriai nužudytas. Jo sudarkytas ir išniekintas lavonas ilgai gulėjo Kabulo aikštėje.

Paskutiniai 1988 m. mėnesiai ir 1989 m. sausis buvo išties dramatiški ir permainingi. Konfrontacija iškilo ir sovietų barikadų pusėje – tarp politikų ir kariškių.

NIEKAS NENORĖJO MIRTI

Kaip jau buvo minėta, pagal Ženevos sutartį sovietinė kariuomenė turėjo būti išvesta iki 1989 m. vasario. Kariškiai jau skaičiavo dienas, jų namiškiai ruošė sutikimą. Bet Nadžibulos graudūs verksmai pasiekė Maskvą, Kompartijos politbiurą. Vienu metu atrodė, kad jam pavyko palenkti į savo pusę net M. Gorbačiovą su E. Ševardnadze. Kremliuje buvo svarstomi du variantai: ar pristabdyti armijos išvedimą, ar palikti nedidelę grupotę Nadžibulai ir pagrindinėms komunikacijoms apsaugoti. Buvo svarstoma galimybė bombarduoti talibus iš pasienio aerodromų, o prireikus panaudoti raketą iš SSSR teritorijos.

Kabulas 1989 m. sausio 13 d.

Nadžibula: „Prašau sovietinę vadovybę apsvarstyti galimybę palikti karinį kontingentą Salango rajone su užduotimi saugoti magistralę, vedančią į Kabulą. Mes taip pat pageidautume, kad sovietiniuose aerodromuose nuolat būtų reikalingos oro pajėgos, kurios, kilus krizinei situacijai, galėtų smogti maištininkams“.

E. Ševardnadzė: „Mūsų aviacijos panaudojimas Afganistane – labai delikatus dalykas. Viena, kai mūsų pajėgos Afganistane, ir visai kas kita, kai jos bus išvestos. Tokios priemo-

nės gali išprovokuoti JAV ir Pakistano kontržingsnius ir sukelti neigiamą tarptautinę reakciją“.

JAV prezidento rekomendacijos valstybės departamentui ir gynybos ministerijai:

– tęsti pagalbą modžachedams tol, kol SSSR nutrauks ginklų ir karinės technikos tiekimą Nadžibulai;

– jei SSSR pradėtų bombarduoti taikinius Afganistane, reaguoti į tai „viešai ir ryžtingai“.

Susiklostė gana kritiška padėtis. Nadžibulai atkakliai maldaujant, buvo sutikta palikti dalį karinio kontingento (12 tūkstančių karių) ir pristabdyti armijos išvedimą. Tačiau tam ryžtingai pasipriešino karinė vadovybė – V. Varenikovas ir B. Gromovas. Jie sugebėjo įtikinti E. Ševardnadzė (o per jį ir M. Gorbačiovą), kad pasekmės gali būti tragiškos. Pirma, paliktieji sovietiniai kariai tuoj pat virstų įkaitais. Antra, SSSR įvaizdžiui būtų padaryta didžiulė žala. Trečia, gali sekti atsakomieji JAV ir Pakistano veiksmai regione. Bet tai buvo politinė priedanga. Tikroji potekstė buvo ta, kad niekas nenorėjo mirti ir tęsti žudynes. Vėliau E. Ševardnadzė sutiko: „Kariškiai buvo teisūs“.

1989 m. sausio 27 d. laikinai sustabdytas armijos išvedimas buvo atnaujintas. Įvyko dar vienas istorijos kuriozas: armijos pasitraukimas virto savotiška pergale. Sovietai pralaimėję karą buvo sutinkami su muzika ir fanfaronėmis.

Dėkojame Gynybos štabo J2 Topografijos skyriui už žemėlapių fragmentus.

Vokiečių diversantai

Antrajame pasauliniame kare (II)

Darius Sutkus

„FRYDENTALIS“: ŠLOVĖS ZENITAS

Kol iniciatyva buvo vokiečių rankose, specialieji padaliniai puikiai susidoravo su jiems skiriamomis užduotimis. Tačiau puolimui stringant Rusijos platybėse, fronto linija dar labiau išsitiesė, o jau ir taip nespėjančių provizija pasipildyti smogiamųjų ešelonų skverbimasis tapo vergus. „Žaibo karas“ pradėjo strigti. Greitai vokiečiai pradėjo analizuoti savo klaidas. Paaiškėjo, jog generaliteto karininkai, paveikti „fiurerio genijaus“ ir laimėjimų Vakarų fronte įtaigos, neįvertino būsimosios Rusijos kampanijos sunkumų. Ar „Barbarosos“ planas buvo iš esmės parengtas blogai, ar geresniam plano variantui tiesiog neliko laiko, paliekame spręsti istorikams. Viena aišku: pagal aukščiausios vadovybės įsivaizdavimą „negrižtamus pergalingus pokyčius“ turėjo lemti Dauguvos ir Dniepro baseinų ribojamos teritorijos užėmimas. Kas gi atsitiko, kad ir po to sovietinė imperija nepradėjo griūti kaip kortų namelis?

Atrodo, kad dar planuodami SSRS puolimą, vokiečiai stokojo informacijos apie ją. Totalitarinė valstybė buvo maksimaliai izoliuota, jos sekimo ir represijų sistema buvo nepriekaištinga. Todėl žvalgybinę informaciją rinkti čia buvo nepalyginamai sunkiau, nei sąlyginai mažose demokratinėse su Vokietijos Reichu besiribojančiose valstybėse. Fiziniai-geografiniai faktoriai irgi lėmė, kad karo pradžioje patenkinama žvalgybinė informacija buvo surinkta tik planuojamo pirmojo smogiamojo ešelonų gylis ribose. Kokie resursai slypėjo Urale ar Vidurinėse Azi-

jos regione, vokiečiai menkai įsivaizdavo. Net jų oro žvalgybos tarnyba turėjo aerofotonuotrukas tų objektų, kurie buvo tik toliau į Vakarus nuo Volgos. Vėliau pamatysime, kad SSRS teritorijos dydis vokiečiams trukdė tinkamai atlikti ne tik žvalgybą, bet ir diversinius veiksmus, turėjusius pakeisti karo eigą.

Užsitęsęs puolimui, trūkstant rezervų, „apsinuogino“ dideli užfrontės plotai. Tuo pasinaudodamos vokiečių užnugaryje pradėjo aktyvią veiklą stichiškai besikuriančios partizaninio tipo formuotės, sudarytos iš vietinių gyventojų ir besislapstančių raudonarmiečių, bei sovietų parengtos profesionalios diversinės grupės.

Susidūrusi su naujais sunkumais, vokiečių karinė vadovybė ėmėsi atsakomųjų veiksmų, kuriuose nemažas vaidmuo teko „mažosioms kovos grupėms“ ir joms skirtoms naujoms užduotims.

Pirmaisiais karo Rytų fronte metais vokiečių diversantai kėlė rimtą grėsmę besiginančiai Raudonajai armijai ir buvo svar-

bus puolamojo tipo operacijų kovinio aprūpinimo komponentas. Nuo 1942 m. sovietų priedurtės ruože prieš „vokiečių šnipus ir diversantus“ pradėjo kovoti nauja organizacija – „Smerš“ (karinė kontržvalgyba). Karo pradžioje NKVD paprastai vadovavosi šūkiu: „naukink fašistų diversantus“, o jam įpusėjus, represinių organų operatyvininkai jau stengėsi paimti juos gyvus ir panaudoti tolesnėse agentūrinėse kombinacijose. Sovietinės žvalgybos užverbuota agentūra daug žalos padarė ir pačioms vokiečių specialiosioms grupėms, iš anksto pranešdavusi apie numatomas operacijas. Taigi kiekvieno permetimo į priešų užnugarį metu grupė negalėjo būti tikra, ar neteks stoti į kautynes su NKVD kariuomene iškart po išsilaipinimo. „Brandenburgo“ divizijoje didėjo nepasitenkinimas. Ambicingesni jos karininkai manė, kad divizija naudojama ne pagal paskirtį ir iš specialiosios paskirties padalinio pamažu virsta „armijos ugniagesių komanda“, kuria bandoma „už-

„Pakrančių jėgeriai“ („Kuestenjaeger“) puolamajame reide. Šiuolaikinis piešinys.

lopyti“ visas įmanomas fronte susidarančias silpnąsias vietas.

1942 m. rugpjūčio 31 d. Vyriausiam sausumos kariuomenės štabe buvo parengtas įsakymas sukurti specialios paskirties „medžiotojų“, arba, tiksliau sakant, jėgerių komandas (Jagdverbande). Ypatingas dėmesys buvo skiriamas puolamiesiems veiksmams miške. Iki tol Hitleris ir jį supantys generolai manė, kad aktyvūs puolamieji veiksmai miške neįmanomi. Tad jėgeriai mokėsi tiesiog mūšyje. Šaltiniuose minima, jog buvo sugalvota daugelis nestandartinių įgūdžių, nenumatytų kariniuose statutuose. Vienas jų – granatų panaudojimas: miške jos buvo metamos ne tiesiai į priešų pozicijas, o viršum jų. Sustabdytos medžių lapijos, jos krisdavo žemyn arba sprogdavo ore, padarydamos daug žalos.

1943 m. sausio 13 d. Vyriausioji kariuomenės vadovybė (OKW) liepė skirti visus galimus rezervus jungtinei operacijai prieš partizanus Ostlando reichskomisarariato ir kariuomenės rajonų „Šiaurė“ ir „Centras“ ribose. Šią operaciją asmeniškai kontroliavo SS reichsfiureris H. Himleris. Į jo kontrolę perėjo ir „Brandenburgas“, tuo metu jau tapęs specialiosios paskirties divizija. Dalis jos karių buvo dislokuoti Siebežo apylinkėse.

Abvero viršininkas admiralas Kanaris buvo vis labiau įtariamasis ryšiais su sąjungininkais. Specialiosios grupės pradėjo įtarti, kad Kanaris prikišęs rankas

Ženklas, kuris buvo įteikiamas dalyvavusiems operacijose prieš partizanus. Autoriaus nuotrauka.

Sovietų plakatas, raginantis kovoti su vokiečių diversantais. Iki pat karo pabaigos labiausiai paplitęs diversinių grupių būdas patekti į sovietų užnugarį buvo nusileidimas parašiutais. „Sovetskij plakat Velikoj Otečestvennoj“.

prie to, kad „brandenburgiečiai“, mokėję arabų ar prancūzų kalbas, siunčiami į Rytų frontą, ir pastebėjo kitus panašius nelogiškus atsitikimus, kurių, žinant vokišką pedantizmo jausmą, neturėjo būti. Todėl, kai 1943 m. balandžio mėnesį RSHA įsakymu buvo suformuotas naujas specialusis padalinys, pavadintas „specialiaja mokomąja Oranienburgo stovykla“, į jį pasiprašė perkelti daugelis „Brandenburg“ veteranų, kurių patirtis buvo svarbesnė už kabinetines instrukcijas. A. fon Fiolkersamas iškart tapo naujo padalinio štabo viršininku.

Naujam specialiajam padalinui buvo lemta tapti, ko gero, visais atžvilgiais geriausia tokio pobūdžio formuote. Jam vadovauti paskirtas tuo metu dar SS kapitono laipsnį turintis O. Skorcenis (Skorzeny), austras, prieš karą studijavęs inžineriją, charizmatiškas ir aktyvus vadas. Savo memuaruose jis prisimena, kad iš pradžių jis nelabai nutuokė apie būsimo darbo specifiką, todėl iš karto pradėjo studijuoti „Brandenburg“ archyvinis dokumentus, taip pat domėtis „kolegų“ – britų komandų ginklais, parengimu ir taktika. Asmeninės pažintys leido išspręsti sunkumus, susijusius su kadru, ypač instruktorių trūkumu. Kai tik parengiamieji darbai buvo baigti, nuo-

šaliame Frydentalio dvare prie Oranienburgo (maždaug 15 km šiauriau Berlyno) prasidėjo intensyvus kovinis rengimas. SS kariuomenės vadovybė pavedė Skorcenii per gana trumpą laiką „specialiojoje mokomojoje stovykloje“ parengti smogiamąjį batalioną „Frydentalis“, kuris tapo pagrindiniu SS specialiųjų smogiamųjų bei jėgerių padalinių mokymo ir veiklos koordinavimo centru.

Iš pradžių atranka buvo vykdoma savanoriškumo principu, atrenkant tinkamus kandidatus iš SS kariuomenės, sausumos kariuomenės, karinių oro pajėgų ir karinio laivyno (visi atrinktieji formaliai privalėjo dėvėti SS uniformą, nors be visapusiško bendrojo kovinio parengimo vėliau „Frydentalyje“ atsirado su SS kariuomene mažai susijusios specializuotos grupės – koviniai plaukikai, alpių šauliai ir pan.). Vėliau, vadovaujantis 1944 m. spalio 4 dienos OKW įsakymu, „Frydentalio“ žiniai buvo priskirti šie padaliniai: jėgerių batalionas „Jugoslavija“, jėgerių kuopos „Prancūzija – Rytai“, „Prancūzija – Šiaurė“, „Prancūzija – Pietūs“, „Italija“ (anksčiau priklausiusi „Brandenburgui“), „Rumunija“, „Slovakija“, „Bulgarija“. Kalbama ir apie „Jagdverband Baltikum“ (kai kuriuose šaltiniuose – „Jagdverband Ostland“), ta-

čiau konkretnesnių išvadų apie šį padalinį neleidžia daryti prieštaringa informacija. Yra žinoma, jog „Jagdverband Baltikum“ visiškai perėmė savo žinion vokiečių fronto žvalgybos mokyklose ruošiamas lietuvių grupes labai vėlai – 1945 m. kovą, kai OKW nutarė jas paleisti į atsargą – kariuomenei jau nepakako lėktuvų ir kuro žvalgybinių grupių desantui. Tačiau lietuvių grupės, kurias sudarė daugiausia LLA aktyvistai, buvo pasiryžusios gautas žinias panaudoti ne vokiečių naudai, o kovai su naujais okupantais. Tikėtina, kad „Jagdverband Baltikum“ turėjęs būti bataliono dydžio specialusis padalinys, kiekvienai Baltijos valstybei priskiriant jo dalį iki kuopos dydžio. Tačiau galima daryti pagrįstą prielaidą, kad nesėkmės Rytų fronte neleido šio sumanymo visiškai įvykdyti ir bendroje sumaištyje šie planai liko neįgyvendinti.

Kai kuriais vertinimais, 1944 metais Skorcenio vadovaujamas specialiausias pajėgas sudarė apie 10 000 karių, iš kurių pusė buvo ne vokiečių tautybės. Specialiausias operacijas dažniausiai vykdavo grupės iš kelių ar kelių likos žmonių, tačiau gerai žinomas precedento neturėjęs atvejis, kai kontrpuolimo Ardėnuose metu, planuojant operaciją „Grifas“ („Der Greif“), buvo numatyta sudaryti jungtinę grupę iš dviejų tankų kuopų, trijų tankų žvalgybos kuopų, dviejų tankų

naikintojų kuopų, trijų motopės-tininkų batalionų, specialiosios paskirties kuopos, zenitinės artilerijos kuopos, ryšių kuopos ir valdymo būrių – po vieną kiekviename batalione. Taigi paties Skorcenio vertinimu, 150-ajai tankų brigadai papildomai buvo priskirta 3300 puolančiųjų vyrų, aprūpintų amerikietiška apranga ir keliomis dešimtimis vienietų trofėjinių tankų ir kitos technikos.

Priešininkai (ypač britai) pripažino, kad, skirtingai nuo jų komandosų, vykdžiusių daugiau karinių veiksmų baigtį lemiančias operacijas, vokiečių spec. pajėgoms labiau sekėsi kontroliuoti politinius įvykius. Be jau įvykdytų tokio pobūdžio operacijų, būta tikrai milžiniškų projektų. Ieškodami išeities iš vis blogėjančios situacijos, nacių vadovai svarstė įvairiausias pralaimėjimo išvengimo galimybes. Buvo visai teisingai nuspėta, kad specialiuųjų operacijų taikiniu turi tapti ne tik lokalsios kovos su partizanais ar pafrontės diversijos, bet ir smūgiai į stambius karinės pramonės, energetinius ir kitus tolimosios užfrontės objektus. Šiuo požiūriu minėtini dviejų operacijų projektai. 1943 m. pabaigoje Skorceniu ir jo štabui buvo pavesta suplanuoti operaciją „Ulmas“, kurios tikslas – suparalyžiuoti sovietų karinės pramonės kompleksą už Uralo. Karinių oro pajėgų žvalgybos tarnyba neturėjo pakankamai šio rajono aerofotonuotrukų, todėl

Skorcenis, susistemines tūkstančius rusų karo belaisvių parodymų, suprato, kokie sunkumai jo laukia. Teritorija, kurioje buvo išdėstyti pramonės kompleksai, savo plotu lenkė tuometinio Reicho plotą. „*Tapo visiškai aišku: neįmanoma sunaikinti visų gamyklų nei aviacijos antskrydžiais, nei diversiniais aktais. Reikėjo išskirti „gyvybiškus centrus“. Šiuo atveju silpnosios vietos neabejotinai buvo elektrinės. Jos tenkino maksimalius pramonės rajonų poreikius, tačiau dėl sparčios regiono raidos nebuvo jokios rezervinės elektros energijos tiekimo sistemos. Ryšių mazgai taip pat galėjo tapti pažeidžiama vieta*“. Tačiau tikslingą parengiamųjų darbų eigą nutraukė „geranoriškas įsakymas iš viršaus“: patartas kažkio valdininko, Himleris nurodė „Frydentalio“ štabui parengti kitą planą – sunaikinti Magnitogorsko aukštakrosnes. Tai buvo nerealu: nebuvo nei detalių vietovės planų, nei galimybės atgabenti net dalį sprogmėnų, reikalingų sunaikinti tokiam metalurgijos gigantui. Skorcenio teigimu, jo desperaciją V. Šelenbergas išskleidė paskaita apie tai, kaip elgtis tokioje situacijoje: reikia rodyti kuo daugiau entuziazmo ir tik po tam tikro laiko informuoti vadovų apie galimus nesklaidumus, kol ji pati palaidos absurdišką projektą.

Antras atvejis stebina kai kuriomis savo aliuzijomis. Turimas galvoje 1944 m. rudenį vykęs Skorcenio pokalbis su Himleriu, kuris pasiteiravo, ar techniškai būtų įmanoma nugabenti raketas „Fau“ prie JAV krantų ir apšaudyti jos teritoriją. Skorcenis atsakė teigiamai – esą tokia galimybė yra: reikia sukonstruoti povandeninio laivo gabenamą konteinerį, kurį prieš pat startą čia pat vandenyje reikia pastatyti vertikaliai. Čia pat jis pridūrė: „*Reichsfiureri, JAV vyriausybė savo propagandoje teigia, kad Vokietija grasina jų saugumui. Bijau, kad po raketų salvės į Niujorką amerikiečiai galutinai tuo įsitikins [...] Mums pavyktų palaužti amerikiečių moralę tuo atveju, jei raketomis*

Musolinio išlaisvinimas. Jį išlaisvino vokiečių komandosų ir parašiutininkų grupė
Nuotrauka iš 1943 m. karinio vokiečių žurnalo „Signal“.

JAV kariuomenės išspausdintas propagandinis-informacinis lapelis, kuris buvo dalijamas amerikiečių kareiviams: „IEŠKOMAS Skorcenis – šnipas, sabotazininkas, žudikas“, publikuotas jo atsiminimų knygoje.

pavyktų sunaikinti konkrečius taikinius. Reikėtų, kad iš anksto numatyta diena ir valandą, apie kurią būtų pranešta per Vokietijos radiją, raketa sulygintų su žeme vieną iš Niujorko dangoraižių. Kokį – tai turi irgi būti žinoma iš anksto. Tada žala bus dviguba – ir materialinė, ir psichologinė.“ Susidūrus su techninio pobūdžio sunkumais, ši idėja numatyta laiku irgi nebuvo įvykdyta. Mes nesužinosime, kiek Skorcenio prisiminimuose aprašytas atvejis lėmė 2001 metų rugsėjo įvykius, bet galime įsivaizduoti, kaip tai būtų paveikę ne tik amerikiečius, bet ir kitus sąjungininkus, jei jo pasiūlytas planas būtų pavykęs...

FINALAS

Per palyginti trumpą laikotarpį nuo susikūrimo iki pat hitlerinės Vokietijos žlugimo vokiečių specialieji ne tik darė įtaką karininkams ir politiniams įvykiams, bet ir patys pakluso jų diktuojamoms aplinkybėms. Tuo metu specialiųjų operacijų doktrina dar tik formavosi, ir tenka stebėtis, kad šiek tiek daugiau kaip per dešimtį metų buvo parengtos tokių operacijų pritaikymo ir vykdymo metodikos, išnagrinėti su jomis susiję teisiniai aspektai ir

pan. Tai turėjo būti nelengvas darbas, nes karo pobūdis keitėsi, o specialiesiems kaip niekam kitam reikėjo prie to prisitaikyti jau vien dėl tos priežasties, kad būtų išvengta nereikalingų aukų. Tuo pat metu reikėjo sugalvoti ir panaudoti vis naujus poveikio priešui metodus. Asmeniniai ryšiai su italų kovinių plaukikų („dešimtosios MAS flotilės“) vadu V. Borgeze ar lakūne ase H. Reič, dalyvavusia pirmuosiuose reaktyvinės aviacijos bandymuose, Skorceniu leido realiai įvertinti techninių priemonių svarbą specialiosiose operacijose. Tačiau vokiečiai niekada neatmetė žmogiškojo faktoriaus svarbos. Skirtingai nei japonai, jie iš principo atmetė „kamikadzių“ metodus: planuojant net beviltiškiausią operaciją, buvo apsvarstomos net mažiausios galimybės, užtikrinančios užduotį įvykdytusiai grupei keliu grįžti. Aišku, to negalima paaikškinti abstrakčiu humanizmu, ypač karo metu. Tiesiog nenorėta prarasti specialistų, be to, buvo pastebėta, kad vyrai, žinodami, kad yra šansas grįžti, veikdavo daug efektyviau, o savo sėkme teigiamai veikdavo ir kitus. Be to, operacijas stengtasi atlikti taip staigiai, kad netikėtai užpultas priešas pats sudėtų ginklus be kraujo praliejimo. Buvo pastebėta subtili psichologinė detalė: reikia primesti savo valią priešui netikėtumu bei griežtomis komandomis ir susilaikyti nuo šaudymo, kol tik jo įmanoma išvengti, – tai savo ruožtu neprovokuoja priešininko savigynos instinkto.

Iki pat 1945 metų pradžios, be „Frydentalio“ ir jam priklausiusių padalinių, specialiąsias grupes turėjo ir kitos Vokietijos ginkluotųjų pajėgų rūšys. Pavyzdžiui, grosadmirolas Dėnicas (Doenitz) pritarė kelių karininkų iniciatyvai kurti „mažąsias kovos grupes“ kariniame jūrų laivyne. Spec. pajėgų pasaulis buvo ankštas, ir dažnai tekdavo mokytis ne tik vieniems iš kitų, bet – kad ir kaip ironiškai tai skambėtų – ir iš priešų, nors britų ir vokiečių spec. pajėgų braižas išliko pakankamai skirtingas. Keista, bet Skorcenis be jokios napykantos rašė apie „savo draugus anglus“, o po karo net buvo susitikęs su D. Stirlingu, vadova-

vusiu britų „Specialiajai oro tarnybai“ (SAS) ir apibūdino jį kaip „taurų, simpatišką ir labai inteligentišką žmogų“. Šis ir panašūs faktai rodo, kad spec. padaliniai, nors kariavo ne pagal tuo metu galiojusias taisykles, spėjo suformuoti ir tam tikras moralines vertybes.

Galima sakyti, kad iš sau lygaus priešų vokiečiai gavo daugiau naudos, nei iš partinių bonzų vadovaujamo biurokratinio aparato. Ideologinės klišės ar nekompetentingas kišimasis į specifines detales buvo išties didelis stabdis spec. padaliniams tobulėti. Pavyzdžiui, „Frydentalyje“ buvo išbandytas britų komandų naudotas pistoletas-kulkosvaidis „Sten“ su garso slopintuvu, kurio serijų nesigirdėjo jau už keliasdešimties metrų. Be to, jis buvo ne toks jautrus taršai, kaip vokiečių MP ir kainavo keturis kartus pigiau. Tačiau apginkluoti „Stenais“ net ir mažą grupę nepavyko. Nors Skorcenio iniciatyva funkcionieriams iš ginkluotės ministerijos gana vaizdžiai buvo pademonstruotas šio ginklo efektyvumas (jie nieko neįtarė iki tol, kol nebuvo pranešta, kad kelios serijos buvo paleistos jiems už nugarų), iš Berlyno buvo gautas tokio turinio pranešimas: „Jūs teisus, bet turite sutikti, kad „Stenas“ nėra toks taiklus. O fiureris ne kartą sakė, kad vokiečių karys turi teisę naudotis geriausiais ginklais. Todėl mes negalime imtis atsakomybės gaminti panašų ginklą (net su garso slopintuvu), kuris yra mažiau taiklus už vartojamą dabar.“

Neidealizuojant vokiečių komandų, reikia paminėti ir jų trūkumus, kurie ypač išryškėjo karo pabaigoje. Kaip pamename, vokiečių karinė doktrina iš pat pradžių orientavosi į aktyvias ir greitas puolamąsias operacijas. Todėl bandymai organizuoti partizaninio tipo pasipriešinimą jiems nelabai sekėsi. Lietuvis majoras J. Pyragius, kuriam teko dalyvauti Abvero fronto žvalgybos mokyklų vadovaujamuose kursuose, kuriuose buvo rengiamos žvalgybinio-diversinio tipo grupės, susidarė nuomonę, kad „partizaninė kova iš viso buvo

svetima vokiečiams, nes jie iš prigimties linkę veikti pagal parengtą planą ar kieno kito įsakymą“. Vokiečių kariškiai mėgo apsidrausti, o tai irgi sudarydavo tam tikrų aprūpinimo sunkumų. Pavyzdžiui, minima, kad bėgiui susprogdinti vokiečiai naudojo vieną kilogramą sprogmenų, kai tuo tarpu buvusioje Lietuvos kariuomenėje užtekdavo vieno dviejų šimtų gramų tolo briketo.

1945 m. pavasarį SS reichsfiureris H. Himleris įsakė organizuoti partizaninį judėjimą prieš užnugaryje, kurį pavadino „Vilkolakiu“ („Verwolf“). Tačiau specialiosios pajėgos nebuvo linkusios dalyvauti šios organizacijos veikloje, kuri, beje, buvo labai neefektyvi. Vokiečių komandosai, iškart sužinoję apie karo pabaigą, sudėjo ginklus. Apie kapituliaciją kai kurie iš jų sužinojo vykdydami užduotį. Vėlesnis jų likimas susiklostė labai įvairiai, tačiau sukauptas patyrimas nebuvo prarastas. Informacija apie įvykdytas operacijas buvo kruopščiai renkama ir pritaikoma, kuriant panašius junginius kitose šalyse.

Vėliau, apie 1970-uosius metus, Skorcenis viešai apibendrinė savo požiūrį: „...Klauzevicas teigia, kad karas yra politikos tęsinys „kitomis priemonėmis“. Specialiosios operacijos tampa pačia geriausia „politikos pratęsimo“ išraiška. Jos tampa ne tradicinės karybos, o veikiau politikos ir ekonomikos objektu. Norime ar ne, bet šiandien atsirado naujas kario tipas: jis ir partizanas, ir mokslininkas bei išradėjas, ekonomistas ir psichologas. Jis gali netikėtai išnerti iš vandens ar nusileisti iš dangaus arba tiesiog ramiai vaikščioti prieš sostinės gatvėmis ir netgi įsakinėti jo kareiviams. Jo atveju „paprastas“ karas yra atgyvena. Ir veltui „paprasti“ generolai žiūri į tokį karį su suprantamu įtarimu. Jis jau veikia ir negali dingti iš šiuolaikinio karo arenos.“

Kiekvieną pašaukti vardu

Parengė Kęstutis Starinskas

„Didžiausia tautos ir jos menininkų misija – puoselėti ir palaikyti senovinius tautos papročius ir tradicijas, kad jos atsispindėtų ir kasdieniniame gyvenime. Džiaugiamės, kad šios idėjos surado atgarsį tarp žmonių, besirūpinančių karių sielovada Šv. Ignoto kariuomenės bažnyčioje. Dėkingi jos šeiminkams, priimančiams jaunų menininkų idėjas ir padedantiems jas realizuoti. Būdami tikintys, mes tai matome per religijos prizmę... Muzika ir menas neatsiejamas nuo karių gyvenimo. Jautrios sielos žmonės niekada nebus jiems abejingi“.

Iš ansamblio „Musica sacra“ vadovės Audronės Šarpytės kalbos.

Nors Lietuvoje 79 procentai gyventojų save laiko katalikais, anaipol ne kiekvieno jų tikėjimas yra tobulas, o gyvenimo būdas kuo nors išsiskiriantis nuo daugelio kitų. „Geležinio Vilko“ brigados ir štabo bataliono kapeliono kpt. Jono Tamošiūno teigimu, tik nedaugelis būsimųjų karių iš kiekvienos šauktinių partijos lankę bažnyčią, vos vienas kitas turi susiformavęs ryškesnį dvasinio gyvenimo modelį.

Jaunas žmogus ypač jautrus aplinkai ir šiandien ne vienas atsiveria intensyviai propaguojamam moderniam gyvenimo būdai, jo iššūkiams –

virtotojiškumui, daiktų kultui, tradicijų ir moralės principų neribojamai asmenybės laisvei. Pasak kpt. J. Tamošiūno, pokalbius su naujokais jis paprastai ir pradeda apie tą įžūliai siekiantį žmogų pavergti virtotojišką pasaulį, stengiasi įteigti klausytojams, jog šią dieną kiekvienam privalu pasirinkti, kas svarbiau – tiesa ar tariama tiesa, doras gyvenimas ar gyvenimas be jokių principų.

Kiekvieną pirmadienį kapelionas J. Tamošiūnas su keliomis dešimtimis norinčių dalyvauti šv. Mišiose karių atvyksta į pagrindinę kariuomenės Šv. Ignoto bažnyčią. Jo pastebėjimu, natūralu, kad žmogus ilgisi kažko daugiau, negu materialus pasaulis. Bet pakęsti savo galvosena ir atsiverti dvasingesniam gyvenimui vargu ar gali kam pavykti vos išgirdus iš kapeliono apie tikinčio žmogaus sampratą ir Dievo gailestingumą.

„Geležinio Vilko“ brigados vadas plk. ltn. Darius Užkuraitis pastebi, kad jų kapelionas visuomet šalia karių, kai šiems tenka patirti didžiausius fizinius ir moralinius išbandymus. Taktinių mokymų metu poligone kartu su jais gulasi ir keliausi, kartu maitinasi ir šildosi prie laužo, aptaria įvairiausius reikalus – kas ir kareiviui, ir ka-

Karių diena Švč. Mergelės Marijos atlaidoose Šiluvoje. Centre – „Geležinio Vilko“ brigados ir Štabo bataliono kapelionas kpt. J. Tamošiūnas.

pelionui svarbu. „Jis už visus arčiausiai prie kareivio sielos“.

Plk. ltn. D. Užkuraičio žodžiais, nėra pasaulyje kampečio, kur nebūtų vietos dorai, etikai, žmoniškumui. Pasitaiko kad kariai būna grubūs, bando pažeisti statutais nustatytą tvarką. Bet jei yra padalinys vienas ar keli kariai, kurie iš sielos gelmių išpažįsta tikėjimą, stengiasi vykdyti Dievo įsakymus, tai jie pamažu ima veikti ir bendrą skyriaus ar būrio klimatą. Gyvenantis pagal tikėjimo reikalavimus niekada nepalaikys mėginančio nusižengti ar nusižengusio... Kitas ir nelanko bažnyčios, bet bendraudamas su kapelionu išgirsta apie tikrąsias vertybes, pradeda susimąstyti, rimčiau elgtis, atsiverdamas dvasininkui nusiramina, patiria psichologinę iškrovą.

Pagrindinės kariuomenės Šv. Ignoto bažnyčios kancleris kpt. Rimas Venckus per pirmuosius šios šventovės egzistavimo metus stengėsi orientuotis ne tik į tuos lankytojus, kurie dalyvaudavo liturginėse apeigose, bet ir į tuos, kurie čia tiesiog ateidavo norėdami patirti ramybę ir dvasios atgaivą. Kancleris ir kapelionai stengiasi paspausti ranką visiems dalyvavusiems pamaldose – pulkininkui ir eiliniam kariui, neišskiriant nė vieno apsilankiusio.

Išskirtinis renginys prieš Vėlinės Šv. Ignoto bažnyčioje buvo vakaras „Atgaivink sielą“. Viskas čia buvo skirta

ypatingai rimčiai, išėjusiųjų paminėjimo nuotaikai sukurti: žodis, giesmė, muzika – pradedant vyriausiojo kariuomenės kapeliono plk. Juozo Gražulio invokacija (įžanga), baigiant pabaigos giesmės žodžiais: „Tave randu aš mylintį ir gyvą gelmėj aš savo sielos varganos“. Kai kurių apsilankusių vakare teigimu, buvo galima pagalvoti, kad žinomo Lietuvoje ir užsienyje kamerinio orkestro „Musica sacra“ ir jo vadovės smuikininkės Audronės Šarpytės atliekama „Ave Maria“ buvo sukurta specialiai šiai, savitos akustikos bažnyčiai. Rimtą išbandymą vakare išlaikė pirmąkart viešai pasirodęs Šv. Ignoto bažnyčios jaunimo choras, kurį per trumpą laiką subūrė jo vadovas ir dirigentas Eugenijus Puzynia. Renginys reikšmingas ir kariuomenės bei visuomenės suartėjimo požiūriu: Šv. Ignoto bažnyčios durys tą vakarą buvo plačiai atvertos ne tik kariais, bet ir visiems, panorusiems čia apsilankyti vilniečiams.

Teko kalbėtis su pirmuoju atkurtos Lietuvos kariuomenės kapelionu dm. plk. Alfonsu Svarinsku. Monsinjas sako, jog tuomet, kai buvo suformuoti pirmieji laisvos Lietuvos kariuomenės batalionai, jam, kaip kapelionui, dažnai tekdavo veikti savo nuovoka bei rizika. Inicijatyvos ir veiklumo jam tikrai nestigo. Daugelis vilniečių prisimena, kaip praėjus dešimtmetyje švenčių

metu visą centrinę navą Arkikatedroje bazilikoje užimdavo karių rikiuotės. Šv. Mišiose kariai su savo vadais dalyvaudavo kapeliono paraginti. Šiandien kariuomenės kapelionų veikla įteisinta juridškai, jie veikia pagal patvirtintą Ordinariato reglamentą. Monsinjoro nuomone, šiandien galima atlikti rimtą karių katechizaciją.

A. Svarinskas mano, kad mūsų kapelionų pamokslai turėtų būti „labiau gruntauni“: dažniau jų homilijose turėtų nuskambėti patriotinė tematika. Be to, Ordinariatas savo biudžete kasmet privalėtų skirti lėšų religinės literatūros leidybai. Monsinjoro pasipiktinimą kelia tūkstančiais platinaimų kalėdinių atvirukų lėkštumas: „Piešinėliuose – eglutės, snaigės, seneliai su dovanomis, – sako jis. – Visa tai – vien gražios ir prasmingos šventės kiautas: pasigendu Kristaus atvaizdo“.

Krikščioniškas mokymas nesikeičia jau keletą tūkstantmečių, tačiau kapelionams iš tiesų nuolat tenka derintis prie naujų karo tarnybos realijų. Prieš keletą metų šaukstiniai, esant galimybei, būdavo skirtomi į dalinius, stengiantis juos neatitolinti nuo vietovių, kuriose gyveno. Tai turėjo kai kurių privalumų. Plk. ltn. D. Užkuraitis prisimena, jog vienu metu KASP mokymo centre Raudondvaryje tarnavo nemaža karių, kilusių iš Vilniaus krašto. Daugelis jų buvo lenkų tautybės, iš tikinčiųjų šeimų. Šie kariai rinkdavosi į pamaldas vietas bažnyčioje. Kartu su jais dažnai meldavosi ir čia atvykę jų tėvai bei artimieji. Deja, gražia tradicija tai netapo: pasikeitė KASP karių mokymo sistema ir daugelis kitų aplinkybių.

Pirmojo atkurtos Lietuvos kariuomenės kapeliono A. Svarinsko iniciatyva „Geležinio Vilko“ brigados štabe buvo atidarytas karių maldos kambarys. Monsinjoro teigimu, lankytojų jame tikrai netrūkdavo. Šiandien į jį retai kas

Šįkart rikiuotėje ir kariai, ir jų dvasios vadovai.

užsuka. Nors dėl to Šv. Ignoto bažnyčios rektoriaus, kpt. R. Venckaus teigimu, nėra pagrindo skambinti pavojaus varpais: „Vilniaus įgulos karių orientuojame, kad pamaldoms jie vyktų į savo pagrindinę šventovę, kur žymiai didesnės galimybės ir pastoracinei veiklai“.

Kitokios dvasinio ugdymo sąlygos, su kuriomis susiduria Tauragės įgulos kapelionas Remigijus Monstvilas. Jo aptarnaujamas „Geležinio Vilko“ brigados Kęstučio batalionas įsikūręs Sakalinės miške. Dalinio Šv. Martyno koplyčia – vieta, kur kariai sekmadieniais renkasi išklausyti šv. Mišių, patirti dvasios atgaivą. Nuolat kariai su kapelionu susitinka savotiškame karių klube, oficialiai vadinamame Gerovės namais. Čia dažnas ateina kas vakarą, kiekvienas prie arbatos ar kavos gali išsakyti kapelionui, „kas jam ant širdies“.

Logiška manyti, kad pirmieji kapelionų rūpestis – šauktiniai. Su tuo sutinka ir kpt. J. Tamošiūnas, tačiau, jo teigimu, kapelionai nėra atleisti ir nuo pareigos rūpintis profesionaliosios tarnybos kariais. „Galima pasidžiaugti, – teigia J. Tamošiūnas, – jog dauguma

puskarininkių ir karininkų nepamiršę krikščioniško gyvenimo tradicijų: ne vienas kreipiasi su prašymu pašventinti butą, pakrikštyti sūnų arba dukrą, sutuokti bažnyčioje. Ir tai neretai tampa dingstimi pokalbiui apie rimtus dvasinius reikalus. Daug bendrauju su visais jaunavedžiais, nepaisydamas katalikai jie ar ne. Per dešimt metų, atlikdamas kunigo pareigas, spėjau įsitikinti, kad mūsų žmonės dar gana uždari. Tenka pasukti galvą, kaip juos paskatinti labiau domėtis dvasiniu gyvenimu. Neseniai su „Geležinio Vilko“ brigados štabo kuopos seržantais, puskarininkiais ir kariais apsilankėme Kelmės rajone, Palendriuose, – pas vienuolius benediktinus. Galiu pasakyti, kad kariaims ilgam įsiminė tie šio pasaulio vilionių atsisakę ir gyvenimą Dievo tarnystei pašventę vyrai“...

Kpt. J. Tamošiūnas prisipažino, jog turi idėją per metus apsilankyti visų jam priskirtų profesionalių karių šeimose.

Nauja grėsminga realybė, su kuria tenka susidurti kariui ir jo dvasios vadovui kapelionui – pasaulinis terorizmas. Lietuvos karo akademijos kapelionas kpt. Vytautas Langas

sako, jog šiuo atveju mums svarbu išsiaiškinti, kas pagal mūsų bažnyčios mokymą yra tavo artimas. „Neseniai šia tema diskutavome su kariūnais. Iškart pasiūliau savo pašnekovams atsakyti į klausimą, kokie yra sąlyčio taškai tarp krikščionybės ir islamo. Man buvo atsakyta, kad jokių sąlyčio taškų būti negali: musulmonai nori krikščionis išžudyti. Aš sakau, jog taip nėra: „Islamas taip pat – taikinga religija. Tik ji radikaliųjų negailestingai iškraipoma. Pamatęs kenčiantį žmogų karys neturi nusisukti nuo jo vien dėl to, kad jis musulmonas ar budistas. Mes privalome sugebėti pateikti tai, ką turime savo krikščioniškoje pasaulėžiūroje gero ir perimti, kas yra gero pas kitus“.

Kpt. V. Langas – vienas iš tų, kurių pastangomis Karo akademijoje ne pirmus metus įgyvendinama karininko, kaip žmogaus ir piliečio, ugdymo programa. Ja siekiama, kad kiekvienas kariūnas, tapdamas būrio vadu, jau turėtų susiformavusias dvasines vertybes. Jis turi pažinti kiekvieną karį, prireikus ne tik pamokyti ir pabarti jį, bet ir užjausti, suprasti. Kaip yra pasakęs vienas amerikiečių generolas, jis turi būti ne tiek viso būrio, kiek kiekvieno kario, kuris sudaro tą būrį, vadas.

Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas plk. Juozas Gražulis įsitikinęs, jog bendruomenė negali vieningai siekti tikslo – turėti vieną širdį ir vieną sielą, jeigu kiekvienas jos narys negali jaustis esąs savo vietoje ir gyventi visavertį gyvenimą. Plk. J. Gražulio teigimu, kiekvieną privalome pašaukti vardu. Pagal Bibliją būtent vardas išreiškia asmens pašaukimą ir pasiuntinybę veikti.

Lietuvos karo akademijos kariūnai prie vienos iš Vilniaus Kalvarijų Kryžiaus kelio stočių.

Valentino Šlepiko ir vrš.
Kęstučio Dijoko nuotr.

NUOŠIRDŽIAUSI LINKĖJIMAI LAKS NARIAMS JUBILIATAMS

LAKS VILNIAUS APSKRI- TIES SKYRIUS:

Ats. ltn. Virgilijui SMAILIUI
lapkričio 29 d. suėjo 45.

Dm. kpt. Juliu ŠIDAGIUI
gruodžio 21 d. suėjo 90.

**Dm. plk. ltn. Rimantui
Romualdui ŠIUKŠČIUI**
gruodžio 28 d. suėjo 65.

LAKS KAUNO APSKRITIES SKYRIUS:

**Ats. plk. ltn.
Algirdui DILIŪNUI**
lapkričio 6 d. suėjo 60.

LAKS KLAIPĖDOS APSKRI- TIES SKYRIUS:

Vyr. ltn. Vytautui ROČIUI
lapkričio 3 d. suėjo 45.

SKELBIMAI

„Kardo“ redakcija ieško autorių bendradarbių, išmanančių karinę tematiką, galinčių rašyti nacionalinio saugumo klausimais, analizuoti karines reformas, įvardyti perspektyvias karybos strategijas. Būtina rašymo patirtis.

Kreiptis: „Kardo“ redakcija, kardas2002@delfi.lt

MIELI BIČIULIAI!

Gal kam nors iš Jūsų pasisekė įsigyti keletą 2000 metų Nr. 3 ir 2002 metų Nr. 1 „Kardo“ žurnalų? Dovanokite, perduokite, keiskimės.

Atsiliepkite „Kardo“ redakcijos adresu.

Kario dienos ir dainos

Kęstutis Starinskas

Lietuvos karo akademijos choro vadovas Vytautas Verseckas įsitikinęs, jog svarbiausia repeticijų metu yra tai, kad kiekvienas kariūnas suvoktų dainos teksto ir melodijos vienvę, jos grožį ir prasmę. „Tada žmogus ima atsiskleisti, patiria estetinį išgyvenimą, ne tik pamilsta dainą, bet ir tampa imlesnis gėriui, grožiui, kitomis akimis pradeda žvelgti į savo pareigą“, – teigė maestro.

Ir mūsų laikais kariui tenka patirti sunkių išbandymų. Jeigu kariškis fizinės ištvermės sukaupia poligone, tai daina jam – savotiškas imunitetas nuo stresų, nostalgijos. Tai buvo žinoma prieš tūkstančius metų.

Lietuvių liaudies karo dainos yra vienos iš populiariausių. Šiuolaikiškos, savanorių, partizanų, įvairių laikų Tėvynės gynėjų dainos skambėjo Vilniaus karininkų ramovėje „Dainuokime, kariai – 2005“ konkurso laureatų koncerto metu.

Bene šilčiausiai buvo sutiktos jauniausios atlikėjos – merginų trio „Sesės“, atstovavusios Kybartų šauliams. Jų daina „Mes Lietuvos kareivėliai“ buvo ypač populiari ir tarp pirmosios Lietuvos Respublikos karių.

Užrašyta ne viena lopšinė, kurią dainuojanti motina savo mažąjį jau mato kaip būsimą kareivėlį – Tėvynės gynėją. Galima sakyti, jog dar praėjusiame šimtmetyje karo daina kiekvieną vyriškos giminės atstovą lydėjo nuo lopšio iki senatvės.

Kariškų dainų kūrėjas prieš Antrąjį pasaulinį karą vadovavęs kariūnų chorui Klemensas Griauzdė savo prisiminimuose rašė, jog priimant į karo mokyklą būdavo tikrinama stojančiųjų klausa. Jos neturintis tapti karininku negalėjo. Be to, visi sto-

jantieji būdavo baigę gimnazijas ir įgiję muzikinio išsilavinimo pagrindus – galėdavo dainuoti ir groti iš gaidų. Studijuodami karo mokykloje būsimieji vadai kiekvieną savaitę būdavo po valandą mokomi dainuoti. Atvykęs į tarnybos vietą jaunasis leitenantas jau turėdavo specialiam sąsiuvinyje užsirašęs keliasdešimt dainų su gaidomis ir pradėdavo jų mokyti savo būrio karius.

Muzikalaus ano meto karininko įvaizdį žiūrovai galėjo atkurti to paties karių koncerto metu, stebėdami Lietuvos kariuomenės materialinių resursų departamento kvarteto pasirodymą. Retro stiliumi pasipuošusios damos ir karininkai atliko keletą senųjų karių ir partizanų dainų, perpindami jas šokiu. Atlikėjai – buvę kaišiadoriečiai Aura Baubienė, Aušra Šakytė ir broliai Grėšiai – kpt. Ramūnas ir ltn. Tomas. Visi dar besimokydami giedojo Kaišiadorių katedros chore. Nuo tada – scenoje kartu.

Nuo giesmių solisto karjerą pradėjo ir kitas konkurso laureatas – „Geležinio Vilko“ brigados Karaliaus Mindaugo bataliono vyr. srž. Donatas Voveris, atlikęs savos kūrybos dainas. Lančydamasis bažnyčioje susižavėjo giesmėmis ir pats pradėjo jas kurti. Konkursui jis subūrė mindaugėnų – privalomosios tarnybos karių ansamblį.

„Geležinio Vilko“ brigados Alytaus bataliono būrio vadovas ltn. Andrius Reišys tame pačiame kariškos dainos konkurse irgi tapo laureatu atlikęs Algimanto Raudonikio ir Stasio Žlibino „Žygio dainą“, taip pat bataliono himną – „Birutės dainą“, kurios autoriai kpt. Viktoras Ščetilnikovas ir vrš. Algis Bubėnas.

Konkurse „Dainuokime, kariai – 2005“ pasigesta savanorių. Kaip mums aiškino KASP štabe, apskričių rinktinėse taip pat

MPB „Geležinis Vilkas“ Karaliaus Mindaugo bataliono solistas vyr. srž. D. Voveris.

nėra specialistų, galinčių vadovauti chorui ar ansamblui.

Nors karo akademijos vyrų vokalinis ansamblis tapo konkurso laureatu, jo vadovo V. Versecko nuomone, vėloka mokytį dainavimo dvidešimtmetį. Ir su mokačiais groti vienu ar kitu instrumentu naujokais dainavimo pamokas prisieina pradėti nuo „Do“. Išimtis – tik baigusieji muzikos mokyklas. Karo akademijoje, kur ir taip įtempta kariūnų dienotvarkė, dainavimui tenka išnaudoti kiekvieną laisvą pusvalandį.

Renginio organizatoriai – Vilniaus karininkų ramovės darbuotojai numatė apklausti karius ir jų vadus – išsiaiškinti, ką jie mano apie karišką dainą.

Konkurso „Dainuokime, kariai – 2005“ žiuri vadovavęs kompozitorius Algimantas Raudonikis nuolat bendrauja su „Kariūno“ ir Vilniaus karininkų ramovės „Aido“ choralis. Vieno ir kito kolektyvo repertuare nemaža Algimanto Raudonikio dainų. Konkurso metu kompozitorius turėjo progą susipažinti su naujais kūrybingais ir balsingais kariškų dainų atlikėjais. Pasak Algimanto Raudonikio, jis ir kiti kariška tematika melodijas kuriantys kompozitoriai, pasigenda geros poezijos – tekstų dainoms. „Būtų tikslinga vienais metais organizuoti kariškos dainos atlikėjų, o kitais – pačių dainų kūrėjų konkursą“.

Jo vardo laikas neužgoš

Aš priglaudžiau prie žemės širdį.
Prie motinos tėvų ir protėvių.
Ir aš žinau, kas ją pravirkdė,
Skausmu ko skundžias nesavu.

B. Brazdžionis

Kazys Škirpa gimė 1895 m. vasario 18 d. Panevėžio apskrities Saločių valsčiaus Namajūnų kaime. 1915 m. baigė Mindaugos gimnaziją, įstojo į Peterburgo komercijos institutą. 1916 m. pradžioje buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Peterhofo karo mokyklą, paaukštintas į karininkus ir paskirtas tarnauti į 20-ąjį Sibiro šaulių pulką Omske. 1917 m. rudenį grįžo į Petrogradą, prisidėjo prie lietuvių tautinių dalinių Rusijos kariuomenėje organizavimo. Kurį laiką Kazys Škirpa buvo Lietuvos karių sąjungos įgaliotiniu prie Ukrainos vyriausybės Kijeve. Rusijoje veikusi Lietuvių tautos taryba 1918 m. vasario pabaigoje nusprendė pasiųsti į Lietuvą pirmąją delegaciją, kuri turėjo informuoti Lietuvos Tarybą Vilniuje apie per karą į Rusiją ištremtų lietuvių politinę veiklą bei padėti. Delegacijos pirmininkas buvo advokatas Liudas No-reika, nariai – karininkai Jonas Variakojis ir Kazys Škirpa.

Įveikusi didelius sunkumus, susijusius su Rusijos–Vokietijos fronto perėjimu, kelionėje išbuvusi tris savaites, delegacija 1918 m. kovo 20 d. pasiekė Vilnių. Kitą dieną delegacija ap-lankė Lietuvos Tarybos prezidiumo pirmininką Antaną Smetoną. Tą pačią dieną delegacijos nariai padarė pranešimus Lietuvos Tarybos plenumui. Reikšmingų duomenų pateikė Kazys Škirpa: Rusijoje yra mažiau kaip 500 įvairių ginklų rūšių ir įvairių specialybių lietuvių karininkų, kurių užtektų Lietuvos ginkluotųjų pajėgų pagrindu sudaryti. Jis siūlė neatidėliojant organizuoti kariuomenę. Tai buvo pirmas konkretus statistikos duomenimis pagrįstas

pasiūlymas kurti savo kariuomenę Lietuvoje.

1918 m. balandžio 25 d. Kazys Škirpa įteikė Lietuvos Tarybos prezidiumui memorandumą, pavadintą „Lietuvos kariuomenės klausimu.“ Tai buvo pirmas oficialus dokumentas Lietuvos kariuomenės kūrimosi istorijoje. Kazys Škirpa pasiūlė sudaryti kariuomenės branduolį iš savanorių. Organizuojant kariuomenę pirmiausia jis siūlė tuoju pat sudaryti Lietuvos Tarybos specialią komisiją arba kariuomenės kūrimo komitetą. Nepriklausoma Lietuva kūrėsi ypač sunkiomis tarptautinėmis ir vidaus sąlygomis. Jos istoriniai kaimynai, taip pat Europos didžiųjų valstybių koalicijos anaipol nebuvo geranoriškai nusiteikę lietuvių tautos gyvybinių interesų atžvilgiu. Krašte šeiminkavo okupacinė vokiečių kariuomenė, gilėjo visuotinė suirutė. Todėl Lietuvos Taryboje brendo mintis sudaryti ginkluotąsias pajėgas. Tiesa, kurį laiką Lietuvos Taryboje nebuvo bendros nuomonės dėl ginkluotųjų pajėgų pobūdžio ir jų paskirties. Dar 1918 m. balandį Lietuvos Taryba pradėjo slapta nuo okupacinės valdžios registruoti savanorius lietuvių karininkus bei kareivius, grįžtančius iš Rusijos kariuomenės. Šį darbą atliko Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisija, kurios pirmininku buvo Lietuvos Tarybos narys Aleksandras Stulginskis. Komisija rinko žinias apie įvairių profesijų intelektualus būsimam valstybės kūrimo darbui. Iki 1918 m. spalio pradžios savanoriais užsiregistravo 41 kariškis, 39 karininkai ir du kareiviai. Tai buvo būsimos nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pirmosios kregž-

dės. Kazio Škirpos pastangos neliko be atgarsio. Prie Lietuvos Tarybos 1918 m. spalio viduryje taip pat dar slaptai nuo vokiečių okupacinės valdžios buvo sudaryta Apsaugos komisija, kuriai vadovavo Stasys Šilingis. Jos svarbiausias darbas – rūpintis krašto saugumu, registruoti kvalifikuotus karininkus, sudaryti planą karo pajėgoms rinkti ir komplektuoti. Kazio Škirpos siūlymu Lietuvos Taryboje imta aktyviai svarstyti krašto apsaugos formavimo klausimus. Ką steigti: policiją ar kariuomenę? Nuspręsta, kad bus reikalingos abi. Policija – vidaus tvarkai atkurti, o kariuomenė – ypač sunkiais atvejais. Taip pat buvo svarstomas klausimas, kokio tipo kariuomenę steigti, profesionalų, tai yra samdomą, nuolatinę, paremtą visuotine karo prievole, ar tokią kaip Šveicarijoje – milicijos. Buvo organizuojama visų ginklų rūšių kariuomenė ir policija krašto tvarkai palaikyti ir sienoms saugoti. Istorinė gairė buvo Krašto apsaugos ministerijos įsakymas Nr. 1 išleistas 1918 m. lapkričio 23 d., kuriuo įkuriamas Generalinis štabas. Kazys Škirpa toliau aktyviai dalyvavo kuriant Lietuvos kariuomenę. 1918 m. gruodžio 23 d. jis buvo paskirtas Vilniaus karo komendanto padėjėju, bet faktiškai ėjo komendanto pareigas organizuodamas komendantūros batalioną iš Vilniaus savanorių. Su šiais savanoriais Kazys Škirpa 1919 m. sausio 1 d. iškėlė tautinę vėliavą Gedimino pilies bokšte, pastatydamas ten ginkluotą sargybą. Persikėlęs 1919 m. sausio 6 d. į Kauną, Kazys Škirpa laikinai eina Kauno karo komendanto pareigas, suformavo karinį dalinį, pavadintą „Atskiruoju Vilniaus batalionu.“ Jo vadovaujamas batalionas nuėjo ilgą nepriklausomybės kovų kelią. 1919 m. balandžio 4–9 d. dalyvavo kautynėse su rusų kariuomene Žiežmarių–Žaslių operacijoje. 1919 m. spalio 11 d. permestas į frontą prieš bermontininkus, o tų pačių metų lapkričio 21–23 d. dalyvavo Šiaulių operacijoje. 1919 m. lapkričio 25 d. Atskirasis Vilniaus batalionas pe-

rorganizuotas į 5-ąjį pėstininkų pulką, o Kazys Škirpa paskirtas jo vadu. 1920 m. rugsėjo 1–24 dienomis kariavo su lenkais Seinų–Augustavo operacijoje. Kazys Škirpa vyko į Vilnių kaip Steigiamojo Seimo narys. 1921–1922 m. tęsė aukštuosius mokslus Šveicarijoje, grįžęs baigė Kauno karininkų kursus. 1925 m. paskirtas į Generalinį štabą, kartu dėstė karininkų kursuose Karo mokykloje. 1926 m. birželio 21 d. paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininku. Sumažino ir reorganizavo kariuomenę. Nuo 1927 m. birželio – pasiuntinys Berlyne, nuo 1928 m. vasario – karo atstovas Vokietijoje. 1937 m. liepą iš karinės tarnybos pasitraukė, paskirtas pasiuntiniu ir įgijotuoju ministru Tautų Sąjungoje Ženevoje. 1938 m. kovo 19 d. Kazys Škirpa siūlė Lietuvos Vyriausybei nepriimti Lenkijos ultimatumo. Vyriausybė jį priėmė ir paskyrė Kazį Škirpa pasiuntiniu Lenkijoje. Kilus Antrajam pasauliniam karui, Kazys Škirpa 1939 m. rugsėjo 8 d. pasiūlė Lietuvos Vyriausybei nedelsiant užimti Vilnių. Sovietams okupavus Lietuvą, būdamas pasiuntiniu Berlyne 1940 m. lapkričio 17 d. iš Vokietijoje buvusią lietuvių sudarę Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) branduolį, nustatė tautos sukilimo gaires. Tačiau birželio sukilimui prasidėjus, vokiečiai Kazį Škirpą izoliavo, paskyrė namų areštą, vėliau perkėlė į Pietų Vokietiją. 1942 m. grįžęs į Berlyną Kazys Škirpa atnaujino ryšius su rezistencijos organizacijomis Lietuvoje. 1944 m. vasario 25 d., įteikė Reichui memorandumą, kuriuo buvo reikalaujama panaikinti Lietuvos okupaciją ir krašto valdymą perduoti lietuviams. 1944 m. birželio 14 d. antrą kart suimamas, internuojamas stovykloje prie Reino, o vėliau Sudėtuose. Amerikiečių išlaisvintas evakavosi į Paryžių. 1946 m. vasarį persikėlė į Airiją, dėstė Dublino universitete. 1949 m. lapkritį persikėlė į JAV. Dirbo Vašingtono kongreso bibliotekoje. Kūrė Lietuvos diplomatų užsienyje ir VLIK'o bendradarbiavimo pagrindus. 1957, 1958 m. būda-

mas VLIK'o grupių komisijos pirmininkas, turėjo tikslą sujungti visus pasipriešinimo sam būrius. Rašė spaudoje kariuomenės ir politinėmis temomis. Išleido veikalą „Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti“.

Kaip matyti iš istorijos šaltinių ir literatūros, pirmasis Lietuvos savanoris buvo Pasvalio krašto sūnus – karininkas Kazys Škirpa. Vėliau tapęs žymiu Lietuvos kariniu veikėju, politiku ir diplomatu Kazys Škirpa, kaip Lietuvos diplomatas užsienyje, daug dirbo dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Labai mylėjo savo tėvų, proseinių gimtinę, norėjo grįžti į tėviškę, bet Lietuvos komunistų okupacinė valdžia jam to neleido. Tik po daugelio metų, po sunkių ir kruvinių kovų okupantai pagaliau išvyti. Šiandien Lietuva nepriklausoma valstybė, bet Lietuvos pirmasis savanoris patriotas nesulaukė tos dienos. Kazys Škirpa mirė 1979 m. rugpjūčio 12 d. JAV, Vašingtone. Tik po daugelio metų į Lietuvą ilsėtis gimtoje žemėje iš Amerikos pargabenti pirmojo Lietuvos savanorio Generalinio štabo pulkininko, Vyčio Kryžiaus kavaliariaus Kazio Škirpos ir jo žmonos Bronės Neniškytės Škirpienės palaikai. 1995 m. birželio 16 d. Kazio Škirpos ir jo žmonos palaikai buvo pašarvoti Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Kitą dieną iškilmingai pervežti į Kauno įgulos bažnyčią. Joje laikytos šv. Mišios. Vidudienį gedulingas kortežas išvyko į Petrašiūnų kapines. Su didele pagarba mes, Lietuvos patriotai, lenkiame galvas prieš mūsų kovos brolių Kazį Škirpą. Velionio darbai artino Lietuvos Nepriklausomybę. Mes, gyvieji, turime jį prisiminti ir įamžinti jo žygdarbius. Tai mūsų ir mūsų vaikų šventa pareiga.

Imantas Kalėjas

Kada bus atkurti Kūno kultūros rūmai?

Dizmanas Ilgūnas

Teko sužinoti, kad Lietuvos kariuomenės sportui šiandien vadovauja kažin koks Lietuvos kariuomenės sporto klubas. Kaip tai suprasti? Ar tai ne buvusios sovietinės armijos centrinio armijos sporto klubo kopija?

Negana to, kad sovietų okupacija panaikino visus mūsų sporto klubus, vietoj Kūno kultūros rūmų įpiršo savo Kūno kultūros ir sporto komitetą. Nepatiko dabartiniams sporto vadovams ir valstybinis Kūno kultūros ženklas, mokyklose dingo Kanados plk. Grant-Sinttie taurės varžybos. Okupacija turėjo įtakos ir mūsų kariuomenei: vietoj to, kad būtų atkurta buvusi Lietuvos kariuomenės sporto draugija (LKSD), atsirado Lietuvos kariuomenės sporto klubas – CSKA kopija.

Jeigu kas paklaustų, kodėl sporto tema rašau į kariuomenei skirtą žurnalą, atsakau – dėl to, kad į Lietuvos kūno kultūros ir sporto varžybų raidą nemažą įnašą įnešė ir kariuomenė. Kariuomenė – sportas, sportas – kariuomenė – buvo glaudus ryšys prieškarinio Lietuvoje. Reikia pabrėžti, kad Lietuvos kariuomenės vadovybė sportui skyrė daug dėmesio.

Noriu priminti, kad prieškarinio Lietuvos kariuomenės sportui vadovavo 1924 m. įkurta Lietuvos kariuomenės sporto draugija. Pagrindinis draugijos tikslas buvo plėtoti mūsų kariuomenės sporto judėjimą, įrengti stadionus. Vienas iš stadionų buvo įrengtas Aukštojoje Panemunėje prie Pirmojo Lietuvos Prezidento (PLP) karo mokyklos – šio stadiono futbolo aikštė tuo metu buvo vertinama kaip viena geriausių

Pabaltijyje. Minėtame stadione buvo įrengta ir 100 m ilgio šaudykla. Stadione vyko tarptautinės varžybos.

1937 m. stadione buvo įrengta ir antra futbolo treniruočių ir varžybų aikštė. Futbolo aikštės įsirengė ir kiti daliniai.

LKSD ne tik skatino karienius dalinius įrengti futbolo, krepšinio, teniso aikštes, bet ir organizavo sporto šventes (pirmoji vyko 1926 m. Karo mokykloje), futbolo pirmenybes, rengė sporto instruktorius, teisėjus, įvairių sporto šakų kursus.

Man ypač įsiminė kariuomenės sporto šventė, įvykusi tuoj po pirmosios Lietuvos tautinės olimpiados 1938 m. rugpjūčio mėn. Ten aš gyniau PLP karo mokyklos krepšinio ir lengvosios atletikos garbę, ten mes nugalėjome Klaipėdos įgulą, iš didelio džiaugsmo kariūnai mus išnešė ant rankų iš aikštės.

LKSD steigėjai buvo kariainikai S. Štencelis, K. Austas, J. Pyragius, P. Kaladė, P. Sta-

nelis, A. Ardickas ir kt. Daugelis karininkų buvo žymūs Lietuvos sportininkai ir veikėjai. Pažymėtina, kad sporto pionieriai buvo S. Darius, L. Juozapaitis, A. Bulvičius; lengvaatlečiai – J. Vabalas (Belgijoje baigęs Kūno kultūros institutą), B. Keturakis, S. Gontis, V. Bacevičius, R. Juodelė, J. Kamičaitis; futbolininkai – R. Marcinkus, A. Kelpša, A. Sipavičius, J. Paulionis ir kt. Daug metų jie garbingai atstovavo Lietuvos rinktinei.

Draugija nustojo egzistavusi, 1940 m. Tarybų Sąjungai okupavus Lietuvą.

Iš anksčiau minėtų karininkų reikėtų išskirti Atlanto nugalėtoją Steponą Darių ir aviacijos kpt. Romą Marcinkų. Apie pirmojo nuopelnus Lietuvai yra žinoma. Jam pastatyta paminklą, jo vardu pavadinti muziejai, aikštės, gatvės.

Apie karo lakūną R. Marcinkų noriu pasakyti, kad jis buvo ilgametis LFLS klubo narys ir Lietuvos futbolo rinktinės ilgametis kapitonas. Kartu su juo teko žaisti vienoje futbolo

Lietuvos liaudies armijos 29-ojo korpuso futbolo rinktinė. Komandos kapitonas D. Ilgūnas pirmas iš dešinės. 1940 m. Kaunas.

komandoje – LFLS klube ir Lietuvos rinktinėje. 1934 m. jis su keliais lakūnais perskrido Europą, mokėjo keletą užsienio kalbų. Prasidėjus karui tarnavo prancūzų ir anglų aviacijos daliniuose. Buvo numuštas ir pateko į vokiečių nelaisvę. Vėliau po pabėgimo vokiečiai jį sušaudė. Palaidotas Gdansko miške 1944 m. Gražina Sviderskytė apie šį įžymų lakūną sukūrė filmą ir parašė knygą.

Mūsų karininkų gyvenimą man teko stebėti nuo vaikystės. Mūsų name butą nuomavo plk. P. Saladžius, vėliau kaimynystėje apsigyveno brg. gen. S. Raštikis (tuo metu jis buvo kapitonas). Prisimenu jo išskirtinį tvarkingumą, išblizgintus aulinius batus, prancūziškų kvepalų dvelksmą. Prieškario Lietuvos karininkiją reikia priskirti prie inteligentijos. Pasak liaudies išminties, tai buvo žmonės iš stuomens ir iš liemens. Visada pasitempę, elegantiški (karininko etiketas neleido net dviračiu važiuoti).

Dėl birželio įvykių šandien iš kapų neprikelsim nei buvusio Lietuvos Prezidento A. Smetonos, nei gen. S. Raštikio, nei kitų buvusių vyriausybės narių. O tie, kurie vadovauja Lietuvos sportui, – gyvi. Jeigu mes esame Lietuvos patriotai, jeigu mus domina Lietuvos praeitis, jeigu norime atstatyti Valstybės valdovų rūmus – atstatykime dar vienus – Kūno kultūros rūmus. Nejaugi mes palaikome sovietų įpirštas tradicijas?

Jeigu jau atkurtas prieškarinio laikų „Kardo“ žurnalas – tai ar nereikėtų gražinti tą Lietuvos gyvenimą ir tradicijas, kurios buvo iki 1940 m.?

Dm. kpt. Dizmanas Ilgūnas, ilgametis Lietuvos futbolo rinktinės dalyvis, Pirmosios Lietuvos tautinės olimpiados medalininkas

Klaipėda

Autoriaus archyvo nuotr.

Eilutės iš dienoraščio

Esu Antanas Viktoras Kramilius, gimęs 1925 m. gruodžio 18 d. Šakių apskrityje Lukšių valsčiuje Lepšių kaime, ūkininko Prano Kramiliaus ir Antaninos Bacevičiūtės–Kramilienės šeimoje. Paskelbus generolo P. Plechavičiaus atsišaukimą į Lietuvos vyrus 1944 m. vasario 18 d. stojau į Vietinę rinktinę – tėvams nežinant užsiregistravau Šakių komendantūroje (tėvas tikriausiai būtų draudęs).

1944 m. kovo 24 d. buvau pasiūstas į Seredžių mokyti. Pradėjau tarnybą 310 bataliono 4-ojoje kuopoje. 1944 m. gegužės 2 d. batalionas buvo garlaivių nuplukdytas į Kauną, o iš ten perkeltas į Šalčininkus. Mes, visa 4-oji kuopa, pėsti atžygiavome į Šalčininkėlius. Buvome apgyvendinti dvaro rūmuose. Kuopai tuomet vadovavo ltn. Juozas Sutkus, būriui, kuriame tarnavau, – jaunesnysis leitenantas Pranas Kozulis. Jokiose kautynėse dalyvauti neteko.

1944 m. gegužės 13 d. kuopos vadas pranešė, kad esame atšaukiami „į Didžiąją Lietuvą“ tolesniam apmokymui. Pėsti nužygiavome į Jašiūnus, kur ir nakvojome. Ten susitikome su ištrūkusiais iš lenkų „Armijos Krajovos“ nelaisvės Vietinės rinktinės vyrais. Jie buvo išrengti, vienam atidaviau savo milinę.

1944 m. gegužės 14 d. rytą j. ltn. P. Kozulis man pasakė: „Bataliono vadas mjr. Antanas Gantautas neįsileidžia į raštinę, už durų girdėti, kad kalba telefonu vokiškai“. Supratome, jog vyksta kažkas negero. „ Jei nori, – pasakė man, – bėk“. Atsakai, kad

nežinau net į kurią pusę bėgti. Kas bus visiems, lai būna ir man.

Apie 10 val. nuskambėjo komanda: „Greit rikiuotis. Išžygiuojame į Vilnių“ (atstumas buvo apie 45 km). Pravažiuojantis vežimu kuopos intendantas geras draugas Vytautas Kymantas šūktelėjo: „Antanai, mesk savo kuprinę ant vežimo, nereikės nešti. Atsiimsi Vilniuje“.

11 val. išėjome į Lydos plentą, vedantį Vilniaus link. Gal valandą buvau saugus, žygiavome apie pora šimtų metrų atokiau nuo plento. Džiaugiausi, kad nereikia nešti sunkios kuprinės. Bataliono vadas mjr. A. Gantautas važinėjo vokišku džipu pirmyn ir atgal ragindamas visiems laikytis kuo arčiau vieni kitų. Apie 20 val., mums toliau žygiuojant Vilniaus link, atsidūrėme tarp abipus kelio augusių tankių krūmų, iš kurių stauga pasipylė esesininkai. Batalionas buvo apsuptas. Iš prie-

A. V. Kramilius

kio ataidėjo komanda: „Vyrai, meskite ginklus, vokiečiai perima mus“...

Pasibaigė tarnyba Vietinėje rinktinėje. Prisistatė ir Vytautas Kymantas, iš kurio vokiečiai atėmė jo vežimą ir mano kuprinę su nuotraukomis ir dokumentais, kurių ir šiandien pasigendu (kas su jais atsitiko, aprašyta mano atsiminimuose 1986 m. JAV leistame „Karyje“ ir Antano Martinionio knygoje „Vietinė rinktinė“).

... Pagal komandą vyrai baigė sumesti į krūvas šautuvus. Vokiečiai pradėjo mus rikiuoti po tris „Zum drei andretten“. Netrukus su jų sargyba toliau žygiavome Vilniaus link. Temstant priėjome kairėje plento pusėje užtvertą žardį. Atsidarė dideli jo vartai. Pakraštyje pastebėjome dviaukštį mūrinį namą. Jau temo. Žolė šlapia, žvarbu. Vyrai apsirengė milines, susėdo grupėmis, suglaudę nugaras. Aš irgi prisiglaudžiau prie vienos grupės. Neturėjau milinės, todėl per naktį gerokai sušalau. Prašvitus, pamatėme, kad esame už spygliuotų vielų, bokšteliuose budėjo sargybiniai. Apie 10 val. iš mūrinio namo išėjo grupė SS karininkų ir sustojo netoliese, aukštesnėje vietoje. Pristačius vertėjui, išgirdome: „Kapitonas reikalauja, kad sustotume priešais jį po tris, „U“ raidės forma. Niekas nenorėjo stoti į pirmą eilę, tarsi ką nors nujausdami. Prasidėjo tariama inspekcija. Netrukus esesininkai išsirinko 12 vyrų. Juos išvarė ant plento, kur stovėjo dengtas sunkvežimis. Susodino į jį 12 vyrų – tarp jų ir mano draugą Vytautą Kymantą, stovėjusį šalia manęs, ir nuvažiavo link Vilniaus. Po valandos pasirodė ta pati SS grupė. Tas pats kapitonas, batalionui išsirikiavus, prašneko gražiai lietuviškai: „Dėmesio, dėmesio! 310 bataliono gėdai atpirkti sušaudyta 12 vyrų. Gė-

da atpirkta. Heil Hitler“.

Gegužės 15 d. sunkvežimiais nuvežė mus į Vilnių, kur pranešė, kad reikės vykti į Kauną. Susodino po 25 vyrus į sunkvežimį. Buvo pasakyta, kad už vieno pabėgimą bus sušaudyta dešimt.

Vienas pabėgo ties Žiezmariais (jis žuvo kaip partizanas 1952 m.). Vokiečiai sušaudė už tai tik vieną – puskarininkį P. Rusecką.

Kaune buvome uždaryti rudmarškinių saugomose kareivinėse. Čia buvome aprengti „Luftwafe“ (vokiečių karo aviacijos) uniformomis. Buvome paskirti į 310 statybos batalioną.

1944 m. gegužės 25 d., lydimi vokiečių orkestro, buvome nuvaryti į Kauno geležinkelio stotį ir susodinti į vagonus. Išlaipino Poznanėje (Posen). Ten pirmiausia teko mokyti vokiečių kalbos – daugiausia komandų.

Per Sekmines, birželio 14 d., parke vyko katalikų pamaldos. Gerai prisimenu, nes joms patarnavau. Po jų buvo priesaika. Ką ji reiškė, nežinau, vokiškai dar silpnai mokėjau.

Tą pačią dieną teko patirti pirmą bombardavimą. Iš mūsų šikių niekas nenukentėjo. Pavoju praėjus mus nuvežė į Poznanės aerouostą – turėjo-

me kažkam pagelbėti, tačiau ten nebuvo ką gelbėti. Buvo likę tik šipulių krūvos ir kraujas ant cementinių plokščių.

Birželio pabaigoje mus perkėlė į Berlyną. O nuo liepos 6 d. su amatininkų grupe teko Bad Sarovo (Sarrow) miestelyje (90 km į pietus nuo Berlyno) dirbti prie barakų statybos. 1944 m. sausio 2 d. išvežė į Vakarus. Dirbome pafrontės aerodromuose.

1945 m. balandžio 2 d. prasidėjo nelemtoji ofenzyva: Vakarų sąjungininkams spaudžiant, vokiečiai keturias dienas ginė mus į Rytus. Pajutę pavojų atsidurti rusų pusėje, mes, apie 30 plechavičiukų, pabėgome ir prie Mindeno pasidavėme į nelaisvę anglų kariuomenei. 1945 m. balandžio 10 d. jau buvome belaisvių stovykloje Briuselyje. Vėliau mus perkėlė į Zedelheimą prie Briugės.

Būtų galima parašyti knygą apie tai, kaip rusų infiltruoti agentai čiulbėdavo, mėgindami mus suvilioti grįžti į „laisvą Lietuvą“ po „Stalino saulę“.

Krašto apsaugos archyvo prie KAM nuotr.

Sidnėje, Lenkijos konsulate, ramovėnų garbės narys A. Kramilius sveikina Lenkijos savanorį W. Franskį, apdovanotą „Polska Restitucija“ medaliu už kovas su bolševikais 1919 m.

Tarpukario Lietuvos karininkija

Gintarė Kurtinaitytė

Šis darbas yra bandymas kalbėti apie karininkiją kaip socialinę grupę: įsprendžiant ją į socialinės grupės rėmus, sistemingai pristatant karininkijos patirtį po Antrojo pasaulinio karo. Tam, kad galėtume kalbėti apie karo ir pokario įvykių nulemtą Lietuvos karininkijos emigracijos procesą, privalome suvokti šios socialinės grupės padėtį prieš karą, t. y. tarpukario laikotarpiu įgytą ir puoselėtą statusą.

Pirmiausia, būtų tikslinga surasti karininkijos socialinės grupės definiciją. Toks veiksmas mums reikalingas tam, kad būtų galima ne vien istoriniu, bet ir sociologiniu, psichologiniu aspektu pažvelgti į vykusius procesus, pabandyti suvokti juos kaip socialinius, vykstančius pagal tam tikrą modelį, būdingą socialinėms grupėms.

Sociologai skirtingai traktuoja minėtą grupę, bet dėl esminių dalykų nesiginčija. Be ne geriausiai socialinės grupės turinį nusako toks apibrėžimas: socialinė grupė – tai žmonių sambūris, kuriuos vienija bendros psichinės savybės (interesai, papročiai, charakterio bruožai, specialūs gabumai) ir sąmoningas savęs sutapatinimas su grupe. Būdingi kriterijai: solidarumo ir lojalumo jausmas, grupės tapatybės idėja, bendros tradicijos. Pagrindinis vienijantis požymis – bendra grupės veikla. Karininkai – formali arba oficiali (suorganizuota tikslingai), profesinė (vienija veikla), makro (didelė, kurios viduje ne visi grupės nariai vienas su kitu tiesiogiai kontaktuoja) socialinė grupė. Jai būdingas psichinių savybių kompleksas, kuris natūraliai keičiasi, stipriai veikiamas istorinių įvykių, besikeičiančios

Vytauto Didžiojo universiteto diplomantės darbo, kurį pradėdame publikuoti žurnale „Kardas“, objektas – Lietuvos tarpukario karininkų patirtis emigracijoje. Tai vienas iš nedaugelio istorinių darbų, tyrinėjančių vieną įtakingiausių nepriklausomos Lietuvos visuomenės grupių.

Kpt. Broniaus Gertaus (vėliau generalinio štabo pulkininko) šeima savo bute Aukštojoje Panemunėje. Sėdi žmona Rožė Barzdaitė, sūnus Rimgaudas Viktoras ir Algimantas Liūdas. 1930 m. Kalėdos.

politinės situacijos.

Gilindamiesi į karininkijos kaip socialinės grupės turinį, bandysime detaliau pažvelgti į karininką kaip asmenį, individą, išsiskiriantį charakterio savybėmis, vertybių sistema bei požiūriu į bendrus lietuvių visuomenei dalykus. Aišku, kai kurie dalykai, būdingi karininkų socialinei grupei, iš esmės nesiskiria nuo tarpukario lietuvių visuomenės, bet išskirti tarpukario karininko tipą yra būtina, norint vėliau pasekti emigracijos nulemtą jo keitimąsi.

KARININKIJA IR KARININKAS

Karo mokslo, karinio rengimo ir auklėjimo mėnesiniame žurnale „Mūsų žinynas“ jau 1926 m. pasirodė straipsnių serija, kurioje buvo nuskaityti kariškosios etikos dėsniai, apžvelgta kariška moralė, idealai, karininkų prievolės, pareigos bei pabrėžta kariško auklėjimo svarba. Šie straipsniai informatyvūs valios, individualumo, dorovės, kario prievolių, drausmės klausimais, juose taip pat bandyta aiškinti vidaus tarnybos statutą. Kartu jie parodė karininkijos formuojamą idealų karininko tipą, siekiamybę, kuri retai egzistavo realiame gyvenime.

1933 m. „Karde“ pasirodė ltn. Jono Noreikos straipsnis, kuriame jis teigė bandysiąs „pažiūrėti į karininką psichologijos atžvilgiu, pamėginti pažvelgti į Lietuvos karininko besikuriantį charakterį“. Karininkams neįsijungus į ltn. J. Noreikos pasiūlyto klausimo svarstymą, 1934 m. „Karde“ pasirodė leitenanto pamąstymų tęsinys – straipsnių serija, nusitęsusi per kelis numerius, kurioje mėginta apibrėžti karininko tipą. Toks autoriaus bandymas paliesti vieną iš labai įdomių ir sudėtingų temų „Kardo“ redakcijos buvo įvertintas palankiai, nors ne visiškai buvo sutinkama su siūloma karininkų klasifikacija. Pirmasis ir vėliau sekė ltn. J. Noreikos straipsniai yra bene vienintelis bandymas tarpukary-

je atsakyti į klausimą „kur link ir kokiomis priemonėmis iriasi Lietuvos karininkas“. Žinoma, autorius neišvengė karininko idealo vizijos fiksavimo, aš, kiek tai įmanoma, bandžiau ją apeiti.

Visų pirma, straipsnių autorius iškėlė sau uždavinį – aprašyti karininką šeimoje (ne asmeninėje, bet karininkų šeimoje – G. K.), tarnyboje ir visuomenėje. Kalbėdamas apie karininkų šeimą, ltn. J. Noreika įvardijo tipinius požymius, iš kurių bene labiausiai į akis krenta aiški struktūra, grindžiama užimama pareigybe bei kariniu laipsniu, kuris suteikia viršenybę bei kitas privilegijas. Autorius detaliai nupasakojo, kaip karininkų šeimos pasilinksmino metu išryškėja hierarchiniai skirtumai. Net bendraujama buvo kompanijose pagal karinį laipsnį. Elgiamasi su kitomis grupėmis, ar vienos grupės su kita, buvo tarsi pagal nustatytas taisykles, normas. Tarkim, jei buvai leitenantas, turėjai elgtis kukliai ir atsargiai.

Karininkų šeimos taip pat buvo būdingas ir kartų konfliktas. Vyresnieji, dalyvavę nepriklausomybės kovose, jautėsi verti pagarbos ne tik kaip vyresnieji, bet kaip Lietuvos kūrėjai. Senujų karininkų konservatyvumas reiškėsi ambicingumu ir psichologiškai stipria įtaka kareiviams. Tas, pasak autoriaus, atskyrė jaunuosius nuo vyresniųjų. Apie šią kartų problemą užsiminta dar 1926 m., kai buvo paliestas karininko autoriteto ir jo išlaidų klausimas.

Turbūt daugiausia apie karininką būtų galima kalbėti žvelgiant į jo tarnybą, juolab kad „ne vienam karininkui ateina į galvą mintis, kad visas jo gyvenimas, nuo ryto iki vakaro ir net daugelis naktų, yra tik tarnyba ir tarnyba“, - rašė ltn. J. Noreika. Šis faktas galėtų būti aiškinamas labai paprastai – karininko tarnyba, užimama „aukšta“ vieta Lietuvos visuomenėje reikalavo tam tikro „pasitempimo“, teigiamo savęs pateikimo, nuo-

latinio dėmesio savo veiksmams ir žodžiams. Ltn. J. Noreika rašė: „viešosiose vietose karininkas pasirodo visada tvarkingai apsirengęs, užgautas energingai reaguoja, moka reprezentuoti. Visa tai ryšku. Santykių su civiliais tarsi vengia. Išimtis tėra moterys, su kuriomis, kaip ir nuo amžių buvo, jam labai sekasi“. Reiškinyms, kai karininkas atokiau laikosi nuo civilių gyventojų, bendrauja uždaroje profesinėje erdvėje, dar kartą patvirtina faktą, kad karininkai save sutapatina su savo grupe faktą. Net ir karo ar jau pokario metais Lietuvos karininkai visuomenėje keldavo pagarbos ir susižavėjimo jausmus. Anot habil. dr. prof. A. Tylos, „iš jų mes mokėmės tvarkingumo, principingumo, savitvardos. Vien tai, kad jie buvę Lietuvos karininkai, mokiniams žadino pagarbą ir dėmesį jų dvasinei ir fizinei laikysenai“.

Ltn. J. Noreika karininkus neabejotinai priskyrė inteligentijai. Šiam rinktiniam elitui atstovavo ir geriausiu rodikliu buvo kariškoji spauda ir joje skelbiami straipsniai. Kartu kariška spauda, anot Noreikos, buvo ir didžiausias dvasios tobulinimo šaltinis. Jautrus kultūriniam reikalams, aktyviai dalyvaujantis visuomeniniame gyvenime, religingas (bet nesigilinantį į tikėjimo tiesų teisingumą), karininkas galėjo ir nebūti visapusiškai išsilavinęs. Be to, karinis išsilavinimas buvo traktuojamas kaip būtina sąlyga, norint tapti idealiu karininku. Vis dėlto 4-ajame dešimtmetyje trūko karininkams bendrojo išsilavinimo. Iki tol pakankamu laikytas karinis išsilavinimas tapo nepakankamas. Taikant nuostatą, kad karininkas turi būti visapusiškai išsilavinęs žmogus, buvo raginama to siekti.

Ypatingai opus klausimas dėl karininkijos politikavimo aiškinamas gan įdomiai. Sutinkant, kad karininkui politikuoti nedera ir netgi griežtai draudžiama (tai reglamentavo Vidaus tarnybos statutai), teigta, jog nėra blogai „turėti politinis

nusistatymas“, būti politiškai subrendusiam. Karininkams net patarta „turėti rimtas politinis išmanymas“. Dar 1925 m. karininkų žurnale „Kardas“ pasirodė straipsnis, smerkiantis karininkų aktyvų dalyvavimą politikoje. Slapyvardžiu „Senas karys“ pasirašęs straipsnio autorius atkartoto krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto žodžius „Šalin politikavimas!“ ir džiaugėsi, kad „mūsų kariuomenėje politikavimo lyg ir nėra. Mat karininkai gerai žino, kad politikos įvedimas į kariuomenę yra tos kariuomenės griovimas. Žlugs kariuomenė – žlugs ir valstybė“. 1926 m. „Karde“ ir toliau bandyta įtikinėti skaitytoją, kad kariuomenė nėra politiškai susiskaldžiusi, „nepolitikuoja“ ir turi išlikti vieninga, galinga kariška šeima.

Vieninga jėga ir „viena stipria partija“ kariuomenė niekada nebuvo ir netapo. 1926 m. gruodžio 17 d. karinis perversmas – geriausias to įrodymas.

KARININKIJOS SOCIALINIO STATUSO ĮGIJIMAS IR ĮTVIRTINIMAS

Susidarę tarpukario Lietuvos karininkijos socialinį, psichologinį bei emocinį vaizdą, galime bandyti pažvelgti į šios grupės socialinio statuso įgijimo, įtvirtinimo ir jo išsaugojimo procesą. Šis veiksmas padėtų geriau suvokti karininkijos vietą lietuvių visuomenėje ir pristatyti emigracijos patirtį, konkrečiai socialinio statuso ir vietos lietuvių diasporos visuomenėje pasikeitimo reikšmę. Šiame skyriuje neišvengsime tam tikrų politinių tarpukario Lietuvos įvykių paminėjimo, kurie neišvengiamai ir betarpiškai susiję su karininkijos socialinio statuso įgijimo problema ir yra mums svarbūs, nes padeda suvokti kariuomenės kaip institucijos, karininkijos socialinės grupės plėtotę. Svarbu išsiaiškinti, koku būdu karininkija įgijo (ar jai buvo suteiktas – G. K.) socialinį statusą valstybėje, kuris ir leido jai taip aktyviai reikštis politi-

koje ir jei ne visada būti žaidėju, tai bent jau svaria korta politikų žaidime.

Kariuomenės vaidmuo politiniuose įvykiuose, jos valstybėje užimamas socialinis statusas betarpiškai susijęs su A. Smetonos asmeniu ir jo vykdyta politika. Lietuvos valstybės konstitucijos – teisinis dokumentas, kalbantis apie prezidento institucijos galios didėjimą (1928 m., 1938 m. Konstitucijos – G. K.), yra puikus susiklosčiusių politinių įvykių įrodymas, fiksuojantis prezidento valdžios (o kartu ir kariuomenės – G. K.) laipsnišką augimą.

1926 m. gruodžio 17 d. buvo įvykdytas karinis perversmas ir nuversta tuometinė vyriausybė. Istoriografijoje jis traktuojamas įvairiai, tačiau vyraujanti ir gal viena naujausių tendencijų šiuo klausimu nepateisina perversmo organizatorių, vykdytojų, o žvelgiant į vėlesnį A. Smetonos valdymo laikotarpį, jis vertinamas gana įvairiai. L. Truska teigė, jog prezidento norai buvo patys gražiausi: „konsoliduoti tautą, ugdyti lietuviškąją jos dvasią, pagal savuosius receptus plėtoti krašto ūkį bei kultūrą, per audringus politikos vandenius vairuoti valstybinį Lietuvos laivą“. Jonas Vaičėnionis šį perversmą vertina gan atsargiai, tačiau beveik neabejoja faktu, kad „daugiausiai jo organizavimas priklausė kariškiams, priklausiusiems slaptai karininkų sąjungai (toliau – S.K.S)“. Žvelgdami į pavardes žmonių, sugalvojusių perversmo planą (gen. št. plk. V. Skorupskis, jį vykdytųjų (gen. št. mjr. P. Plechavičius), vienaip ar kitaip dalyvavusių jame (ats. plk. I. Musteikis, gen. V. Nagevičius), neabejotinai pastebėsime karinius laipsnius, kurie rašomi prieš jų vardus. Po perversmo jie užėmė pakankamai aukštus valstybinius, karinės vadovybės postus.

Sunkiau nustatyti A. Smetonos indėlį į šį perversmą. Istoriografijoje linkstama prezidentą laikyti diktatoriumi, ku-

riam buvo pasiūlyta užimti atsilaisvinusią (tiksliau atlaisvintą – G. K.) vietą: pasak J. Vaičėnionio, „įvykdę valstybinį perversmą, kariškiai valstybės valdžios vairą atidavė civiliams“.

1926 m. gruodžio 17 d. perversmo data yra A. Smetonos ir kariuomenės sutarties (sąjungos) sudarymo data. Nuo šios dienos prasidėjo šių dviejų institucijų (prezidento A. Smetonos ir kariuomenės, kuriai atstovavo karininkija) bendradarbiavimas: anot istoriko J. Vaičėnionio, „valstybėje įsitvirtino autoritarinis režimas, kuris rėmėsi karine jėga“. Palaikydamos viena kitą bet kokioje situacijoje šios institucijos garantavo savo egzistavimą ir klestėjimą. Po minėto perversmo prasidėjo A. Smetonos „pusiau karinės diktatūros“ laikotarpis, kuris prezidento atramai (kariuomenei – G. K.) leido įgyti dar didesnę galią ir socialinį statusą valstybėje bei sukurti patikimą ir gražų kariuomenės, kaip valstybės saugumo garanto, įvaizdį.

A. Smetona neliko skolingas tiems, kurie suteikė galimybę tuo metu taip nepopuliarios tautininkų partijos lyderiui atsistoti į valstybės vadovo kėdę. Karininkijai ne tik buvo iš-

Plk. lt. Romanas Bukevičius su žmona Honorata Gavucyte ir sūnūmi Edmundu. Apie 1931 m.

dalytos svarbiausios valstybės ir karinės pareigybės, bet ir kiekvienu atveju ji buvo liaupsinama, linksniuojama, su-reikšminama: „A. Smetona kiekviena proga keldavo kariuomenės reikšmę tautos laisvei ir valstybės egzistencijai. Nepriklausomybės laidas, pasak jo, ginklo pajėga, kuri visuomet turinti būti tokia stipri, jog kiekvieną valandą galėtų atsispirti tautos priešams. Jis nemažino kariuomenės, kaip planavo kairieji, jis pabrėžtinai kėlė kariuomenės reikšmės svarbą lietuvių tautos laisvei ir valstybės nepriklausomybei išlaikyti“. Šie J. Švobos žodžiai iliustruoja tą poziciją, kurios laikėsi Lietuvos prezidentas diktatorius. Kariuomenė, pasijutusi stipria ir reikšminga jėga, galinčia pakankamai lengvai pakeisti net valstybės santvarką, pradėjo gan aktyviai dalyvauti politiniame valstybės gyvenime. Dažnai, žinoma, ja buvo naudojamosi saviems politiniams tikslams pasiekti. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti plk. J. Petruičio su krikščionimis demokratais organizuotas perversmas A. Smetonos režimui nuversti.

1934 m. karininkai vėl ėmėsi iniciatyvos siekdami „konsoliduoti tautininkų jėgas valstybėje“. Tai buvo bandymas nuversti J. Tūbelio vyriausybę ir gražinti A. Voldemarą į valdžią. Tarp sukilėlių reikalavimų buvo ir „Geležinio Vilko“ organizacijos atgaivinimas. Argumentas – „kad ateityje kariuomenei nereikėtų kištis į politiką“. Karininkai dažnai jautėsi stipriausia jėga valstybėje, galintys šalies gyvenimą pasukti viena ar kita linkme. Jų socialinis statusas nuolat augo ir jie buvo nuolat įtraukiami į politinių įvykių sūkurį. Nereikėtų suprasti, kad jie patys to nenorėjo, nors nuolat deklaravo atsiribojimą nuo partijų, jų politikos ir smerkė politikuojančius karininkus. 1926 m. įvykiai nepasikartojo. J. Vaičėnis tai aiškina taip: „Prezidentas A. Smetona, turėdamas dalies karininkų paramą, sugebėjo atsispirti per-

Mjr. Stasys Raštikis ir Elena Marija Smetonaitė Raštikienė vestuvių dieną. 1929 m. birželio 29 d. Kaunas.

versmininkų reikalavimams. Jis be išlygų juos atmetė ir pareikalavo kariuomenę gražinti į kareivines“. Politiškai supriešinta ir suskaldyta kariuomenė ir vėl buvo panaudota siekti politinių tikslų, tik buvo nugalėta savo pačios ginklu: kariuomenė prieš kariuomenę. Perversmininkai buvo nubauti. Generolas K. Musteikis vertindamas šį įvykį teigė, jog „buvo tai ne sukilimas, bet tik neapgalvotas nesusiartinimas“. Šio įvykio dalyvis mjr. J. Pyragius neigė žodžio „perversmas“ tinkamumą ir manė, jog „teisingiau būtų birželio 7-tosios žygį vadinti kariuomenės aktyviu įsikišimu į politinius reikalus ir mėginimą priversti A. Smetoną susitaikyti su A. Voldemaru“.

Žinoma, kad į politinius įvykius dar kartą įtraukta (ar pati įsitraukusi – G. K.), t. y. politikuojanti kariuomenė negalėjo tinkamai spręsti pagrindinį savo uždavinį – budėti krašto sargyboje. Kalbėdami apie kariuomenę paskutiniaisiais valstybės gyvenimo metais, neišvengsime div. gen. S. Raštikio asmenybės paminėjimo. Su šiuo karininku susidursime dar ne vieną kartą kalbėdami apie emigracijoje vykstančius procesus. Būdamas giminystės ir kitais ryšiais susijęs su prezidentu, generolas padarė stul-

binančią karjerą ir įgavo didžiulį autoritetą ne tik kariuomenės, bet ir visos visuomenės akyse. A. Merkelis manė, kad toks generolo populiarumas galėjo kelti grėsmę net pačiam prezidentui: „A. Smetonai nepatiko S. Raštikio pernelyg didelis populiarumo siekimas, nors konfliktų metu tarp kariuomenės vado ir LTS vadovybės prezidentas visuomet palaikydavo kariuomenės vadą“. 1935 m. div. gen. S. Raštikio iniciatyva kariuomenėje buvo pradėtos vykdyti reformos, kurios turėjo stiprinti kariuomenę, ruošti ją krašto gynybai.

Div. gen. S. Raštikio ir A. Smetonos santykius geriausiai iliustruoja po 1938 m. Vokietijos ultimatumo sekę įvykiai, kai generolas bandė daryti spaudimą dėl senosios vyriausybės atsistatydinimo ir naujosios išrinkimo. Viename iš pokalbių kariuomenės vadas išdrįso netiesiogiai pagrasinti prezidentui teigdamas, kad „kariuomenė gerai jaučia krašto nepasitenkinimą. Tuo tarpu kariuomenėje ramu ir aš garantuoju, kad kariuomenėje nebus jokių išsišokimų. Bet nauja vyriausybė turi būti sudaryta. Mano įsitikinimu, turėtų būti įtraukti į vyriausybę ir opozicijos kūrybiniai atstovai“. Tai pačios S. Raštikio as-

menybės statuso valstybėje ir visos karininkijos socialinio statuso įtvirtinimo išdava. A. Smetona nors ir neišsigąsta šio grasinimo, bet puikiai suprasdamas situaciją, reikalingumą keisti vyriausybę bei jausdamas neabejotiną div. gen. S. Raštikio autoritetą kariuomenėje, nusprendžia likviduoti generolo pretenzijas ir pasiūlo jam sudaryti naująją vyriausybę. Šiam nesutikus naująją vyriausybę pasiryžta sudaryti brg. gen. J. Černius. A. Merkelis pastebėjo: „...į šią ministerių tarybą iš jos dešimties narių įėjo keturi generolai ir keturi opozicinių partijų atstovai“. Sudaryta nauja „vieningo darbo vyriausybė“ toliau tęsė tautininkų politikos liniją.

NESIPRIEŠINIMO SOVIETAMS DILEMA

„Nesipriešinimo sovietams dilema“ aktuali dar ir šiandien. Istorikai bando daryti tam tikras prielaidas ir atsakyti į klausimą – kodėl vis dėlto nebuvo pasipriešinta? Toks sprendimas buvo priimtas prezidentui A. Smetonai pasitarus su karine vadovybe, kuri lyg ir pamiršta vertybes ir idealus, kuriuos dar puoselėjo ir deklaravo prieš keletą metų. 1938 m. proginiaime leidinyje, skirtame 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti, gen. št. plk. A. Šova rašydamas apie kariuomenės organizaciją, komplektavimą, akcentavo

Lietuvos kaip mažos valstybės kariuomenės padėtį. Karininkas manė, jog „jei negalime vyrauti skaičiumi, bent turime vyrauti pasiryžimu ir noru nepriklausomai gyventi“. Pasak A. Šovos, mūsų tautos ir kariuomenės galybė slypi idėjinėje jėgoje. Taikos metu karininkija tarsi „užsimiršo“, dalyvavimas politiniuose įvykiuose, galėjimas daryti įtaką valstybiniais sprendimams, keičiantiems valstybės gyvenimą, tapo svarbiu užsiėmimu karininkų gyvenime. Karininkijos drausmės ir disciplinos suvokimas neleido jaunesniesiems karininkams prieštarauti ir nepaklusus karinei vadovybei priešintis Raudonajai armijai. Karininkija, besidominti daugiau šalies vidaus nei išorės gyvenimu, negalėjusi sulaužyti drausmės statutų, nusprendė elgtis taip, kaip elgėsi dauguma autoritetingos karininkijos (div. gen. S. Raštikis, ats. brg. gen. P. Plechavičius, brg. gen. V. Nagys-Nagevičius ir kiti – G. K.) ir pasirinko emigracijos kelią. Jau emigracijoje JAV atkurtame žurnalo „Karys“ pirmajame numeryje prabyla apie šią dilemą, „nuoskaudą“: „Kas gali pasakyti, kad nepriklausomos Lietuvos kariuomenė neturėjo prasmės, kad jos kariai nekovojo? O jeigu taip, tai ir ateities grumtynėse lietuviškoji vyrija didvyriškai kausis...“. Ginant kariuomenės garbę ir autoritetą, tame pačiame straipsnyje teigiama, kad

Lietuvos kariuomenė buvo sugriauta, varu nubrukta į „raudonųjų komisarų geležines reples“: „Drausminga, pagal mūsų išgales moderni, išmilkinta ir patriotiškai išauklėta Lietuvos kariuomenė, paklususi savo anuometinės vyriausybės ir vadovybės įsakymui, be šūvio sutiko klastingosios Sovietų Sąjungos divizijas 1940 m. siaubingąją birželio 15 d. popietę...“. Pokalbyje su gen. št. plk. A. Šovos sūnumi pastarasis dėl nesipriešinimo atsakomybę priskirdamas prezidentui, klausė, koku ginklu reikėjo priešintis? „Niekas nedavė ginklų“, – įsitikinęs Algirdas Šova. Valstybingumo baigtis buvo užprogramuota dar 1926 m. prezidento ir karininkijos sąjungos sudarymo metu. A. Smetona, kaip vyriausiasis karinių pajėgų vadas, ir karinė vadovybė savo paskutiniojo posėdžio sprendimais nulėmė Lietuvos valstybingumo praradimo būdą. Tai galėjo įvykti ir kitaip, bet kartu tai buvo neišvengiama. Pasak prof. A. Tylos, tai buvo Lietuvos, o ypač kariuomenės tragedija. J. Aistis teigė, jog „visi atsiminimų aiškinimai yra nei daugiau, nei mažiau, kaip tik paprastas išsisukinėjimas“. Poetas buvo griežtas ir savo išvadamis: „Neginta Lietuvos žemė bus per amžius mūsų tautos gėda“. Karininkijos socialinio statuso įgijimo, įtvirtinimo proceso išryškėjimas bei bandymas pažvelgti iš arčiau į „nesipriešinimo sovietams dilemą“ padės mums geriau suvokti karininkijos emigracinius procesus, jų egzilines, psichologines jausenas bei paaiškinti tam tikrus veiklos ar neveiklos motyvus.

Tęsinys kitame žurnalo numeryje.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių nuotr.

Plk. ltn. Eduardas Tallat-Kelpša su šeima. Žmona Gražina Šačkiutė ir dukra Brigita. 1938 m. Gaižiūnų poligonas.

Trafalgaras tapo ir Lietuvos karo laivyno istorijos dalimi

KJP vado padėjėjas psk. Michailas Karpuzovas

2005 metais Jungtinės Karalystės karo laivynas, o kartu su juo ir visa britų tauta švenčia Trafalgaro mūšio 200-ąsias metines. Šis mūšis dėl admirolo H. Nelsono genialios taktikos ir išskirtinių vadovavimo savybių tapo viena įžymiausių Karališkojo karo laivyno pergalių, kuri turėjo didelės įtakos tolesnei karui su Napoleono Prancūzija ir jos sąjungininke Ispanija eigai. Šios šlovingos sukakties minėjimas sulaukė didžiulio dėmesio iš viso pasaulio jūrininkų bendrijos. Karo laivų paradas pritraukė dar neregėtai daug įvairiausių laivų, pradedant burlaiviais ir baigiant lėktuvnešiais. Renginyje dalyvavo laivai iš 36 pasaulio šalių. Bet prieš aprašant šio minėjimo iš tiesų įspūdingus renginius, kurie jau tapo istorijos dalimi, verta grįžti į XIX a. ir sekti įvykių pėdsakais, kurie turėjo didžiulę įtaką tolesnei Karališkojo karo laivyno raidai ir nulėmė viso pasaulio istorijos įvykių plėtrą.

TRAFALGARO MŪŠIS IR ADMIROLO HORACIJAUŠ NELSONO ASMENYBĖ

Horacijus Nelsonas (Horatio Nelson) gimė 1758 m. rugsėjo 29 d. Burnham Thorpe, Norfolk (Jungtinėje Karalystėje). Būdamas 12 metų, jis įstojo į tarnybą Karališkajame karo laivyne. Jo, kaip jūrininko, karjera prasidėjo 1771 m. sausio 1 d, kai jis pradėjo jūreivio tarnybą trečio rango laive „Raisonnable“. Netrukus H. Nelsonas tapo kariūnu ir pradėjo karininko pasirengimą. Tai gali atrodyti pakankamai ironiška, bet nuo pat savo tarnybos pradžios ir per visą savo gyvenimą Nelsonas

kentėjo nuo jūros ligos. 1777 m. Nelsonui buvo suteiktas pirmas karininko – jūrų leitenanto – laipsnis. Jis buvo paskirtas į Karibų jūros regioną, kur dalyvavo Amerikos revoliucijos kare Britanijos pusėje. 1779 m. birželį dvidešimtmetis H. Nelsonas tampa 28 pabūklų fregatos „Hinchinbrook“, kuri prieš tai mūšio su prancūzais metu atiteko anglams, vadu. Vykstant sėkmingiems anglų karo veiksams prieš ispanų tvirtovę San Juan Nikaragvoje, H. Nelsono sveikata sušlubavo ir jis turėjo grįžti į Angliją, kur karininkas praleido ilgiau nei metus. Pasveikęs H. Nelsonas gavo naują paskyrimą – į laivą „Albemarle“ ir toliau dalyvavo kare prieš Amerikos sukilėlius iki pat jo oficialios pabaigos 1783 m.

1784 m. H. Nelsonas paskirtas 28 pabūklų laivo „Boreas“ vadu. Jam įsakyta paremti Navigacijos akto vykdymą prie Antigvos krantų. Šis aktas draudė nepriklausomos Amerikos laivams plėtoti prekybą su Britanijos kolonijomis, esančiomis Karibų jūroje. Tokios priemonės, žinoma, netoleravo nei kolonijų gyventojai, nei amerikiečiai.

Po keturių amerikiečių laivų arešto, H. Nelsonas buvo apkaltintas neteisėtu jų užgrobimu ir aštuoniems mėnesiams įkalintas savo laive. 1789 m. H. Nelsonas nebegavo paskyrimo vadovauti nė vienam laivui ir keletą metų buvo priverstas gyventi iš pusės algos (pakankamai tipiška situacija Karališkajame laivyne taikos metu).

Prancūzijos didžiai revoliucijai išsiplėtus už šalies sienų, H. Nelsonas vėl grįžo į tarnybą ir 1793 m. pradėjo vadovauti 64 pabūklų laivui „Aga-

Admirolas H. Nelsonas

memnon“. Netrukus jo vadovaujamas laivas išplaukė į Viduržemio jūrą ir tai buvo H. Nelsono kelio į šlovę ir istoriją pradžia.

1794 m. per kovinę operaciją prie Korsikos jis buvo sužeistas ir prarado dešinę akį.

1797 m. buvo labai ypatingi H. Nelsono gyvenime. Vasario 14 d. jis žymiai prisideda prie pergalės S. Vincento mūšyje. Už šį pasižymėjimą karininkas buvo išventintas į riterius ir tapo Pirties ordino (Order of Bath) nariu. Tų pačių metų balandžio mėnesį jam suteikiamas kontradmirolo (mėlynos spalvos) laipsnis. Nesėkmingos karinės ekspedicijos į Santą Kruzą de Tenerife metu, muškieto šrapnelė sunkiai sužalojo H. Nelsono dešinę ranką. Tuometinis medicinos mokslas taikė amputaciją kaip pagrindinę priemonę sunkių galūnių sužalojimo atveju, siekiant sužeistąjį apsaugoti nuo gangrenos ir mirties. H. Nelsonas prarado beveik visą dešinę ranką ir iki gruodžio vidurio buvo priverstas gydytis.

1798 m. H. Nelsonas laimėjo dar vieną pergalę, kaudamasis su prancūzų pajėgomis Egip-

Admirolo H. Nelsono eskadros flagmaninis laivas „Victory“ (Pergalė) tapo pagrindine Karališkojo karo laivyno relikvija. Nors šiuo metu tai yra muziejinis laivas, „Victory“ iki šiol yra Anglijos antrojo jūrų lordo laivyno flagmanas.

te prie Nilo. Šita pergalė neleido Napoleonui išplėsti karo veiksmų į Indiją, nes jo pajėgos buvo sukaustytos Egipte. Pats Napoleonas turėjo palikti savo kariuomenę ir skubiai grįžti į Prancūziją, sugebėdamas išvengti britų laivų persekiojimo. Už šį žygdarbį H. Nelsonui buvo suteiktas barono titulas, nors jis tikėjosi didesnio pripažinimo.

Per visą savo gyvenimą H. Nelsonas jautė, kad jo nuopelnai nepakankamai pripažįstami ir manė kad dėl to kalta kuklesnė negu kitų kilmė ir politinių ryšių trūkumas.

1799 m. jam suteiktas kontradmirolo (raudonosios spalvos) laipsnis, dar po dvejų metų – aukštinamas iki viceadmirolo (mėlynosios spalvos).

1801 m. H. Nelsonas dalyvavo karo veiksmuose Baltijos jūroje ir Kopenhagos mūšyje. Šio mūšio pagrindinis tikslas buvo palaužti Danijos, Švedijos ir Rusijos ginkluotą neutralitetą, vykstant karui su Napoleono Prancūzija. Šio mūšio metu H. Nelsonas apsimetė nematęs savo vado sero Parkerio (Hyde Parker) iškelto vėliavų signalo „nutraukti mūšį“, pridėdamas žiūrono vamzdį prie nematančios akies. Tačiau laikui bėgant toks jo veiksmas, nulėmęs pergalę mūšyje, buvo įvertintas teigiamai ir jis tapo Karališkojo laivyno Baltijos jūroje vyriausiuoju vadu. Be to, jam buvo suteik-

tas Britanijos karūnos Viskonto titulas. 1804 m. balandžio 23 d. H. Nelsonui būnant jūroje ir dalyvaujant Tulono blokadose, suteikiamas viceadmirolo (baltos spalvos) laipsnis.

1805 m. Prancūzijos laivynui pavyko prasiveržti iš Tulono ir kartu su Ispanijos laivynu surasti prieglobstį Kadizo uoste. Prancūzų eskadros įplaukimą pastebėjo anglų pajėgos, kurioms tuo metu vadovavo H. Nelsono pavaduotojas viceadmirolas Kolingvudas (Cuthbert Collingwood). Jis nedelsdamas perdavė šią informaciją Britanijos Admiralitetui. Napoleonas suvokė, kad jo laivynas negalės užtikrinti desantinų pajėgų, turinčių įveikti Lamanšo sąsiaurį ir išsilaipinti Anglijos teritorijoje, saugumo. Atsižvelgdamas į tai, jis pradėjo perdislokuoti savo pajėgas, besirengdamas operacijai Austrijoje. Napoleonas išreiškė didelį nepasitenkinimą dėl admirolo Vilenovo (Pierre Charles Villeneuve) nesėkmingo pasirengimo pulti Anglijos teritoriją. Spalio 19 d. prancūzų ir ispanų jungtinis laivynas paliko Kadizo uostą, nes admirolą Vilenovą pasiekė žinia, kad jį turi pakeisti kitas admirolas. H. Nelsonas, turėdamas savo eskadroje 27 laivus, privalėjo susikauti su 33 laivus turinčia priešo eskadra.

Pabandykime įsivaizduoti, kaip atrodė admirolo H. Nelsono

no eskadros laivas flagmanas „Victory“. Daugelis šalių turėjo tokių laivų kaip flagmanas „Victory“ ir mažesnių fregatų bei šliupų. Gyvenimas kariniame laive buvo suvaržytas ir sudėtingas. Jūreiviai čia ir gyveno, ir kovojo. Miegoti tekdavo kabančiuose gultuose, kybančiuose apie pusės metro pločio tarpuose tarp denio bimsų, valgyti – prie stalų tarp pabūklų. Jūreiviai valgė konservuotą jautieną ar kiaulieną, tačiau mėsa būdavo tokia sūri, kad sunku buvo ją nuryti net ir po ilgo virimo. Vietoj duonos jie gaudavo džiovėsių, o vietoj vandens, kurio buvo laikoma nedaug, nes jis greit gėdavo, jūreiviai, savo džiaugsmui, galėdavo išgerti iki galono alaus per dieną.

Pabūklų denis buvo ganėtinai kosmopolitinė vieta. Prieš 200 metų „Victory“ įgulą sudarė jūreiviai iš JAV, Vokietijos, Prūsijos, Olandijos, Šveicarijos, Maltos, Sicilijos, Danijos, Švedijos ir Italijos, o visame Britų laivyne tarnavo žmonės iš 51 valstybės. Vertas dėmesio ir toks faktas, kad tarp įgulos narių buvo ir trys tuometinės Klaipėdos (Memelio) miesto gyventojai.

Jei galite, pabandykite įsivaizduoti, kaip turėjo atrodyti tų laikų kasdieninis gyvenimas kovų metu: jūreiviai, palinkę prie savo pabūklų tarp dūmų, susispaudę, kurtinančiame triukšme, laukiantys savo eilės paleisti kitą salvę. Pabūklų denyje buvo sustatyta trisdešimt patrankų, prie kiekvienos darbavosi 14 žmonių komanda. 32 svarų masės šovinys skrisdavo 1200 jardų ir kiaurai prakirsdavo kitą laivą. Ganėtinai įdomu palyginti to meto sausumoje ir jūroje naudotą šaunamąją galią. To meto didžiausiam sausumos mūšyje 366 pabūklai, kurių šaudmenys buvo nuo 6 iki 12 svarų, apšaudė vieni kitus maždaug 800 jardų atstumu. Jei jie būtų iššovę visi kartu, vienu metu būtų paleista apie 1,5 tonos metalo krūva. Didžiausiam to meto jūros mūšyje dalyvavo 2232 pabūklai su 12-68 svarų šaudmenimis, vidutinis atstumas tarp pabūklų buvo 50 jardų. Jei visa tai būtų buvę vienas šūvis, tai būtų iššauta

47 tonos metalo. Nepaprastai grėsminga.

H. Nelsonas 1805 m. rugsėjo 28 d. prisijungė prie admirolo Kolingvudo vadovaujamos eskadros. Jis įsakė jūrų kapitono Blekvudo vadovaujamiems fregatams stebėti Kadizo uostą. Tuo metu Nelsonas kartu su kitais laivais turėjo plaukti 50 jūrmilių atstumu nuo kranto ir išvilioti Vilenovo laivyną iš uosto.

Spalio 19 d., papūtus palankiam vėjui, Jungtinės eskadros laivai pajudėjo iš Kadizo uosto. Dėl susilpnėjusio vėjo dalis Jungtinės eskadros laivų buvo priversta nakčiai nuleisti inkarus ir spalio 20 d., susijungusi su kitais laivais, pajudėjo į pietryčius.

Jungtinės eskadros laivus pastebėjo anglų fregata „Sirius“ ir perdavė signalą „370“ (priešo laivai išplaukė iš uosto – aut. past.).

H. Nelsono eskadros laivai gavo komandą pradėti prieš persekiojimą pietryčių kryptimi, siekiant neleisti Jungtinei eskadrai išplaukti į Viduržemio jūrą. Greita H. Nelsono reakcija į signalą „370“ suteikė galimybę anglų eskadrai pasiekti Gibraltaro sąsiaurio įplauką anksčiau negu visi Jungtinės eskadros laivai paliko Kadizo uostą.

Išaušus 1805 m. spalio 21 d. rytui, šalia Trafalgaro iškyšulio admirolo H. Nelsono vadovaujamas laivynas pastebėjo jungtinės prancūzų ir ispanų eskadros laivus. Pučiant silpnam vėjui, laivai judėjo žmogaus žingsnio greičiu ir tai suteikė 47 000 jūrininkų, esančių abiejose pusėse, daug laiko apmąstymams

prieš pradėdant tą lemtingą mūšį. Eskadry suartėjimo metu, H. Nelsonas parašė savo garsiąją maldą, kurioje jis išreiškė viltį, kad po pergalės mūšyje humaniškumas taps labiausiai būdinga Anglijos jūrininkų savybė. Taip pat jis iškėlė vėliavų signalą, kuris vėliau tapo visų laikų žymiausiu karo jūrininkų signalu: „Anglija tikisi, kad kiekvienas atliks savo pareigą“. Vėliau panašius signalus panaudojo Napoleono laivynas, japonų admirolo Togo eskadra.

Jungtinio laivyno laivai išsidėstė pusmėnuliu. Ispanų admiralas Gravina plaukė „Principe de Austusias“ laive, o prancūzų admiralas Vilenovas laive „Bucentaure“. Admirolo Gravinovos vadovaujami laivai turėjo užimti poziciją iš vėjo pusės ir paremti bet kurią britų atakuojamos rikiuotės linijos vietą. Vietoj to, ispanų laivai išsidėstė rikiuotės avangarde. H. Nelsonas išrikiavo britų laivus į dvi pagrindines kolonas. Dar viena rezervinė kolona susidėjo iš greitaiegių dviejų denių laivų, kurie prirėkus galėjo prisijungti prie vienos iš pagrindinių kolonų. H. Nelsono flagmanas „Victory“ plaukė kolonos, esančios vėjo pusėje, priešakyje. Antrai laivų kolonai iš „Royal Sovereign“ laivo vadovavo viceadmirolas Kolingvudas, kurio garbei vėliau jo vardu buvo pavadinta Karališkojo laivyno taktikos ir kovos veiksmų jūroje mokykla.

H. Nelsono planas buvo pralaužti priešų laivų liniją, atkirsti priešų užnugaryje ir centre esančius laivus nuo rikiuotės avangardo ir vėliau sukcentruoti puolimą į jos užnuga-

rį. Tuomet atsirastų galimybė atakuoti rikiuotės vidurį, kuriam turėjo būti priešų vado laivas. Visas mūšis turėjo vykti anglų laivams savarankiškai puolant Jungtinės eskadros laivus. Tai leistų maksimaliai supaprastinti apsikeitimą komandomis, kuris būtų žymiai sudėtingesnis, valdant didelę laivų rikiuotę.

H. Nelsono eskadros laivai buvo nudažyti geltonomis ir juodomis spalvomis, kad būtų lengviau atskirti anglų laivus nuo priešų. Tokia taktika nebuvo visiškai nauja, tačiau ji buvo pirmą kartą pritaikyta tokiu plačiu mastu tik Trafalgaro mūšio metu. H. Nelsono taktika turėjo ir trūkumų. Jungtinio laivyno laivai galėjo nevaržomai apšaudyti anglų laivus, nes suartėjimo metu visi jų pabūklai iš vieno borto būtų nukreipti į stačiu kampu artėjančius H. Nelsono eskadros laivus. Tai reiškė, kad anglų rikiuotės priešakiniai laivai suartėjimo metu galėjo būti apšaudomi visą pusvalandį, negalėdami atidengti ugnies į Jungtinio laivyno laivus.

Iki tol vykusiuose dideliuose jūrų mūšiuose laivai judėdavo lygiagretoje rikiuotėje ir suartėję apšaudydavo vieni kitus. Tokie mūšiai tęsdavosi labai ilgai, kol būdavo palaužta viena iš kovojančių pusių. Trafalgaro mūšis buvo greitas ir žiaurus. Pirmąją salvę paleido Jungtinio laivyno laivai. Anglai galėjo pradėti apšaudymą tik įsiveržus į priešų laivų rikiuotę. Dėl to mūšio pradžioje labiau nukentėjo rikiuotės priešakyje esantys

Legendinis H. Nelsono signalas eskadrai: „Anglija tikisi, kad kiekvienas atliks savo pareigą“.

britų laivai. H. Nelsono eskadros flagmanas „Victory“ judėjo link admiralo Vilenovo flagmaninio laivo „Bicentaure“, nepaleisdamas nė vienos salvės. Pirmieji šūviai buvo paleisti suartėjus su milžinišku ispanų keturių denių laivu „Santissima Trinidad“. Vienu mūšio momentu prancūzų laivas „Redoutable“ beveik pradėjo abordažu šturmuoti H. Nelsono laivą „Victory“. Tačiau Nelsonas nevengė artimojo mūšio, nes žinojo, kad britų jūrininkai yra geriau paręngti ir jų artilerija yra taiklesnė ir galingesnė.

Pažymėtinas ir išskirtinai efektyvus anglų laivų manevravimas. Jie stačiu kampu kirsdavo per priešų laivų liniją ir blokuodavo jiems kelią pasitraukti. Atakuodami priešų laivus, anglų laivai prasiverždavo pro tarpus tarp priešų laivų ir apšaudydavo juos. Toliau jie plaukdavo apšaudytam priešų laivui iš priekio ir paleisdavo salvę jau į kito laivo laivagalį.

Mūšio metu įvykiai plėtojosi

si dideliu greičiu. Jau po dviejų kautynių valandų penki priešų laivai buvo nugalėti. Keturi trečiojo rango 74 pabūklų britų laivai „Bellerophon“, „Belleisle“, „Mars“ ir pirmojo rango 100 pabūklų laivas „Royal Sovereign“ buvo smarkiai apgadinti. Viso mūšio metu H. Nelsonas vadovavo būdamas kartu su laivo „Victory“ vadu viršutiniame denyje. Apie 13.15 priešų snaiperio paleistas šūvis iš prancūzų laivo „Redoutable“ mirtinai sužalojo H. Nelsoną. Po 3 agonijos valandų jis mirė žinodamas, kad pergalė yra garantuota, ir dėkodamas Dievui už tai, kad leido atlikti savo pareigą.

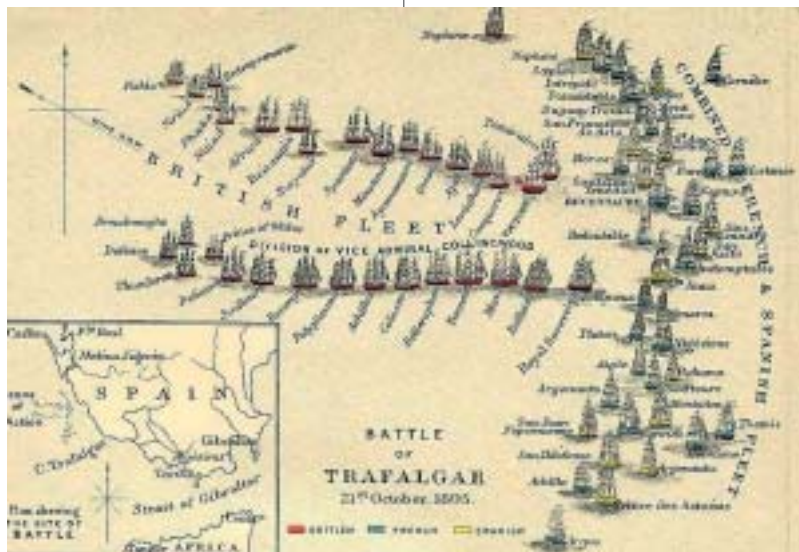
Galima pažymėti, kad prancūzų snaiperiai veikė labai efektyviai – šaudydami nuo stiebų jie nukovė apie 40 britų laivo „Victory“ karininkų ir jūreivių. Tačiau tai jau negalėjo pakeisti mūšio eigos.

13.45 prancūzų admiralas Vilenovas kapituliavo, o 16.30 mūšis baigėsi visišku Jungtinio laivyno sutriuškiniu. Besibai-

giant dieniai prasidėjo audra, kuri siautėjo penkias paras. Nugalėtojai pademonstravo išskirtinį humaniškumą, gelbėdami prancūzų ir ispanų jūreivius. Mūšio dienos pabaigoje žuvo ir buvo sužeisti 7000 Jungtinio laivyno jūrininkų. Britų nuostoliai – 1691 žuvusiųjų ir sužeistųjų. Iš viso nuskandintų ir užimtų priešų laivų buvo 19.

Didžiosios Britanijos karas jūroje su Napoleono Prancūzija, o ypač Trafalgaro mūšis neprarado savo aktualumo ir šiuolaikinių karo veiksmų jūroje strategijos ir taktikos atžvilgiu. Pergalė šiame mūšyje lėmė Didžiosios Britanijos sumani ir ilgalaikė taktika, apimanti blokadą, desantines operacijas ir puolamuosius veiksmus, nukreiptus prieš Prancūzijos didesnius ir mažesnius laivų junginius. Visa tai rėmė kovos veiksmus sausumoje. Apsaugodama savo jūrų prekybos laisvę, Britanija tuo pačiu metu nuosekliai alindavo Prancūzijos industrinę bazę, blokuodama prekių gabenimą jūros keliais. Panašių paralelių galima surasti ir šiuolaikinėje karo jūroje taktikoje, kai jūrų pajėgos naudojamos blokados operacijoms, laivybos maršrutų apsaugai, sausumos operacijoms palaikyti.

Napoleonas, atnaujindamas karo veiksmus prieš Britaniją, turėjo 47 aktyvios tarnybos laivus ir dar 19 laivų buvo statomi. Tuo tarpu karališkasis laivynas turėjo 52 laivus, o 1803 m. pabaigoje jau 75. Tai rodo, kad nuo pat konflikto su Prancūzija pradžios, Didžioji Britanija turėjo žymiai didesnę jūrų pajėgų branduolį, kuris toliau tik plėtėsi. Prancūzijai per visą karą taip ir nepavyko pasiekti persvaros Lamanšo sąsiauryje, o tai savo ruožtu užkirto kelią invazijai į Britanijos teritoriją. Tokia pati situacija pasikartojė Antrojo pasaulinio karo metu, kai Vokietijai nepavyko užtikrinti savo dominavimo jūroje prie Britanijos krantų ir dėl to nesugebėjo išplėtoti karo veiksmų į Britanijos teritoriją. Dominavimas jūroje 1944 m. leido sąjungininkams sėkmingai išsilaiptinti Normandijoje.

Trafalgaro mūšio schema. Dviejų kolonų britų eskadra atakuoja Jungtinio prancūzų ir ispanų laivyno laivų pusmėnulio rikiuotę.

Napoleonas daugiausia naudojo savo laivyną kaip paramą karo veiksams sausumoje. Karališkasis karo laivynas atlikdavo šią ir dar daugelį kitų funkcijų. Britanijos jūros galybės pagrindą sudarė du nuolatinės parengties laivynai – Šiaurinio laivynas buvo atsakingas už Jungtinių Karalystės ir Airijos teritorijos apsaugą nuo prancūzų invazijos ir Britanijos komercijos apsaugą šiaurinio zonoje bei Prancūzijos karo ir komercinės laivybos slopinimą ir blokavimą, o tuo tarpu Viduržemio jūros laivynas turėjo konvojuoti prekybinius laivus, malšinti neramumus ir blokuoti Prancūzijos įtaką Šiaurės Italijos mažose kunigaikštystėse. Be tų dviejų nuolatinės parengties laivynų Karališkasis laivynas reguliariai suformuodavo atskiras eskadras, kurios vykdė užduotis tokiose karo veiksmų zonose, kaip Šiaurės Amerika, Baltijos jūra, Airijos pakrantė ir Karibų jūros salos.

Britanijos strategija, kuri numatė nuolatinį laivų buvimą jūroje, leido gerai parengti laivų karininkus ir įgulas, teigiamai veikė jų pasitikėjimą savo įgūdžiais. Prancūzija, kita vertus, bazuodavo savo laivus uostuose, kuriuos blokavo Didžiosios Britanijos karo laivynas.

Štai ką sakė H. Nelsonas apie jungtinio Prancūzijos ir Ispanijos laivynų vadus, kurių laivai buvo blokuojami Kadizo uoste: „Šitie ponai greitai pasieks tokių teorijos aukštumų, kad netrukus galės išplaukti į jūrą ir pritaikyti savo žinias praktikoje“. Prancūzų ir ispanų laivų įgulos buvo narsios, tačiau jiems trūko įgūdžių ir patirties, kurios buvo būdingos Karališkojo karo laivyno karininkų ir jūreivių savybės. Prancūzijos laivynas prarado didelę dalį karininkų revoliucijos metu, nes būdami aristokratai, jie buvo persekiojami ir nemažai jų buvo priversti pasitraukti iš Prancūzijos.

Išplaukdami į Trafalgaro mūšį, prancūzai savo laivuose turėjo 1700 sergančių jūreivių. Ilgas stovėjimas uoste ir nieko neveikimas smarkiai demoralizavo jų laivų įgulas. Ispanijos lai-

vuose tarnavo daugiausia sausumos kareiviai arba žmonės, kurie buvo beveik prievarta surinkti Kadžio gatvėse. Ispanų artileristai neturėjo šaudymo iš judančio laivo patirties. Tuo tarpu anglų jūrininkai turėjo žymiai didesnę karo veiksmų jūroje patirtį, laivuose vyravo itin griežta disciplina. Pastebėtina ir tai, kad ispanų jūrininkams buvo nepriimtina, kad Jungtinei eskadrai vadovavo prancūzų admiras.

Siekdamas ilgam izoliuoti Prancūzijos laivyną pagrindiniame Viduržemio jūros Tulono uoste, H. Nelsonas turėjo naudotis aprūpinimo laivais, nes Malta, vienintelė Britanijos bazė į rytus nuo Gibraltarą, buvo per toli nuo operacijų rajono. Taip pat jis sumaniai pasirinko tinkamą laivų inkaravimosi vietą, esančią šiaurėje tarp Madalenos salų prie Sardinijos šiaurės pakrantės. XX a. II pusėje šeštasis JAV laivynas sėkmingai pritaikė ir išstobulino tokį atsargų papildymo dislokuojantis Viduržemio jūros regione metodą.

H. Nelsono pasirinkta Prancūzijos laivų vėliavos blokavimo Tulono uoste strategija buvo veiksminga. Tačiau nepakankama žvalgybos informacija ir nepakankamas anglų fregatų skaičius neleido sustabdyti prancūzų laivyno prasiveržimo iš Tulono ir jų perdislokavimo į Karibų salų regioną.

Kita svarbi Trafalgaro pamoka – H. Nelsono gebėjimas suformuluoti pavaldiniams aiškiai suvokiamą mūšio taktiką ir tikslus. H. Nelsono didžiausias talentas slypėjo jo gebėjime perteikti šiuos principus jam pavaldiems admiralams ir laivų vadams. Turint tokius mūšio principus, nebereikia naudotis signalinėmis vėliavomis, siunčiant signalus pavaldiems laivams. Admirolas Kolingvudas, gavęs Nelsono įžymų signalą „Anglija tikisi, kad kiekvienas atliks savo pareigą“, replikavo, kad jis tikisi, kad Nelsonas daugiau signalų nesiuntinės, nes jie visi jau žinojo mūšio planą. Prancūzų admirolas Vilenovas sugebėjo atspėti Nelsono atakos planą,

tačiau jam nepavyko nurodyti savo eskadros laivų vadams tinkamo gynybos plano.

Trafalgaro mūšis smarkiai pakeitė jūrų mūšių istoriją, nes ši pergalė tapo ne tik atskiru epizodu, bet turėjo ir žymiai platesnį geopolitinį poveikį, o tai ateityje tapo būdinga ir kitoms platus masto jūrų kampanijoms.

Trafalgaro mūšis išskleidė paskutines Napoleono viltis išsilaipinti Britanijos žemėje. Šios pergalės vaisiai leido Anglijos Karališkajam laivynui dominuoti jūroje daugiau nei šimtą metų. Taip pat tai pagyvino pasaulio jūrų prekybą ir suteikė Londonui pasaulio komercijos centro statusą. Iki šių dienų admiralas Horacijaus Nelsono charakteris, gebėjimas vadovauti, strateginiai ir taktiniai gabumai išlieka pavyzdys naujoms karininkų kartoms.

TRAFALGARO 200-UJŲ METINIŲ MINĖJIMAS

Trafalgaro 200-ųjų metinių minėjimas tapo iš tikrųjų įspūdingu reginiu, kurio šūkis buvo „Praeities šlovė ir ateities horizontai“ (Past Glories – Future Horizons). Įvairūs renginiai truko nuo pavasario iki pat rudens. Šventės kulminacija galima laikyti birželio 28 d., kai vyko viena įspūdingiausių istorijoje 140 laivų rikiuotės apžiūra, kurią atliko Didžiosios Britanijos karalienė Elžbieta II. Paskutinis toks karo laivų paradas įvyko 1977 metais per Anglijos Karalienės karūnavimo sidabrinį jubiliejų. Šiaip tokios karo laivų apžiūros tradicija egzistuoja daugiau kaip 600 metų. Šį kartą 36 pasaulio šalių laivai išsirikiavo Spidhedo (Spithead) reide, Portsmuto (Portsmouth) uosto priegose.

Šitos tarptautinės flotilės gretose buvo ir Lietuvos karinių jūrų pajėgų minų paieškos laivas „Kuršis“ (M51), vadovaujamas kapitono leitenanto Giedriaus Premenecko. Karalienė kartu su kitais Karališkosios šeimos nariais ir Jungtinių Karalystės valdžios atstovais laivų rikiuotę ste-

bėjo iš Arktikos patulinio laivo „Endurance“. Penkiasdešimties pasaulio šalių laivynų vadai, tarp kurių buvo ir Lietuvos karių jūrų pajėgų štabo viršininkas jūrų kapitonas Olegas Mariničius bei jį lydintys Gynybos atašė Jungtinei Karalystei pulkininkas Rimas Litvinas ir šitų eilučių autorius kartu su Velso princu Čarlzu ir Karališkojo karo laivyno vadovybe šią įspūdingą įvairių pasaulio šalių laivų armadą apiplaukė Karališkojo karo laivyno laivu „Scott“. Tai buvo iš tikrųjų labai ypatinga Lietuvos karo laivyno istorijos akimirka – matyti savo laivą su iškelta Lietuvos karių jūrų pajėgų vėliava, apsupta lėktuvnešių, povandeninių laivų, burlaivių iš visų pasaulio žemynų. Be abejo, šis minų paieškos laivo „Kuršis“ žygis padės dar stipriau įtvirtinti Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, įvaizdį. Nesuklysiu sakydamas, kad Spithedo reido vaizdai ilgam išliks visų laivo įgulos narių prisiminimuose. Pasibaigus laivų apžiūrai ir aviacijos paradui, laivynų ir laivų vadai kartu su karalienė Elžbieta II ir kitais garbės svečiais dalyvavo kviestinėje vakarieneje, kuri buvo surengta Karališkojo laivyno lėktuvnešio „Invincible“ denyje.

Pasibaigus priėmimui buvo rodoma Trafalgaro mūšio imitacija (Son et Lumiere), kurios metu buvo pavaizduotas admirolo H. Nelsono atvykimas į laivą „Victory“, buvo atkartojami mūšio epizodai. H. Nelsono eskadros flagmaną vaidino trijų stiebų fregata „Grand Turk“. Visi mūšio epizodai buvo nuolat komentuojami, komentarus lydėjo įvairūs muzikos kūriniai. Tuo momentu, kai vaidinimas pasiekė H. Nelsono žūties akimirka, naktinį dangų nuspalvino fejerverkai. Žiūrovams susidarė įspūdis, kad jie atsidūrė tarp dviejų ugnies stichijų – visas Portsmuto reidas buvo pilnas laivų šviesų, o tuo tarpu dangų neuilsdamos skrodė fejerverkų raketos.

Birželio 29 d. buvo atidarytas jūrų karo veteranų centras. Atidarymo renginiai prasidėjo

nuo visų žuvusiųjų karo veiksmuose jūroje atminimo ceremonijos (International Drum Head Ceremony), kurioje dalyvavo gausus Didžiosios Britanijos ir Sandraugos šalių karo veteranų būrys. Šios ceremonijos šaknys siekia viduramžius, kai žuvusiems kariams pagerbti kariai sudėdavo altorių iš būgnų ir buvo aukojamos mišios. Ceremonijos pradžioje visų dalyvaujančių Trafalgaro mūšio minėjimo laivų įgulų nariai iškilmingai išsirikiavo su savo valstybių vėliavomis. Vyko įspūdingas Karališkųjų jūrų pėstininkų orkestro pasirodymas. Kalbėjo karo veteranai ir kariai, kurie dalyvavo ginkluotuosiuose konfliktuose nuo Pirmojo pasaulinio karo iki dabartinių operacijų Afganistane ir Irake. Tarp garbingų svečių ceremonijoje dalyvavo Kento princas, Jorko kunigaikštis ir kiti Karališkosios šeimos atstovai, Karališkojo karo laivyno vadovybė. Mišias aukojo įvairiausių religinių konfesijų atstovai. Aikštės viduryje buvo pastatyta laivo „Victory“ stiebo kopija, ant kurios buvo iškeltos burės su vaikų piešiniais. Uždarant ceremoniją virš jūrų karo veteranų centro praskrido Antrojo pasaulinio karo laikų lėktuvas ir „Harrier“ naikintuvų rikiuotė. Simbolizuodamas žuvusius mūšiuose lakūnus, skrydžio metu nuo „Harrier“ rikiuotės atsiskyrė vienas lėktuvas. Tokiai rikiuotei suteiktas draugo, kurio su mumis nėra (The Missing Man Formalion) pavadinimas. Praskridus lėktuvas prie jūrų karo veteranų centro memorialo didingai praplaukė lėktuvnešis „Illustrious“, kurio įgulos nariai iškilmingai išsirikiavo denyje.

Be dalyvavimo oficialiuose renginiuose, Lietuvos karo jūrininkai turėjo laiko susitikti su savo kolegomis iš kitų šalių, susipažinti su Karališkojo karo laivyno istorija ir tradicijomis, dalyvauti sporto rungtyse. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos karo laivo įgulą, kaip vieną sportiškiausių pagyrė Karališkojo karo laivyno štabo viršininkas admiralas Džonatanas Bandas.

Lietuvos karo jūrininkai, dalyvaudami krepšinio, valčių irklavimo ir estafetės varžybose, nurungė daugelį varžovų iš kitų valstybių karo laivų įgulų.

Beveik visus 2005 metus trukusį Trafalgaro mūšio ir admirolo H. Nelsono didvyriškos žūties minėjimą vainikavo priėmimas naktį, kuris vyko spalio 21 d. flagmane „Victory“, stovintčiame Portsmuto Karališkojo karo laivyno bazėje. Jame dalyvavo karalienė Elžbieta II ir kiti garbingi svečiai. Visose Karališkojo karo laivyno laivuose spalio 21 d. vidurdienį aštuonis kartus suskambėjo laivo varpai admirolo H. Nelsono atminimo garbei. Minėjimo metu buvo dėdami vainikai H. Nelsono kriptotoje, esančioje Šv. Pauliaus katedroje Londone. Atminimo iškilmės vyko ir Ispanijoje prie Trafalgaro iškyšulio ir Kadizo uoste, kuriuose kartu dalyvavo Ispanijos, Prancūzijos ir Anglijos atstovai. Iškilmingas priėmimas ir minėjimas buvo surengtas Didžiosios Britanijos ambasadoje užsienyje, taip pat ir Vilniuje. Lietuvos karo jūrininkams šiose iškilmėse atstovavo KJP vadas flotilės admiralas Kęstutis Macijauskas ir pirmasis atkurto Lietuvos karo laivyno vadas dimisijos flotilės admiralas Raimundas Baltuška. Kelioms valandoms Britanijos ambasada virto didžiule laivo kajutkompanija. Sienas papuošė signalinės vėliavos, taip pat buvo iškabinta ir Lietuvos karių jūrų pajėgų vėliava. Skambėjo dūdmaišių muzika ir tradicinės anglų jūrininkų dainos. Karališkojo karo laivyno istorijos epizodais su svečiais pasidalino dimisijos jūrų kapitonas Paulas Robinsonas.

KJP archyvo iliustracijos